

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 6

БЕОГРАД 1937 ГОДИНЕ

КЊИГА 2

XXV РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 24 ФЕБРУАРА 1937 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК

СТЕВАН ЂИРИЋ

И

ПОТПРЕТСЕДНИЦИ:

ФРАЊО МАРКИЋ и ВОЈКО ЧВРКИЋ

СЕКРЕТАР

Др. АНДРЕЈ ВЕБЛЕ

Присутни г. г. Министри: Претседник Министарског савета и Министар иностраних послова др. Милан М. Стојадиновић; Министар унутрашњих послова др. Антон Корошец; Министар пољопривреде Светозар Станковић; Министар правде др. Никола Суботић; Министар социјалне политике и народног здравља Драгиша Цветковић; Министар грађевина др. Марко Кожул; Министар шума и рудника Ђура Јанковић; Министар финансија Душан Летица; Министар без портфеља др. Михо Крек; Министар без портфеља Војислав В. Ђорђевић; Министар физичког васпитања народа др. Јосип Роговић.

ПОЧЕТАК У 8.30 ЧАСОВА.

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: 1 — Читање и усвајање записника XXIV редовног састанка;

2 — Саопштење интерпелације Александра Лазаревића, народног посланика, на Министра унутрашњих послова о раду начелника Среза опленичког Марковића Станимира, који злоупотребљава власт и чини повреду закона и усвајање првенства;

3 — Саопштење извештаја г. г. Министара: Претседника Министарског савета и Министра иностраних послова, да је интерпелацију Прекоршека Ивана, народног посланика, о поступку начелника Среза целског на дан 9 октобра 1936 године доставио Министру унутрашњих послова као надлежном; Министра унутрашњих послова, да ће на интерпелацију Милана Мрављеа и другова, народних посланика, о раду управника љубљанске полиције др. Хацина Јосипа, који је злоупотребио свој службени положај и издао службену тајну, одговорити кад прикупи потребне податке;

4 — Молбе и жалбе;

5 — Разна акта;

6 — Саопштење преко Претседништва Народне скупштине одговора г. Министра унутрашњих послова на питање Николе Кабалина, народног посланика, упућено Претседнику Народне скупштине на XXIV редовном састанку од 23 фебруара ове године;

7 — Одговор Претседника Народне скупштине Стевана Ђирића на кратко питање Манфреда Паштровића, народног посланика.

Говорници: Министар без портфеља др. Михо Крек, Претседник Народне скупштине Стеван Ђирић (два пута), Никола Кабалин, Министар грађевина др. Марко Кожул (ради личног објашњења); Манфред Паштровић (ради личног објашњења).

Дневни ред: Наставак претреса у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за 1937/38 годину.

Говорници: Иван Прекоршек, Никола Зубер, Мустафа Мулалић, Министар без портфеља Војислав В. Ђорђевић (ради личног објашњења), Војислав Гаџиновић, Марко Ружичић, Радоје Јовичић, Албин Коман, Претседник Народне

скупштине Стеван Ђирић (три пута), Владимир Тишма, Милан Петковић, Милан Мравље, Миливоје Ђ. Исаковић, др. Лука Шошки, Душан Антонијевић (о повреди Пословника), Потпретседник Фрањо Маркић (два пута), Потпретседник Војко Чвркић (шест пута).

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, имам част отворити XXV редовни састанак Народне скупштине. Молим господина секретара да изволи прочитати записник прошле седнице.

Секретар др. Андреј Вебле прочита записник XXIV редовног састанка Народне скупштине.

Претседник Стеван Ђирић: Има ли ко од господа народних посланика какву примедбу на записник? (Нема!) Примедаба нема, записник је примљен. Изволите чути једну интерпелацију за коју се тражи првенство.

Секретар др. Андреј Вебле (саопштава): Г. Лазаревић Александар, народни посланик, упућује интерпелацију на господина Министра унутрашњих дела о раду начелника Среза опленачког г. Марковића Станимира, који злоупотребљава власт и чини повреде закона, и тражи да јој се призна првенство. (Види прилог.)

Претседник Стеван Ђирић: Има реч Министар без портфеља г. Крек, да се изјасни да ли прима тражено првенство.

Министар без портфеља др. Михо Крек: Господо народни посланици, изјављујем да прима првенство за ову интерпелацију.

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина тражено првенство? (Прима!) Објављујем да је овој интерпелацији првенство признато.

Изволите чути извештаје г. г. Министара.

Секретар др. Андреј Вебле (саопштава): Г. Претседник Министарског савета и Министар иностраних послова извештава, да је интерпелацију г. Прекоршека Ивана, народног посланика, о поступању начелника Среза цељског на дан 9 октобра 1936 године — доставио г. Министру унутрашњих послова као надлежном на даљи поступак; г. Министар унутрашњих послова извештава да ће на интерпелацију г. Мрављеа Милана и другова, народних посланика, о раду управника љубљанске полиције г. др. Хацина Јосипа, који је злоупотребио свој службени положај и издао службену тајну, одговорити кад прикупи потребне податке.

Претседник Стеван Ђирић: Прочитани извештаји узимају се на знање. Изволите чути молбе и жалбе.

Секретар др. Андреј Вебле (саопштава): Народној скупштини упутили су молбе и жалбе и то: Пећанин Милутин, Живадиновић Борисав, Гисеке Марја, Вукосављевић Ирена, Кораћ Вида, Ана Крстић, Петар Преочанин, Коста Радосављевић.

Претседник Стеван Ђирић: Прочитане молбе и жалбе биће упућене Одбору за молбе и жалбе. Изволите чути разна акта.

Секретар др. Андреј Вебле (саопштава): Народној скупштини упутили су разна акта и то:

Удружење адвокатских приправника; воћари и виноградарии из Вршца; Ранђеловић Добросав.

Претседник Стеван Ђирић: Прочитана разна акта узимају се на знање.

Пре прелаза на дневни ред, господо народни посланици, имам част да одговорим на извесна кратка питања која су ми упутили господо народни посланици.

У вези јучерашњег питања, које ми је упутио народни посланик г. Кабалин, добио сам већ јуче одговор од господина Министра унутрашњих послова. Пошто то питање, строго узевши, спада у ресор г. Министра унутрашњих послова, то ја одговору г. Министра унутрашњих послова немам шта ни да додам, ни да одузем, него допустите ми, да одговор г. Министра прочитам у целости. Мислим да ће тако и сам питач, народни посланик г. Кабалин, бити најбоље задовољен.

Одговор г. Министра унутрашњих послова гласи овако:

„Господине Претседниче,

У вези Вашег акта од 23 фебруара 1937 године Јбр. 1124, по предмету питања, које је на Вас упутио народни посланик г. Никола Кабалин о томе, да се од суботе 20 о. м. налазе органи Управе града пред станом г. др. Јанка Баричевића, народног посланика, част ми је доставити Вам на основу прикупљених и детаљно проверених података следећи извештај:

Поведеном детаљном истрагом утврђено је, да ни један од органа Управе града ни по каквом послу није био у времену од суботе, 20 о. м., до данас, у близини стана г. др. Јанка Баричевића, народног посланика. Самим тим отпадају и све остале тврдње, у колико се односе на Управу града, у питању народног посланика инж. Николе Кабалина.

У исто време част ми је извести Вас, Господине Претседниче, да сам припремао да наредим Управи града да одмах упути једног органа народном посланику г. др. Баричевићу Јанку, који ће му се ставити на службу ради идентификовања тих особа, за које питач народни посланик инж. г. Кабалин наводи, да надзиру улаз у стан народног посланика, г. др. Јанка Баричевића.

Молим Вас, Господине Претседниче, да и овом приликом примите уверење о мом особитом поштовању.

Министар унутрашњих послова
Др. Корошец, с. р.”

То је одговор господина Министра унутрашњих послова на питање, које је, по моме мишљењу, г. Кабалин требао упутити г. Министру унутрашњих послова.

Има реч г. Кабалин.

Никола Кабалин: Господо народни посланици, ја сам захвалан господину Претседнику, да је тако брзо дао извидети ствар и већ данас одговорио. Истина је, да сам ово питање требао упутити г. Министру унутрашњих послова, али ја то нисам учинио због тога, јер не бих данас имао одговор и не бих га уопште добио, а овако сам га данас већ добио. И због тога сам, господо, упутио питање господину Претседнику Скупштине, а не господину Министру унутрашњих послова. Ра-

ди тога ја изјављујем, да сам задовољан са одговором господина Претседника Скупштине.

Што се тиче одговора г. Министра унутрашњих послова, ја се са овим одговором апсолутно не могу задовољити. Ја тврдим и данас, након његовог одговора, да су органи Управе града били пред станом др. Јанка Баричевића. Тврдим, да је био агент Бркић пред његовим станом и позивам се на сведока г. Димитрија Вујића, бившег Министра, сада народног посланика, и позивам се на сведока Фрању Коларека, слугу код др. Баричевића, јер Коларек Бркића врло добро познаје и с њим је имао дотицаја са врло „угодним“ успоменама за слугу Коларека.

Према томе, господо, пошто ово, ради чега сам питао стоји, не могу се задовољити са оваквим одговором господина Министра унутрашњих послова.

Што се тиче приправности г. Министра унутрашњих послова, да ће дати на располагање др. Јанку Баричевићу једнога свога агента, да легитимише те агенте, који стоје пред његовим станом, то је врло лако могао изјавити господин Министар унутрашњих послова данас, односно јуче, у своме писму, кад је он повукао те агенте баш поводом овога питања. Према томе лепо он сада нама каже: ја сам приправан да се ти људи легитимишу, кад тих људи по његовом налогу, односно налогу његових органа, тамо више нема.

Ради тога изјављујем да овај други предлог г. др. Корощца не могу да примим просто ради тога, јер је цели предлог депласиран, пошто су агенти, од кад сам поставио питање, повучени. Изјављујем да се не задовољавам одговором г. Министра унутрашњих послова.

Претседник Стеван Ђирић: Друго питање, које ми је упутио народни посланик г. Манфред Паштровић гласи:

„Господине Претседниче, тражио сам штампане стенографске белешке седнице од 11 т. мј., али их нисам до данас могао добити. Тако сам се морао задовољити да погледам у званичним стенографским белешкама, које су спремне за штампу. Ту сам констатирао из стенографских белешака говора г. др. Марка Кожула да су испуштене неке ставке, ради којих сам се нашао тангиран и ради чега сам и тражио реч на истој седници, али ми по Претседавајућем није била дата реч.

Не разумијем како се је то десило, пак Вас молим, Господине Претседниче, за усмено разјашњење на првој седници.”

Господо народни посланици, на ово имам част одговорити: Сваки народни посланик по § 130 Закона о пословном реду има право да исправља свој говор у стенографским белешкама. Тај параграф, господо народни посланици, истина, ставља у дужност Претседнику да води рачуна о томе да исправке стенографских белешака не буду битне природе. Тамо су јасна ограничења под којима народни посланик има право да измени донекле свој говор. Исправка коју је по својој вољи и по својој рођеној иницијативи унео у стенографске белешке Министар г. Кожул, по мом мишљењу, битне је природе. Ипак се ја нисам послужио својим правом да је бришем, из два разлога: прво, што ми је познато да је господину Министру толико стало до чисте истине, да је, кад се уверио да једна његова тврдња није тачна, сматрао за своју дужност

по својој рођеној иницијативи, да једну нетачну тврдњу из свога говора избрише. То поштовање истине мени је импоновало и ја мислим да сам то морао уважити и нисам се хтео послужити својим правом да не допустим битну измену стенографских белешака. С друге стране та измена се догађа не на штету народног посланика г. Манфреда Паштровића, него у његову корист и према томе ја сам мислио, пошто се исправка догађа у интересу једног нашег колеге, да ми је дужност била да ову битну исправку допустим. То је мој одговор.

Има реч господин Министар грађевина.

Министар грађевина др. Марко Кожул: Господо народни посланици, и мени као народном посланику припада право да завири у стенографске белешке и да исправим оно што није унесено онако како сам ја хтео. Читајући те белешке, установио сам да моја мисао и намера, коју сам ја хтео да се уврсти у стенографске белешке, није онако унешена као што сам ја желио, а и ја сам сам нагласио да човек треба са овог места да каже истину, а истина треба да је сваком мила и драга. Кад сам видио да то није тачно репродуковано онако како сам ја мислио, ја сам то исправио. Међутим сам се уверио да једна моја тврдња није била такође тачно унешена, односно да је бројка погрешна и ја сам то исправио. Ја сам — као човек који тражи истину, као и ви — радо то унео у стенографске белешке, чиме се и г. посланик Паштровић задовољио. Ја мислим да је с моје стране била и дужност да то учиним, па сам ту своју дужност и учинио.

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. Манфред Паштровић.

Манфред Паштровић: Господо народни посланици, ја сам потпуно задовољан са одговором г. Претседника Народне скупштине и са одговором Министра грађевина г. др. Марка Кожула. Ја, господо, нисам могао друго ни очекивати, познавајући лично г. др. Марка Кожула, и мени је врло драго да могу констатовати да је он сам то увидео и тако овде изјавио.

Овом приликом хоћу да вам кажем свима, а нарочито то вреди за поједине чланове Краљевске владе, да ја нисам никада имао ништа против чланова Краљевске владе. Моја опозиција овде у Парламенту је опозиција против Владе као такве, за коју ја држим да би била срећа да не буде на челу ове земље. (Гласови из већине: Е, претерао си!).

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, прелазимо на дневни ред: Наставак у начелу претреса извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за 1937/38 г.

Реч има народни посланик г. Иван Прекоршек.

Ivan Prekoršek: Gospodje narodni poslanci! Kot član finančnega odbora se ne bi javljal za govornika v načelni debati o proračunu za leto 1937/38, ako me ne bi k temu sililo dejstvo, da je pri nas zabranjena vsaka debata in kritika, ker pri nas obstoja poleg cenzure še vrhovna cenzura bana dravske banovine.

Naš katoliški tisk je tako propadel in je za mentalitet slovenskega dela naroda v svojih konsekvencah in delu državno tako razoren, da bi si očital za

največji greh, ako ne bi tega, predno preidem na raspravo o proračunu, tukaj konstatiral. (Pljeskanje na levici) Naše nacionalno časopisje ima vsesplošno prepoved, da bi objavljalo poročila o govoricah in nastopih narodnih poslancev iz opozicije iz dravske banovine, istočasno pa ima tako zvano kotoliško časopisje J.R.Z., ono vrhovno pravico, da smeši naše tovariše narodne poslance iz opozicije (Protesti, glasovi: To je škandal!) Počevši od one dobe „petomajskih desperatov“, kakor je označilo nas vse — gospodje tovariši — kakor nas je označilo nas vse, počevši od te konstatacije nadaljuje naše katoliško časopisje v Sloveniji trajno gonjo smešenja, smešenja ugleda nas vseh (Protesti, glasovi: Tako je!) Tovariši Gornjak, Mohorič, Lenarčič ki so govorili tu, so bili izloženi v „Slovenču“ ki je oficijelno glasilo J.R.Z. največjim posmehom in „Slovenec“ je konstatiral, da gospoda Ivana Mohoriča v narodni skupščini itak nihče ne mara poslušati. To je ona hrana, ona vzgoja, katero vporablja katoliški tisk, da širi svojo katoliško moralno, da širi vzgojo med slovenskim delom naroda.

Pri nas je nemogoče, da bi mi kot narodni poslanci razpravljali o občinskih volitvah, ker vam policijski komesar odvzame besedo. Minister za notranje zadeve dr. Korošec je 1. januarja 1937. leta v svojem govoru na radiu rekel med drugim sledeče:

„Izdao sam raspis i naredbu, da policija i žandari ne ulaze u partijsko političke stvari, da se staraju samo za red oko izbornog čina i da narodu pri izvršenju njegove dužnosti izlaze svestrano u susret, da bi se izbori vršili savršeno slobodno, i izbori su se vršili savršeno slobodno.“

To se besede katoliškega duhovnika, danes ministra za notranje zadeve g. dr. Antona Korošca. Jaz govorim te kratke besede na rizik, da me bo korespondent te štampe primerno in po zaslugi osmešil v svojem časopisju (Smeh v dvorani). To mene prav nič ne moti, ker sem že 34 let prav dobro zapisan v katoliškem tisku, ki tako pridno skrbi za vse, da bi bil, če bi našel na meni do danes samo trohico nemorale, že davno v Sloveniji nemogoč. (Ploskanje). Ta štampa je bila nam ljubeznivo naklonjena v dobi, ko je služila Beču, nam je bila ljubeznivo naklonjena in nam je še danes, ko služi Rimu (Ploskanje), povezana z Beogradom, neki federaciji katoliški, ki naj bi zrasla na katoliškem delu Slovenije, Hrvaške in Madžarske, na mestu današnje naše države (Ploskanje, glasovi: Tako je!)

Gospodje narodni poslanci! Ker imam srečo, da imam še dober obisk v narodni skupščini, moram še konstatirati, da bo to, kar govorim pribito v stenografskih beležkah, ki ne morejo biti konfiscirane od bana dr. Natlačena. Stenografske beležke narodne skupščine niso njemu podrejene, ker tu sem še ne sega njegova najvišja cenzorska roka. Mi imamo v dravski banovini poleg državnega tožilca, poleg presbira in ostalih institucij, ki jih imate tu v Beogradu, mi imamo v Sloveniji še vrhovnega cenzorja bana Dr. Natlačena, ki daje nalog državnemu tožilcu, da se danes ne sme imenovati ime Ivana Mohoriča, da se ne sme jutri imenovati ime Ivana Prekoršeka in tako dalje po vrsti, kakor da ne služi državi oni, ki ne služi J.R.Z. v dravski banovini, ki ne služi staremu propadlemu rimskemu klerikalizmu (Ploskanje na levici, glasovi: Tako je! — Mihael Brenčič: Gospod ban že ve, zakaj to prepoveduje!) Gospod Brenčič, mi se poznamo, imel boš še priliko, da odgovoriš.

Predlog državnega budžeta, ki predvideva novo povečanje za 625 milijonov dinarjev, se poziva in

opira v glavnem na izboljšanje splošnih gospodarskih prilik in na izredno ugodno in rodno letino. Finančni minister zlasti podčrtava občutno poboljšanje cen poljedelskim proizvodom. Kakor je to dejstvo v splošnem razveseljivo in za gotove velike agrarne predele naše države pomembno, znači pa istočasno za vse nas v žitno pasivnih krajih še težjo situacijo, ki jo mora nositi naše selo, ki ima za seboj kar najslabšo letino, tako da je najskromnejše preživljanje našega prebivalstva ogroženo. V zvezi s takim stanjem pa je pri nas samo še povečana kriza obrti in trgovine, našega delavstva in našega uradništva.

Iz tega realnega vidika gledamo mi na povečanje državnega proračuna za preko pol milijarde dinarjev z upravičeno skepso in globoko utemeljenim protestom, ki ga iznašamo v ime onih, ki ogroženi v svoji eksistenci, že do sedaj niso mogli zadostiti davčnim predpisom in absolutno ne morejo prevzeti še novih obveznosti, ki jih zahteva predlog budžeta. Ne zanikam, da mi je simpatično povečanje števila državnih nameščencev, ki prinaša po tem predlogu 5.515 novih eksistenc oni veliki armadi mladega intelektualnega naraščaja, ki v bedi, obupu in pomanjkanju, že leta in leta čaka na zaposlenje. Po praksi pa, ki jo doživljamo dosledno vsak dan, odkar je JRZ zamenjala zakon, ne verujem, da se bodo ta nova mesta zasedla po vidikih kvalifikacije in socialne potrebe, in da se bodo pri tem enakopravno vpoštevali vsi deli naroda in vsi deli države.

Zamujšanje prejemkov javnih nameščencev in vpokojencev, ki ga je ta vlada sprovedla na socialno tako nezaslišan in krivičen način, je ostalo še do danes nepopravljeno v kljub svečanim izjavam, ki jih je vlada dala že ob redukciji in jih zopet pozneje radi občinskih volitev na vseh straneh obečala. Danes, ko so se po izjavi od najavtentičnejše strani, od g. finančnega ministra samega cene vsem poljedelskim pridelkom tako znatno zvišale, je korektura uradniških prejemkov in vrnitev krivičnih odtegljajev nujna dolžnost Kraljevske vlade, ako hoče, da bo državni aparat v redu funkcioniral in bo javna uprava na dostojni višini.

Za skupne penzijske potrebe predvideva novi proračun Din. 1 milijardo 016 milijonov, torej za din. 18 milijonov več kot dosedanji. Število državnih vpokojencev je znašalo na dan 1. julija 1936 65.631, je torej že tu naraslo za 1.395 novih vpokojencev. Število invalidov pa je znašalo na dan 1. julija 1936 69. 827, je torej proti prejšnjemu letu za 315 padlo. Za invalidske podpore je predvidena vsota Din. 103,490.835, ki je ista kakor je bila do sedaj. Ob teh številkah in navedbah moramo za trenutek obstati. Vprašanje dostojne preskrbe invalidov še vedno ni urejeno, njihove upravičene zahteve se odlagajo od leta do leta in vzbujajo porazen vtis, da je Jugoslavija tista „hvaležna“ država, ki bo svojo dolžnost napram vojnim žrtvam v celoti izpolnila takrat, ko bodo vse te vojne žrtve v bedi in pomanjkanju ter obupu nad nehvaležno domovino pomrle. Število vpokojencev narašča in je dokazano poraslo vsled brezvestnih vpokojitev, ki jih je ta vlada v toliki meri izvršila in poglala brez vzroka v pokoj celo vrsto za delo sposobnih svojih nameščencev, ki po zakonu še dolgo niso dosegli one mere starosti in onih let službe, da bi smeli biti vpokojeni. Tako se brezvestno razmetava državni denar, samo da se zadosti strankarskim računom, na drugi strani pa moške, ki so že davno izpolnili z zakonom določeno

službeno dobo in niso več sposobni za delo, ne morejo doseči pristanka finančnega ministra za upokojitev, ker ni za to na razpolago potrebnih kreditov. V staležu učiteljstva imamo v tem pogledu kričeče primere, ko učitelju s prestankom službe odpade mesečna plača, o pokojnini pa ni govora. To postopanje zasluži najostrejšo obsodbo, za katero ni opravičbe pri vladi, ki je uvedla režim strahovanja, premestitev, progónov in predčasnih vpokojitev, ki je za ta svoja protizakonita dejanja potrošila ogromne vsote denarja — nima pa sredstev, da bi izpolnila svojo dolžnost, ki jo njej nalaga zakon napram onim ki so državi zvesto služili do svoje pozne starosti, pa jih danes pušča neusmiljeno kot berače na cesti. Glede izboljšanja uradniških prejemkov je vladino glasilo „Slovenec“ priobčilo vest, da bo sedanja vlada dala uradništvu zopet nazaj krivične odtegljaje, ki jih je izvršil JNS režim. Uradnik ni tako naiven, da bi zahteval nekaj nemogočega, ni pa tudi tako borniran, da ne bi vedel, da mu je prav sedanja vlada prizadela v septembru 1935 najtežji udarec, ki ga še do danes ni popravila, vkljub svečani izjavi, ki jo je ob redukciji prejemkov dala. Na stvari ne spreminja ničesar dejstvo in praksa, da je vladina cenzura vse obupne klice po reparaciji zadušila in zatrla — krivice so ostale in izpodjedajo dalje življenje rodbin naših najštevilnejših najnižjih nameščencev.

Prihajam do poglavja, ki je danes gotovo eno najbolj žalostnih, to je poglavje notranje uprave zlasti z ozirom na prilike v Dravski banovini. Naša banovina je bila na glasu, da ima vzorno upravo, pošteno in kvalificirano uradništvo, ki je z največjimi naporii sistematično delovalo za napredek pokrajine v skladu z splošnimi državnimi interesi. Ves naš upravni aparat ima svojo tradicijo in bogata izkustva, saj je pri nas uprava že od nekdaj slovela po svoji sistematični izgrajenosti in po skrbnem štemljenju, upravnim činom dati pravno obliko. Zato ima naš slovenski človek prav tanko razvit pravni čut in ni je stvari, ki bi pri nas rodila enodušnejši odpor, kot protinravno in protizakonito postopanje javne uprave. Kakor je naš slovenski človek discipliniran in se zna podrediti tudi trdim določbam zakona, tako je sposoben za najhujšo reakcijo, ako postopanje javne uprave nima značaja zakonitega uradovanja, temveč političnega proganjanja in partizanskega priganjanja. Če tudi odpor pri nas še ne dobiva vidnih zunanjih oblik, temveč razjeda notrajnost naših poštenih mož, ki jih je današnji režim izbral za tarčo svojih zastrupljajočih udarcev, je efekt v globino in širino še mnogo hujši, ker se nezadovoljstvo širi podtalno in ni naperjeno proti pravim krivcem, ki predstavljajo režim, temveč proti temu, kar daje oblastvu najvažnejši atribut, t.j. proti državi sami. To dejstvo je, gospodje narodni poslanci, še bolj usodepolno, ker živimo Slovenci ob meji države, in ker je velik del našega naroda že vsled samega teškega gospodarskega stanja in vsled neugodnih življenskih nogojev prepuščen samemu sebi, slabo razpoložen in dostopen najrazličnejšim razornim uplivom od tu — in onstran naše meje.

Odkar sedi na Banski upravi v Ljubljani g. dr. Natlačen ter vodi upravo v Dravski banovini, je nivo te uprave neverjetno padel. Naši ljudje se sprašujejo, ali je sploh mogoče, da se nekaznovano dnevno lahko vrše nezakonitosti na debelo ter povzročajo našim ljudem vse mogoče neprilike in škode. O pravnosti uprave v občeh se sploh ne more več govoriti, ter imajo ljude pri nas občutek, da jih ne ščiti nikak

zakon proti samovolji upravnih organov, ker se dela po načelu one morale, da namen posvečuje sredstva. (Pljeskanje na levici in klici: Tako je! — Poslanec g. Rudolf Pevec oporeka.)

Da se gospod ne bo dalje razburjal, naj mu povem tole: 9 oktober je zaznamovan v vsej Jugoslaviji kot dan velikega tragičnega dogodka, kot obletnica smrti Kralja Aleksandra. Toda 9 oktobra 1936 je srezki načelnik celjski pred občinskimi volitvami vršil v občini Št. Peter v Savinjski dolini zasliševanje članov občinske uprave, da bi mogel na osnovi tako zbranih dokumentov doseči razpust občinske uprave, istega dne je vršil nečuvjen pritisk v vasi Št. Jakob pri Kalobju na nemogoč način in oblatil spomin pok. Kralja, ki ga naš narod tako visoko spoštuje, da smatra ta dan kot praznik žalosti. Jaz sem, g. Pevec, vložil interpelacijo na Gospoda Predsednika Ministrskega sveta, v tej zadevi, in mislim da, ako bi bilo še nekaj pietete na merodavnem mestu, imenovani srezki načelnik ne bi smel niti en dan več ostati v srezu. (Pljeskanje na levici.)

Vse je dovoljeno državnim upravnim organom, kadar gre za to, da se dosežejo partizanski cilji. Mi Slovenci smo se poprej vedno zgražali, ko smo slišali o poraznih, za naše pojme tedaj še nemogočih upravnih praktikah, ki so bile doma onkraj Save in Donave ter smo bili zadovoljni, da je naš srezki načelnik pravno naobražen človek, ki vrši upravo objektivno in pošteno ter brez gaženja zakonskih predpisov in brez maltretiranja prebivalstva. Že takrat smo zahtevali, da pride do reforme uprave v celi zemlji, in da se načela sodobne administracije uveljavijo v vseh delih naše domovine. V spominu mi je, da si je tudi današnji šef notranjega resora tedaj vneto prizadeval, da se naša notranja uprava reformira v modernem duhu, in mislim, da mu je usoda celo določila historijsko funkcijo, da je položil temelj za novo reformirano notranjo upravo, ko je meseca marca leta 1928, sprejel predloge in program za reformo naše uprave. Ker smatram g. dr. Korošca za političnega človeka, si ne morem misliti, da se kot notranji minister more solidarizirati z načinom upravljanja Dravske banovine in z vsem tem, kar dela na terenu ban dr. Natlačen in njegovi sodelavci. G. minister notranjih del pa je polno odgovoren za teške notranje prilike, ki vladajo v Dravski banovini in za nevaren proces, ki se vrši v masah slovenskega naroda. Slišali smo, da tudi g. dr. Korošec ni prijatelj komunizma, in da notranji resor prav rad operira s tem pojmom, kadar hoče šef tega resora zatirati politično neljube pojave, ki so pa dovolj daleč od vsakega komunizma. Tudi njegov ban v Ljubljani se te prakse prav rad poslužuje. Pripovedujejo, da je dal kot komunista zapreti poštenega študenta, ki menda ni imel druge napake in pogreške kakor to, da je bil pravoslavne vere. To je gotovo zloraba uradne oblasti, ki bi v normalnih prilikah ne mogla ostatali nekaznovana. V občeh ne morem razumeti, kako more ljubljanski šef politične uprave za Dravsko banovino spraviti v sklad s svojim pravnim znanjem in pravnim čutom postopek in metode, katere nalaga svojim podrejenim organom in s katerimi spravlja v obup in nesrečo mirne državljane. Ko je v obupu pograbila za revolver nedolžno preganjana slovenska učiteljica, mati dvoje otrok, ter si vzela življenje z vzklikom: Da naj bo maščevana njena kri, je ljubljanski ban osumil njenega obupanega in v globino duše potrtega moža, da je on sam ustrelil svojo ženo, ga dal pridržati na policiji, ter dal ekshumirati že pokopano žrtev, da bi mogla vsled ba-

nove odredbe sestavljena strokovna komisija ugotoviti krivdo nesrečnega moža. In ko komisija take krivde ni mogla ugotoviti, je dal moža v kazensko preiskavo, češ da ni hotel preprečiti samomora žene. In ko se je pokazala nevzdržnost takega suma, ga je dal obtožiti, češ da je glasom pisanja „Slovenca“ rekel, da je treba tako vlado postreliti. Gospodje narodni poslanci, tako se pri nas upravlja z najvišjega mesta. Gotovo klasičen primer pomanjkanja vesti, pomanjkanja moralne kvalifikacije za vršenje katerekoli oblastvene funkcije. Toda to niso osamljeni slučaji, iz katerih se da sklepati na pravno stanje v upravi Dravske banovine. Dan za dnem se dogajajo primeri, ko se z najgršo brutalnostjo in navečjim cinizmom kršijo pozitivne norme in brezobzirno gazijo interesi posameznikov. Najčešči primeri protizakonitosti se dogajajo s postopanjem proti občinskim upravam, ki po svoji sestavi nimajo partijskega obeležja vladajoče stranke. Predno so se izvršile občinske volitve, je Banska uprava take uprave bez vseh skrupulov razreševala in nadomeščala s partijskimi pristaši, ki mnogokrat ne samo da niso bili večji občinski poslov, temveč tudi brez zakonske kvalifikacije za take funkcije. Banska uprava pri tem svojem poslu ni bila nikdar v zadregi z razlogi za svoje ukrepe. Kier je hotela razpustiti občinsko upravo, tja je pošiljala svojega revizijskega organa z nalogom da mora za vsako ceno najti kak nedostatek. Ti revizijski organi so v svoji funkciji na najnedostojnejši način žalili poštenje in dostojanstvo naših mož po občinah, so iz malih napak izkonstruirali obtožbe o malverzacijah in nečastnih delih ter na tak način ustvarjali podlogo za razrešitev županov in občinskih uprav.

Ko se je s sedaj veljavnim finančnim zakonom hotelo preprečiti zlorabe pri razreševanju občinskih uprav, kakor so bile na dnevnem redu zlasti v dravski banovini, protipravno in nezakonito postopanje pri dravski banski upravi ni prenehalo. V začetku se ban dravske banovine ni zmenil za novelirano stilizacijo občinskega zakona, ampak je nemoteno nadaljeval svojo protizakonito prakso. Če tudi je upravno sodišče v mnogih primerih označilo postopek bana kot protizakonit, se praksa na banski upravi ni prav nič izpreminila. Ko je število ukrepov po upravnem sodišču oziroma po državnem svetu razveljavljenih banovih odlokov vedno bolj naraščalo, so začeli na banski upravi prakticirati novo odredbo občinskega zakona v stilizaciji, kakor jo določa sedaj veljavni finančni zakon. Ker je v smislu teh določil razrešitev županov, oziroma uprav mogoča le v slučaju, da se občinski funkcionarji pregrešijo proti določbam kazenskega zakona, so banovi organi morali tudi tak dejanski stan pri revizijah konstruirati, nakar je ban zadevo prijavil sodišču in obenem razrešil župana, odnosno občinsko upravo. Da bi se moglo pred občinskimi volitvami vse to izrabiti za agitacijo ter narodu prikazati, da so bili v prejšnjem režimu izvoljeni za župane neprimerni ljudje se je pri banski upravi poskrbelo, da je bilo število tako ovadenih županov precej veliko, oficijelno glasilo JRZ. „Slovenec“ pa je pridno in z masno tiskanim tekstom objavljial statistiko in imena JNS županov, ki jih zasleduje sodišče. Občinske volitve so za nami, do danes pa še v nobenem slučaju sodišče ni moglo izreči obsodbe teh županov, ker stvarno ne gre za kaka kaznjiva dejanja, temveč za malenkostne nerednosti oziroma za prakso, ki jo je svoječasno uvedla bivša klerikalna oblastna samouprava, ki je dopuščala, da

so se blagajniški posli po občinah vršili mimo strogovih predpisov Zakona o državnem računovodstvu. Radi drastičnosti navajam primer, da je neki župan bil razrešen kot občinski dobavitelj zato, ker se je med občinskimi računi pri reviziji pojavil izdatek od dinarjev 75 ki ga je župan prejel kot povrnitev plačila za vožnjo, ki jo je najel, ker je moral prevzeti na davčni upravi občinske doklade v kovanem drobizu, ki ga je pripeljal na občino. O takem i sličnem postopanju bi se dala napisati cela knjiga ki bi ne bila v čast g. Korošču in njegovemu banu v Ljubljani. Kaj se je godilo za časa občinskih volitev, kak teror se je izvajal in s kakšnimi sramotnimi sredstvi se je vršila agitacija ter izvajal pritisk na odvisne in neodvisne ljudi, kako je slovenski aktivni minister nastopal kot prost priganjač od občine do občine, ki se ni sramoval klicati povsod, kamor je prišel, državnih uradnikov ter jim pretiti s posledicami, ako ne bi vodili JRZ listo, tega človek ne bi mogel verjeti, ako se vse to v najostudnejši formi pri nas ne bi vršilo. Nikdar se še kake volitve v naši banovini niso vršile ob takem zatiranju svobode, kakor občinske volitve leta 1936. v dravski banovini. (Odobrovanje na leviči).

Kaj vse je pisal »Slovenec« v onih dneh, to je škandal, ki ga nikdar pozabiti ne moremo. Vem, da bo g. minister rekel, da stvari niso bile tako hude in da tudi prejšnji režimi niso mnogo bolje postopali. Jaz pa vam pravim, da se pri nas volitve še nikdar niso vršile tako grdo in v taki moralni pokvarjenosti. Jaz sem prepričan, da vi sami ne bi verjeli, da je to mogoče, kaj so delali zapeljani agitatorji, premnogi župniki in kaplani, ki so očito in brez sramu in brez vesti izrabljali vero in cerkev v strankarsko politične namene. (Odobrovanje na leviči).

Jaz bi danes rad vprašal g. ministra notranjih del, kako gleda na vprašanje depolitizacije upravnega aparata in ali ve kako se izvaja njegov odlok, s katerim je tako mogočno v svet napovedal, da morajo njegovi organi biti izven vsake politike. Ali mu je znano, kaj so delali za časa volitev sreski načelniki, ki so preprečevali vlaganje opozicijskih kandidatnih list, ki so protizakonito zatirali agitacijo za vsako listo, ki ni dobila blagoslova domačega župnika. Ali g. minister ve, da se tudi danes pozivajo naši napredni ljudje po srezkih načelnikih na srezka načelstva ter se pritiska na nje naj pristopijo v JRZ, ker bodo potem lahko ostali kot župani na svojih mestih in se proti njim ne bo postopalo. Ali g. minister ve, da ban dr. Natlačen protizakonito razrešava novo legalno izvoljene predsednike občin in jim ne pusti vršiti zakonite funkcije tudi potem, ko je upravno sodišče ugotovilo, da je bilo postopanje bana nezakonito.

In kaj se dogaja zadnje tedne z našo gasilsko organizacijo. Nikdar se v to človekoljubno organizacijo ni zanašala politika, in dasi so že desetletja bili naši politički somišljeniki na vodilnih mestih gasilne organizacije, se je samo organizacijo gasilstva vedno skrbno čuvalo partijskih vplivov in nikdar ni bilo slučajev, da bi se kvarila harmonija med članstvom, če tudi je bilo različnega političnega prepričanja. Ali ker organizacija ni imela dovolj partijskega obeležja, kakor so to želeli pri tajništvu J.R.Z. v Ljubljani, se je morala centralna gasilska uprava brez zakonitega razloga razrešiti in postaviti nova, ki je instruirana po nezakoniti praksi ministra za telesno vzgojo, nadaljevala nezakonitosti na terenu s tem, da je razrešila gasilsko zajednico v Ljubljani, postavila novo,

ki svoje nezakonite posle nadaljuje in razrešuje uprave gasilskih žup in gasilskih čet. (Protesti na levici) Ban dr. Natlačen in njegovi srezki načelniki ne vodijo samo protektorat nad nezakonitim postopanjem gasilske zajednice, temveč brezobzirno izvršujejo sklepe gasilske organizacije ter vodijo formalno eksekucijo proti legalno obstoječim gasilskim upravam, ki naravno svojih poslov nočejo izročiti osebam izven gasilske organizacije in osebam, ki nimajo nikake pravne legitimacije za funkcije, katere jim je podelila protizakonito imenovana Gasilska zajednica. Z vso doslednostjo in brezobzirnostjo se ruši v svojem temelju organizacija našega naroda, ki je bila po novem gasilskem zakonu iz leta 1933. po vsej državi enotno sprovedena.

To je samo mala osvetlitev prilik in upravnih metod, ki vladajo v dravski banovini. Ali slika še dolgo ni popolna. Tudi v drugih upravnih področjih stanje ni boljše. Dovolj je znano, kako se pri nas preganja in premešča nacionalne učitelje — sokolske delavce — kako se razrešuje odlično kvalificirane upravitelje šol in s tem ubija avtoriteta šole in učitelja v narodu in pri mladini, kako se v vseh panogah vodi partijska personalna politika, ki ne pozna in ne vpraša o sposobnosti, niti po strokovnem znanju, ne po umstveni in ne po moralni kvalifikaciji. Merodajno odločujoč moment za namestitve, premestitve i odpust iz službe je izključno strankarska pripadnost. Ta metoda je zajela tudi naše sodstvo, kjer so se pred uzakonjenjem stalnosti sodnikov izvršile v službi dnevne politike osebne presekuacije, ki nimajo primera v nobeni državi. Pripadnost k stranki JRZ je danes pri nas edino, kar daje legitimacijo za javno službo in kar lahko odpušča grehe v službi in izven nje. In ta praksa je zavedena v dobi, ko so pri nas ljudje vsled težkih gospodarskih in socialnih prilik vse preje kot razpoloženi za strankarsko obračunavanje in za gojitev političnega sovraštva. Ekonomske razmere so pri nas danes tako obupne da bi ljudje radi pozabili na vse, kar nas je kedaj v prošlosti ločilo, samo da bi se mogli rešiti pred polomom. Težko gospodarsko stanje, nesrečna razdolžitve našega kmečkega staleža in nemogoče upravne metode ubijajo našega kmeta, obrtnika in podeželskega trgovca, naš soliden konservativen element na deželi, ki izgublja pri takih prilikah vero v sebe, v svojo okolico in tudi zaupanje in vero v onega Boga, ki da danes vlačijo v prah in nesnago dnevne politike. Moralna propast našega podeželja, ki se pojavlja zlasti tudi vsled nesrečne rešitve razdolžitve kmeta, postaja vedno huiša in težko bo zaustaviti opasni proces, ki se pojavlja v širokih masah našega prebivalstva. Mi smo delno pasivna, delno polpasivna pokrajina, v kateri postaja nezaposlenost našega ročnega in duševnega delavstva problem, kateremu se ne posveča primerna pažnja in skrb. Nezaposlenost ni pri nas samo po mestih in industrijskih centrih, jednako velika nezaposlenost je pri nas na selu, odkoder pritiska armada zdravih, nazaposlenih ljudi v mesta in industrijske okoliše za kruhom in zaslužkom. Naša banovina na meji Italije, Avstrije in Madarske je prvi in resnični „corpus separatum“, je vlada osebne režima Korošec—Natlačen, ki ni več sestavni del Kraljevine Jugoslavije, kar nam izpričujejo iz dneva v dan tudi ukrepi vseh ministrstev, ki so le poslušni instrument označenega režima in smejo storiti le ono, kar dopušča ta režim in kar sprova minister krajan tega režima pri centralni vladi v Beogradu. Sedanji šef uprave dravske banovine se je pokazal za duhovno in moralno nesposobnega, da

bi vodil upravo naše slovenske pokrajine, ker se v nobenem vprašanju ni znal povzpeti nad običaje vaškega političnega priganjača. Ban dravske banovine ni pokazal niti najmanjše državniške sposobnosti, pozna le maščevalnost in razdor ter popolno požablja, da je položaj bana po svojem zakonskem pozivu tako visok in tako vzvišen nad partizanstvom, da fa, ki ga zavzame, en sme nikdar pozabiti, da je v položaju bana organ naše skupne domovine in države, ki državljanov ne sme razlikovati po strankarskih momentih, temveč mora biti objektiven in pravičen za vse, ker pride čas, ko se bodo računi zaključili in bo treba dajati odgovor.

Vsled take politike, kakor jo izvaja ta režim po celi državi in posebej še g. Korošec v dravski banovini so rezultati za vlado na vseh poljih porazni. Prvič po prevratu je kljub najhujšemu volilnemu terorju padel pri občinskih volitvah g. Korošec na 35%. Na žalost se ne more reči, da je od ostalih 65% opozicijskih glasov vse pozitivno v državnem smislu orijentirano. Dober del opozicije je za Mačkovo politiko, ne za njegov program, o katerem tudi priprost Slovenec ve, da bi njegovo uresničenje ne prineslo rešitve, pač pa za njegove metode in taktiko, ko narod vidi, da samo to še Beogradu imponira. In mnogi nacionalni ljudje se vprašujejo, ali v tem naziranju ipak ni dober del resnice. Oni so se žrtvovali do skrajnosti, prevzemali odgovornosti za vse, zato jih je vlada g. Stojadinovića izročila na milost in nemilost, da jih pod imenom JRZ rimski klerikalizem preganja kot divjo zver ter jugoslovensko misel v Sloveniji prikazuje narodu kot izdajstvo Slovenstva. Neka ova vlada samo produži ovom svojom misijom medju Slovencima, pa če skoro uzalud tražiti, da neko još, veruje u ideju državnega i narodnega jedinstva, da neko još veruje Beogradu!

Mi jugoslovenski nacionalisti v Sloveniji smo v neposrednem stiku s teritorijem Mačkovega pokreta in zato tem bolj gledamo na hrvatsko vprašanje kot realnost, ki je z nobeno teorijo in nobeno zgovorno filozofijo ne bo nihče rešil. Problem je v tem, da se Hrvati v tej državi ne čutijo enakovredne gospodarje. Praktično rešitev vidimo mi v tem, da se vsem opravičenim zahtevam Hrvatov, v kolikor ne ogrožajo temeljev države, ugodi — a ne samo to, temveč osigura Hrvatom tudi oni soodločujoči upliv na samo vodstvo države, ki jim bo vrnil občutek, da v Jugoslaviji gospodarijo oni kakor Srbi. To velja v enaki meri tudi za nas Slovence. In to niso samo ministrski portfelji in generalski položaji, temveč je praktična sprovedba principa, da so Srbi, Hrvati in Slovenci le skupaj kot deli enega jugoslovenskega naroda nositelji njegove suverenitete in vse njegove moči. Kdor bo imel poguma, da žrtvujoč mnogo osebne, materijelne in politične privilegije, hrvatsko vprašanje tako reši, ta bo imel tudi pravico da vso silo državne avtoritete postavi proti vsem izrastkom, a bo pri tem siguran, da bo vse trezne elemente, katerih glas se danes iz Hrvatske malo čuje, pridobil zopet za pravo jugoslovensko politiko in dosegel resničen sporazum, — morda ne s posameznimi voditelji, pač pa v srcih in dušah hrvatskega dela naroda, ki ga v današnjih težkih časih mi vsi nič manj ne ljubimo in cenimo kakor sebe in o katerem dobro vemo, da brez njegovega pozitivnega sodelovanja Jugoslavija in njen narod živeti in napredovati ne moreta.

Ker v to in tako Vlado nimam zaupanja, bom glasoval proti proračunu (Odobranje in ploskanje na levici in poklici: Živeo!)

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. Никола Зубер.

Никола Зубер: Господо народни посланици, пре него што бих прешао да говорим о предмету који ме је довео на ову говорницу, сматрам за пријатно изјавити, да се потпуно слажем са господом предговорницима, који су са ове говорнице тврдили да је српски и хрватски народ један те исти народ. Прва српска држава никла је на оној груди земље која се пружа од Котора и Скадра па до Рашке. Дакле, центар те државе, то је данашња Црна Гора. Хрвати хоће да нас Црногорце убеди, да смо ми црвени Хрвати и да је Црна Гора црвена Хрватска. Црногорци су Срби, Хрвати кажу за Црногорце да су Хрвати, према томе и Хрвати су Срби. Сви смо ми један народ. Свест о југословенској нацији развијаће се у том правцу, хтели ми или не. То је моје дубоко убеђење. Г. др. Мачек каже, ја хоћу да моја пушка виси о мом рамену. Кад би све покрајине у овој земљи имале ту мисао, моје је дубоко убеђење, да би та пушка била празна и од ње се не би нико више плашио него ли од страшила у бостану. Г. Мачек каже, ја хоћу да су моје паре у мом џепу. Замислите, господо народни посланици, колико би пара било у џепу једног Црногорца и једног Загорца!

Како би се променила црвена Црна Гора и зелена Хрватска. Ја понављам, господо, ми смо један народ, једна нација и једна држава недељива, ако нећемо да будемо туђи робови. Мени је равно колико ће министара бити из Београда, а колико из Загреба, као што ми је равно да ли је у Новом Саду било 8 банова Срба или 9. То су, господо народни посланици, болести вечне да наша млада али снажна Југославија пати од ње. Те ће болести проћи. То сам сматрао да изјавим, а сад ми дозволите, господо народни посланици, да пређем на предмет и да говорим о једном питању врло крупном и важном које дубоко засеца у привреду и у привредни живот наше земље, а то је о нафти и бензину, као и о картелу нафте у Југославији.

Потребно је да поменем, господо, пре почетка излагања, да смо нас тридесеторица народних посланика поднели и амандман у Финансијском одбору по овом питању.

Господо народни посланици, у Црној Гори кошта литар бензина 9 динара, а то је, килограм бензина кошта у Црној Гори ево 12 динара. То ме је приморало, да се упознам са овим питањем, па желим и са овога места да Краљевској влади и вама дадем сугестије, како би се наша привреда истргла из опасног загрљаја картела нафте, који царује у Југославији. Радим то са пуним убеђењем да чиним мојој Отаџбини корист.

Нема земље у Европи која је интересантнија за петролејске магнате од Југославије. У њој нема петролејских извора, а налази се на прагу Румуније, са којом је спаја јевтини саобраћајни пут Дунав и Сава. Сва богатства земље налазе се у базенима тих река и њихових притока. Наше Приморје такође је погодно за јевтино снабдевање из Румуније. На такав терен одмах по ослобођењу бацила су се два јака друштва. Југославија, невеста политици нафте, отворила је без икаквих преграда, широм врата тој светској сили.

Два капитала, америкаански и енглеско-холандски, основала су два „домаћа” друштва, а да се

не би сатрли у борби на тржишту, они су поделили земљу на интересне сфере. Створио се моћни картел, и њима је одмах дата заштита од стране Министарства трговине и индустрије, и то у виду заштитне царине да би се, како каже наше Министарство трговине и индустрије, заштитила домаћа индустрија. И то не мала заштитна царина него огромна, по 2,10 дин. од килограма. У години 1935 увезено је и потрошено у нашој земљи 35.000 тона бензина. Кад је за сваки килограм плаћено по 2,10 динара, чиста је зарада само на томе била 70 милиона динара. А кад узмемо у обзир да је била заштитна царина и на плинско уље и на мазиво, онда ова сума прелази и свих 120 милиона динара годишње. А кад се томе дода још и то, да су они једини продавци на тржишту и због тога у монополском положају, постављајући произвољне цене, — онда је очигледно, да се ова цифра пење и на 200 милиона динара, коју годишње картели у нашој земљи дижу од наше привреде.

Као што рекох, заштитна царина са скупном порезом износи 2,10 динара, јер толико плаћа увозник на бензин, док картели увозе синтетичну нафту и рафинирану је бацају на тржиште.

Па, господо, картелима није ово само довољно, него је и у царинску тарифу ушла једна одредба по којој се плаћа свега 1,74 динара ако се увезе у шлеповима а три динара ако се друкчије увезе. Ви ћете ме, господо, питати зашто је тако? Зато што би се нашло трговаца увозника, који би увозили и мање количине, према својој новчаној моћи, па да се не би то десило, стављено је да се плаћа на килограм по 3 дин., док се, као што рекох, за ту исту течност плаћа по 1,74 дин. ако се увезе у већој количини, у шлеповима. Па још нешто, господо. Ако би се увозник хтео постарати да нађе шлепове то му није могуће, јер су сви шлепови за годину дана већ узети у најам од стране картела, а исто тако издате су у најам овим картелима и све цистерне. Ако би се који увозник усудио да набави шлепове са стране и реморкере, он би се сигурно изложио опасности да га картел смрви, јер би у том случају спустио цене на тржишту тако да би овај увозник претрпео велике губитке.

Поред ових дажбина на бензин плаћа се по 5 динара државне трошарине. Ту трошарину плаћају увозници на граници док се рафинерија плаћа поиликом продаје. У години 1935 увезло се у нашу земљу 90.000 тона нафте и држава је од тога приходовала само 90 милиона динара. Мени та цифра изгледа одвећ малена, кад се држави плаћа 5 дин. на килограм бензина.

Из овог кратког излагања, господо народни посланици, видели сте, да је томе картелу као по команди ишло све на руку, царинске и трошаринске власти па и саобраћајна предузећа.

Јак капиталом, јак у коњунктури, јак у познавању посла олако је картел нафте овладао не само тржиштем Југославије, него је натурао мисао свима и свакоме у овој земљи, да је он господар ситуације у најјачој грани наше привреде, да он држи мотор у рукама а мотор је снага народа. Мотор без нафте старо је гвожђе. Картел је господар нафте, картел је господар снаге народа. Ту црну кап нафте, коју је Клемансо сравнио са капљу људске крви, хоће картел да нам даје како он хоће, а по цијени која му се прохтједне. Ето

ту пре десет дана није ли без икаквога разлога подигао цијену бензину за 30 пара по литру. Може му се. Нико га под овим приликама не може омести да то не ради.

Господо народни посланици, ко зна ко су ти магнати што чине картел нафте у Југославији, ко зна њихову моћ у свијету, прије него што предузме мјере за спас своје привреде, запитаће се, да ли се може стати на пут томе, може ли се нормализирати трговина и слободан промет са овим драгоцјеним артиклом. На Краљевској влади и нама је, господо народни посланици, да обуставите тај тешки ваљак који руши све што му није по ђуди, сатире све препреке.

Нас 30 посланика у тој сврси предали смо амандман за Закон о буџету који гласи:

„Овлашћује се Министар финансија да укине државну и самоуправну трошарину, која се сада плаћа на плинско уље и бензин, и да измени царинску стопу, која се сада плаћа на поменуте артикле тако да се плаћа увозна царина: на плинско уље 5 златних динара на 100 килограма; на бензин 8 златних динара на 100 килограма.

Ове царине имају се наплаћивати у одређеним увозним царинским станицама, без обзира у каквим се судовима ти артикли увозе.

Образложење: Горњи амандман предлажемо да би се у нашој земљи развио аутомобилизам и уопште, да би мотор дошао до пуног изражаја у Југославији.

Примјеном горњег амандмана комплетираће се моторизација наше војске. Наш туризам ће се повећати, наша привреда уопште развиће се под много повољнијим економским приликама, а нестаће картел тих артикала који данас под заштитним царинама снабдева југословенско тржиште са њима.

Наша земља има 12 хиљада путничких и теретних аутомобила, а примјеном овог амандмана тај број биће далеко већи, што је случај у осталим земљама чије државне дажбине на поменуте артикле нијесу велике, које плаћају увозну царину равну предложеној или мању.

Повећањем моторне активности у земљи повећавају се државни приходи. Државна благајна због ове измјене неће претрпети губитке, напротив, ти ће приходи бити већи него су сада, јер ће бити много већа потрошња тих артикала. Колико ће бити побољшање свију грана наше привреде те отуда и јачи приходи државни, о томе је сувишно говорити.

Господо народни посланици, овом приликом сматрам за дужност истаћи, да је Краљевска влада г. др. Милана Стојадиновића овом важном привредном питању поклонила своју пуну пажњу, и у намјери да обезбиједи земаљску одбрану потребним количинама нафте и њених деривата, уредила је начин снабдевања и исплате ових артикала. Ту су приштеђени државној каси многи милиони, јер Министарство војске купује те артикле без посредника, али наша тржишта остала су и даље на милост и немилост картела.

Ако би се, господо народни посланици, усвојио овај наш амандман, промет са нафтом у нашој земљи ставио би се у нормални колосек. Број увозника би се увећао, јер би сви увозници ове артикле под једнаким увозним условима увозили. Настала би једна здрава конкуренција, која је потребна тржишту. Баш у Југославији то је лак-

ше него у којој другој земљи Европе, јер су нам румунски па и руски извори нафте на прагу. Литар бензина продавао би се по свима продавницама у земљи не више од 3.— динара. Робе би било доста на тржишту, што би било на спас наше привреде, а одбрана земље била би у рукама народа. Мјесто 12.000 аутомобила, колико данас имамо, имали би у најкраћем времену 30—40.000 аутомобила па би се трошило 7—8 пута више бензина, а приходи царински од тога били би 3—4 пута већи, него што су данас.

Господо, хоћу да вам обратим пажњу на један интересантан случај: од кад смо предали овај амандман Финансиском одбору па све до пре 2 дана могли сте видети по ходницима овога Дома посредничке адвокате који нису жалили труда, е да би се овај наш посао осујетио.

Ми смо, господо народни посланици, предузимали кораке и код надлежних власти по питању нашег амандмана и добили смо били изглед на успех. Наједанпут искрсло је било мишљење, да се не може вршити царинење деривата нафте на граници а да држава не буде оштећена. То је мишљење стручњака — хемичара — професора универзитета.

Мишљење пак стручњака, који познају овај рад, не иде у корист горње тврдње. Они кажу: „Нека се оцарине деривати нафте тј. бензин, плинско уље, мазива и др. при улазу на граници, и то сваки артикал по својој одређеној царинској стопи. Поменути артикли су прерађевине извучене из сирове нафте, па се као такви могу и оцаринити”. Даље кажу: „Бензин, плинско уље и остали деривати нафте који се у нашим рафинеријама добијају прерадом из сирове нафте, увезене из иностранства, нека се оцарине у моменту кад изађу из рафинерије и пуне у промет.”

Ето вам јасна и непобитна мишљења. Таквим поступком онемогућила би се свака злоупотреба.

Господо народни посланици, да нису жалост увек мишљења наших професора универзитета догме, којих се треба придржавати, навешћу вам један пример: овде је преда мном једна оптужница од 26 јануара ове године Кзп. 3066/35 по којој су оптужени кривично тројица стручњака, два професора универзитета и шеф Централног отсека Одељења царина Министарства финансија, да су издали један стручни извештај, а у корист фирме Дестилација д. д. у Теслићу и Дестилација дрва Гутман д. д. у Белишћу. Поменуте Дестилације на основу тих извештаја ослобођене су одговорности за царинске кривице о увозу и употреби бутил-алкохола. Држава је оштећена тиме за неколико милиона динара, како се у овој оптужници тврди. Оптужница каже, да је један од професора универзитета дао своје мишљење не на основу чисте науке, већ из привредних разлога. То је мишљење дао на записнику у суду 1 априла 1936 године. Његов друг истога дана такође на записнику код истражног судије у одбрани за свој поступак изјавио је, да је извештај базиран на његовим схватањима привредних интереса, а не на научним истинама. Окривљени шеф Царинског отсека Министарства финансија по оптужници изјавио је, да он за свој рад може одговорати искључиво свом надлежном Министру. Ето, господо народни посланици, каква могу бити мишљења стручњака.

Ми смо за наш амандман консултовали многе стручњаке и царинске чиновнике и сви су тврдили, да је предлог нашег амандмана изводљив и да ће стотине милиона бити уштеђени за државну касу и народну привреду. Молим вас, господе, кад се може једном приватном увознику оцаринити шлеп бензина на граници или ако хоћете на Сави под Београдом, зашто се не може иста количина бензина оцаринити при изласку из рафинерије, а да не буде злоупотребе? То исто важи и за плинско уље, мазива и све остале деривате нафте.

Не видим разлог због чега би се то царинићење обавијало у мистериозни плашт стручности. Три милијарде динара однела нам је, господо народни посланици, мутна Морава од ослобођења до данас том нечувеном политиком нафте. Па зар није вријеме да се томе чуду једном стане на пут? Не доликује нам да нас магнати нафте третирају као колонију.

На Краљевској влади и на вама је да дате своју реч.

Дозволите ми да при завршетку овог мога излагања поменем још једно важно питање, које је у вези са мотором.

Ви сви знате, да код нас немамо извора нафте, и из бојазни да за вријеме рата не би остали без моторног горива, дошло се је на ту идеју, да се алкохол мијеша са бензином у размери од 20%. Килограм алкохола кошта 7 динара. Држава на тај алкохол не наплаћује царину, јер је то домаћи продукт. Када држава не би ништа наплаћивала на бензин он би нас коштао франко Београд 96 пара килограм. Прорачунајте, господе народни посланици, колико нам ту милиона оде у дим. Па то није никакво паметно газдовање, то није паметно руковање државном имовином. Каже се да треба помагати фабрикацију шпиритуса. Нека фабрике израђују тај шпиритус за друге сврхе. Ми сада нијесмо у рату и онда је одвећ велики луксуз изгорети 50—60 милиона динара, који су потребни нашој привреди. Ми мучимо муку како ћемо да дођемо до 4—5 милиона да пошаљемо кукуруз у пасивне крајеве, а овамо нам на другој страни милиони иду у дим.

Господе народни посланици, читао сам ту неки дан у новинама, да је основано неко друштво за истраживање нафте у Југославији, за којим стоји, како се каже Стандард оил из Њу Џерсиа. Тамо се каже да то није овај наш Стандард оил, ваљда из бојазни да не нахуде добром гласу овог нашег Стандарда.

Случајно ми је познато, господе народни посланици, да је Стандард оил Њу Џерси и Стандард оил Њујорк а исто тако и Стандард оил Калифорнија као и Стандард оил Пенсилванија једно исто друштво познатог петролејског магната Рокфелера. Штавише централа им је под једним кровом у Њујорку, а овај наш Стандард оил у Југославији је само његова филијала.

И ако се стане на становиште, да се издају концесије за изналажење нафте за истраживање петролеума, а то би мишљење могло издржати критику, ако се донесе одлука да се концесија изда томе друштву, а то је Стандард оил, ја молим Краљевску владу, а верујем да ће тако и учинити, да буду јаке санкције при издавању тих концесија. За терен који Стандард тражи за

истраживање постоји 75% могућност да има нафте. Он не тражи докле нема потребе за то и разлога.

А кад добије концесију онда се поставља питање хоће ли приступити раду, хоће ли пронађену нафту изнети на површину или неће. Ако му конвенира он ће је изнети, а ако му не конвенира она ће остати и даље под земљом. (Један глас са левице: За потомство). Ако му се да концесија, онда да се обезбеде санкције, да се то друштво обавезе да мора одмах да приступи раду, да тај рад проведе о свом трошку и даље да се сачува за државу приход. Друштво би морало држави дати 25% бруто прихода сирове нафте. Пре два месеца Албанија је на такав начин поступила.

Господе народни посланици, ја сам вам указао прстом на једну суму од 300 милиона динара, која се за нашу привреду губи једном неисправном и непаметном политиком нафте, коју ми проводимо, односно губимо једном чврстом политиком нафте коју картели проводе у нашој земљи. Картели у нашој земљи царују како ни у једној другој. Картели су у Америци забрањени и то тако строго, да се иде на робију за стварање картела. На вама је, господе народни посланици, и на Краљевској влади да заштитите нашу привреду од оваквога страшнога рада, па да се раскину ланци у које је наша привреда окована. (Бурно одобравање и плескање код већине).

Претседник Стеван Ђирић: Има реч народни посланик г. Мустафа Мулалић.

Мустафа Мулалић: Господе народни посланици, ја мислим да је за једнога скупштинског говорника кад приликом ове буџетске дебате долази на ову говорницу савршено свеједно да ли ће говорити пред празним клупама или пред пуним. Ја ћу говорити и извршити своју посланичку дужност, јер ме народ за то плаћа, и јер ме је за то послао овамо.

Када је, господе народни посланици, Министар без портфеља г. Војислав Ђорђевић седео у нашим посланичким клупама, одржао је приликом последње буџетске дебате један импозантан говор. Тај говор садржавао је врло добре мисли, по неминовној потреби корените реформе нашега политичког, социјалног, културног и нарочито привредног живота.

Господе, ја се радујем да је г. Министар Ђорђевић баш сад дошао. Ја морам да вам изјавим, да је тај говор г. Министра Ђорђевића учинио велику импресију на мене, и да ја још и данас, кад стојим пред дилемом да ли ћу гласати за буџет, још под том импресијом стојим. Ја сам онда мислио када сам слушао г. Ђорђевића да ће аутор тако сјајних мисли кад једанпут дође у Краљевску владу учинити незаборавне услуге нарочито нашој националној привреди. Г. Министар је ушао у Краљевску владу. Ја жалим, али у том погледу он ме је разочарао. Зашто је господин Министар Ђорђевић ушао у Краљевску владу у којој неће имати ни политички, ни лични утицај, да ли из некаквог сентименталног, романтичког самопожртвовања да спасе наш Задружни савез као она високо морална жена из романа, која је на олтар спаса свога мужа придонела жртву своје женске части, јер је она стављена као услов да

један гаван не би протествовао мужевљевој меници, или не би открио какав фалсификовани чек.

У оном свом импозантном говору г. Министар Ђорђевић дао нам је једно врло добро и врло лепо упоређење са буџетом. Он је упоредио државни буџет, наравно ондашњи, а не данашњи, са једном велелепном палатом, која имаде у сутерену и у првом спрату дивних комфорних, луксузних апартамана за нашу друштвену плутократију ради које је држава, а у другом и трећем спрату има скромне станове за наш средњи сталеж, за националну кичму државе која је ради државе.

Потом је напоменуо да у тој велелепној палати има подрумских учерица, мемљивих, без сунца, без светлости, у којима живи наша национална сиротиња, наш сељак и наш радник, који својим радом остварују велике националне и културне идеје и, напослетку, да у тој велелепној палати имаде и мансардних собица, и поткровница у којима живе наши интелектуалци, мозак и срце нације, који те идеје стварају. (*Анте Ковач: Југословени су на мансарди. — Смех и веселост на левици.*)

То класично упоређење са буџетом јесте у исто време и једно врло добро дефинисање владине политике, која нам презентира такав буџет.

Шта мисли данас г. Министар Ђорђевић о томе кад проучава данашњи буџет? Ја мислим да он од оног мишљења не може бити далеко, иако данас ћути. Али, господо, ја вам изјављујем да стојим непрестано под оном импресијом његовог говора и баш руковођен том импресијом изјављујем, да нећу гласати за буџет, т.ј. да ћу гласати против буџета за 1937/38 годину. (*Живо одобравање на левици. — Живота Милановић: Добиће већ он одговор.*)

Господо народни посланици, вечито се у свету питало куд се дева благо цара Радована, шта се ради са данком, са порезом, који грађани једне земље придонашају за покривање и подмиривање реалних потреба једне државе? Ради тих питања вечито су покретана разна питања која су имала час слабију, час јачу динамику, претварала су се у демонстрације, чак и у револуције, у грађанске и међународне ратове, док се напослетку није нашла једна форма, по којој ће народ имати учешћа у контролисању тих дажбина, у контролисању пореза и њиховог трошења, и та форма претворила се у једну јаку политичку доктрину, коју смо у историји политичкој назвали демократија. Дакле буџет је, господо, генеза и афирмација демократије.

Репрезентативна воља народа тј. Парламенат, по начелима демократије, стекао је прерогативу, да он проучава, да одобрава и да контролира извршавање државног буџета. И, господо, ево и опетовано, и овом приликом, ја се уверавам и осведочен сам, да је та прерогатива репрезентативне народне воље само једна обична политичка фикција.

Парламенат колективно, народни посланици индивидуално нису у стању, нису у могућности да у буџетском пројекту измене ма и један зарез, а камоли да буџет цифарски и политички акомодирају према једној квалификованој рецимо вољи већине, ако не апсолутној вољи грађана, према реалним потребама Државе, и према реалним пореским могућностима грађана. И кад ми нисмо у

стању да акомодирамо, или да правимо ма какве измене или утицај на осветљену страну буџета, где су нам цифре јасне, где су подељене по делима, позицијама, и ставкама, како ми можемо на засењеној страни буџета да извршимо ма какве промене. А та засењена страна има читав мистериј разних овлашћења, повлашћења, разних амандмана, разних уредаба и наредба, који достижу ако не исту, али приближну цифру читавог буџета, бар један добар и знатан део његов.

Ради тога, господо, нећу ни улазити у ову цифарску страну буџета. Изгледа ми да овом приликом није нити модерно. Ми смо имали у Парламенту један професорски дуел, једном приликом упознали смо један инжињерски дуел, а овом приликом упознали смо опет један професорски дуел, и тај професорски дуел скренуо је читаву дебату на једно посве друго питање, на питање националне политике, коју проводи наша влада. И ја ћу се тога, из модерних обзира, да придржавам.

Ми смо видели, шта може професор да учини, а кад би било „фирциг професорен“... ја не знам, шта би било. (Пљескање и смех на левици.) За мене је уосталом правило, ако је једна политика, која нам презентира буџет, добра, онда је и буџет цифарски добар; ако је једна политика, која нам презентира буџет, позитивна, ја верујем у позитивност буџетске реалности и буџетског покрића. Ако је једна политика лакомислена, онда верујем, да је и буџет и цифарски лакомислен.

Господо, кад посматрамо цифарску страну овогодишњег буџета, ја се и нехотице сетим једном енглеског савременика Велса, који нам визионарски претсказује у својој књизи „Времена која нам долазе“, да ће негде око 1956 године, за неких 20 година, светска држава услед претрпљених финансијских крахова и криза изгледати као права утвара, која ће бити неспособна за сваку делатност. И читава њена делатност састојаће се — вели Велс — само у прибирању данака, а за живот грађана, а за унапређење културе, за прогрес, то та светска држава неће уопште бити у стању да се брине и да се стара. Даље вели Велс: На незадовољство и на отпор таква држава биће у стању да реагира само компромисима, или ће се правити да опасности нити чује, нити види.

Мени се чини, кад посматрам овакав буџет, да би његова политика могла изгледати као нека претеча оваког претсказивања. Иако је за овако претсказивање био претеча један други Енглец, који се зове Томас Хебс, који је заменио традиционални национални и политички морал са утилитаристичким моралом, под којим може да нађе каузално оправдање и корупција и чији циљ оправдава свако сретство — ја мислим да код састављања овога буџета да се она политика, која нам га презентира, руководила само оваквим утилитаристичким моралом.

Хебсова метода је убеђивање, а убедити се може један човек само ако му се прича. И нама Краљевска влада прича непрестано, како је завладало благостање, како је нестало кризе, како су и у пасивним крајевима наше Отаџбине сељаци почели из благостања и луксуза да носе прапорчиће на опанцима, (Веселост на левици) у чему види реалне изворе за буџетско покриће.

Признајем, да се Влада труди да нас убеди, али нас не може убедити, да је овај буџет и овај

велики терет, који се навалио на државу, лаган као перо.

Е, сад, господо, да говорим мало о политици, која се крије иза овога буџета.

Ако ми политику данашње Владе историски осветлимо, ако је упоредимо са досадашњим у политичкој историји познатим доктринама или идеологијама, наших домаћих партија, могли бисмо установити, да политика данашње Владе наклази само ослонац у клерикализму.

Данашња Влада по својој политичкој идеологији сачињава један „Драјкланг“, али тај Драјкланг не звучи у исто време, јер је врло дисхармоничан, него звучи арпеђиран, да би се та дисхармонија ублажила. Први тон овог музичког драјкланга, вели се, да би могао бити радикализам.

Радикализам, међутим, не би могао бити, и то онај наш стари либерални радикализам, који је извршио либералну револуцију у нашем народу (Бурно одобравање на левици). Не би могао бити радикализам елементарни, хемиски спојив са клерикализмом. (Узвизи на левици: Тако је! — Милан Божић: Они се могу са свачим спојити!)

Други тон у овој политичкој драјклангу терца — то је клерикализам г. Корошца. А квинта, то је опет Спахин клерикализам своје врсте, политички Панисламизам.

И сад, господо, посмотрите хармонију између оне квинте и терце, да ли може да постоји: клерикализам из Рима и клерикализам из неког панисламистичког центра у хармоничном односу? То никада у историји човечанства није могло да буде. (Пљескање на левици. — Додацивање из већине. — Војислав Јањић: Може ако није прекомерно!) Такву хармонију, тај синкретизам, ја не познајем! (Војислав Јањић: Квинта, терца и прима може, ако није прекомерно! — Смех на левици!)

Господо, ако би данашњу владину политику упоредили са познатим нам доктринама политичким у свету, могли би доћи до чудноватих резултата. Наш политички геније није у ЈРЗ дао баш једну велику, нову, оригиналну идеју, и ЈРЗ се мора наслањати на неке велике постојеће идеје и доктрине.

Ја, господо, познајем две врсте данашњих светских политичких доктрина, и то тајне и јавне. Тајне су: зелена, црвена, црна интернационала и масонерија, а јавне политичке доктрине су: репрезентативна демократија либералног крила, коме припадају скандинавске земље, то вам је Данска, то вам је Холандија итд. Онда репрезентативна демократија ауторитативног крила. То вам је Турска са Кемалом. То вам је и Југославија за време шестојануарског режима. После тога, познајем фашистичку политичку доктрину са националним иредентистичким или италијанским крилом; па онда са националистичко-социјалистичким или немачким крилом. Сем фашизма, познајем још једну доктрину. То је марксизам са синдикално-социјалистичким или крилом француским, или са большевистичким, или комунистичким, односно руским крилом. (Глас из центра: Е, од свих тих за коју си ти?!) Е, господо, сада ћемо да проведемо анализу и да упоредимо политику данашње Владе и видимо на коју се од ове три велике доктрине наслања. Одмах апстрахујем марксизам. Остају нам демократија и фашизам. Упоредимо сада владину политику са демократијом. Либералном крилу не припада. Ауторитативном крилу не припада,

јер се она сама тога отреса и вели: да је шестојануарска политика била на погрешном путу. Господо, и шеф данашње Владе, као носилац њене политике, и сви њени Гебелси, преко штампе која јој је подређена, — иако је у једном добром делу по великим редакцијама марксистичка, ипак јој је подређена и служи јој, макар по принципу: „што горе, тим боље“ — преко свих техничких пропагандистичких помагала: преко радио-емитера, преко филмова итд. итд., данашња Краљевска влада упиње се да докаже југословенској јавности да је она за демократију и да располаже свима атрибутима демократије. У то не могу бити убеђен ни по пореклу носилаца данашње политике. Нећу овде да вам помињем ону господу Министре који су у делеријуму одушевљења за фашистичку политику тражили, проглашавали и прстом упирани у фирере. Нећу вам говорити о многоструким и многопримерним случајевима који би могли да докажу да данашња Влада са својом политиком нема нити једног атрибута демократије. Да видите само један пасус из говора једног нашег колеге, одржаног приликом прошле буџетске дебате, па ћете видети колико та једна демократија има ослонаца и подршке у данашњој Влади и у десници скупштинској. Један наш колега. . . . (Глас из већине: Који је?!). Немојте да будем ситничар. Ја бих хтео да будем мало начелнији. Из ваших је редова. Он је у свом говору казао ово: „Ако бих дошао у прилику да бирам између једне поштене диктатуре или једне лажне демократије, ја бих се увек одлучио за оно прво. Захваљујући лажној демократији, довели смо државу у безизлазан положај итд. итд.“ Можда овај наш колега, који је сада на десници, има уверење да је ово права демократија, да ово није лажна демократија. Говор се не може променити, али се жив човек, говорник, може мењати, може прилагођавати како ветрови дувају, како се политичке ситуације мењају. Али, уприте ми прстом ма у један атрибут праве и чисте демократије. Хоћете ли да проучимо питање права гласа, пасивног и активног. Хоћете ли да узмете за пример минуле, прошле општинске изборе, хоћете ли да узмете за пример данашњи парламентаризам, хоћете ли да узмете за пример нашу административну бирократију, хоћете ли да узмете за пример капитализам и банократију. . . . (Бурно пљескање на левици). . . . и тако даље и тд. Ја мислим да у свима овим политичким афирмацијама данашње Владе не можемо наћи ни једно место на које би могли упрети прстом и казати да је бар слично демократији. (Бурно одобравање на левици).

Господо, Краљевска влада преко својих Гебелса и својих пропагатора, свом силином, са јарошћу, напада бивши ауторитативни шестојануарски режим, називајући га макиавелизмом. Мени се чини, господо, да ми нисмо баш данас, за време док ова Влада делује, да нисмо само макиавелистички, али да нисмо нашли неког Чезара Борциу који ће ујединити један народ, него усуд нам је послао протутита Чезара Борцие, који хоће да разједини наш народ. (Бурно пљескање на левици). Па, господо, уопште ни други, ни сви данас наши познати, популарни политичари, не сматрају за савремену целисходност демократију, нарочито не либералну демократију. Пођите од г. Спахе. Видите његову, — не знам да ли ћу рећи партију или само крило једне партије! Па онда видите г. Мачека? Да ли у његовим редовима владају демократска начела? Па видите г. Јоцу Јовановића!

Да ли у његовим редовима владају начела демократије, па видите г. Љубомира Давидовића који је југословенство назвао византизмом, па видите да ли у његовој партији владају демократска начела, и нарочито, господо, данашњег највећег пропагатора демократије г. Грола, упитајте га, шта оно значи: јединство команде! Господо, сви ми данас у Југославији, сви политичари, сви народни посланици, сви грађани ове земље, који се баве политиком, па и читав народ је свестан да нема спаса без једне јединствене воље и без јединствене команде! (Аплауз на левици. — Др. Војислав Јањић: Према томе, демократија је и др. Којић). Ми смо за ауторитативну демократију.

Претседник Стеван Ђирић: Г. Јањићу, мислим да и упадице треба са мером чинити.

Мустафа Мулалић (наставља): Господо, ја мислим да сам се овим одужио, да кажем бар вама на левици да политика данашње владе не налази ослонаца у великој демократској доктрини. И остаје нам само фашизам, којим да владину политику упоређујемо. Па, господо, особине и политички манири г. Претседника Владе, зар нису исте као код „Капо Дел Говерна“?!

Е, господо, да ви можда не мислите, и, да ви не идентификујете демократију са партизанством? Мени се чини да се сада болује на овој заблуди и да ми сматрамо да је партизанство — демократија. А није то, господо, није демократија. Демократија је позитиван стваралац прогреса човечанства, партизанство је негативан рушилац сваког прогреса у човечанству! (Бурно плескање на левици. — Милован Лазаревић: А реакција је смрт!) Молим те, ти своју тезу брани одавде. Господо, партизанство је сменило велику идеју 6 јануара, партизанство ју је сменило, али није дало никакву идеју која ће моћи окупити југословенски народ и повести га његовој бољој будућности.

Ради тога пошто је политика данашње Владе безидејна, безначелна, видимо њене осмице, видимо како лавира од једне до друге идеје и склања се испред свих могућих политичких алтернатива. И ради тога Краљевска влада није могла да изврши она обећања која је дала у својој декларацији. А какве су и какве могу бити кобне и фаталне последице једне безидејне политике? Па, господо, то нам је казао сам г. Министар унутрашњих послова г. др. Коросец. Зар нам он уочи Нове године није на неке серафимске трубе затрубио и позвао народ у свети рат против црвене опасности. Да ли постоји та црвена опасност? Ми би рекли да постоји ако би ми могли да добро знамо да то нису неке халуцинације узбуркане и немирне савести једног Министра. Ако би ми могли да знамо да то није победа наше младе студентске омладине која се бори за своја студентска права и која се по који пут упита шта бива са тим великим задужбинама које су намењене нашој студентској омладини. Господо, да се не обећује комунизмом и наш сељачки свет који понекад због фискалних терета и невоља својих у селу помало се побуни и пође да мало промаршира до Београда? Да се не обећују комунизмом наше занатлије који злопате под теретом свога дуга и својих зеленаша? Па и соколе данас обећују, како вели Анте Ковач, са комунизмом. Када би то могли да разлучимо, онда би могли да се

упитамо да ли постоји та црвена опасност. Претпоставимо да постоји и да нас кроз серафимске трубе позивају у свети рат против црвене опасности са разлогом, чиме да се боримо? Где нам је оружје да устанемо против црвене опасности, када нам је то оружје — а оружје је национализам, који се једини може супротставити црвеној опасности, — када нам је то оружје затворено у свој арсенал да тамо зарђа. Господо, место да ми то духовно оружје дајемо народу у борби против комунизма, да му подижемо његов национални идеал, да му подижемо његову националну етику, да му стварамо пред његовим очима један узвишени идеал, ми, господо, то помало рушимо и разоружавамо га, а место тога шопамо ево 20 година, то признајем. Деветка, и теби 20 година ми шопамо његову народну душу са стерилним страначким партизанством. (Милован Лазаревић упада у реч).

Претседник Стеван Ђирић: Господине Лазаревићу, молим Вас да не упадате г. говорнику у реч.

Мустафа Мулалић (наставља): Господо народни посланици, овим сам хтео да вам укажем на једну неминовну потребу корените реформе онако како је то г. Војислав Ђорђевић, Министар без портфеља, поменутом приликом казао, за корениту реформу у свима правцима народног живота.

Али те реформације у Југославији не сме да проводи ни песница Франка нити шака Кабаљера. Не сме да проводи ни фашизам ни социјал-национализам, њу треба да проводи само југословенски национализам. Ако мене питате, господо, да вам кажем на који би се пример изван границе наше земље угледао, ја вам кажем ево и овом приликом да можемо да се угледамо на пример здраве националне ауторитативне демократије кемализма у Турској, који је од ничега створио велико и створио нешто. Ја мислим само онаква демократија, онакав ауторитет државе може да спасе југословенску државу и југословенски народ.

Господо, немојте да мислите да је наш национализам који нас оволико подгрејава да са овога живог грамофона упућујемо читаве реторичке рафале, да сматрате да је национализам нешто тиранско. Национализам заиста хоће и жели да подигне високо ауторитет државе, али не заборавите да здрави национализам узгаја упоредо и љубав према грађанину и држави, да национализам није никада дошао у супротан став са здравим начелима демократије. Истина, он је против демагогије и хипокризије, он је против партизанства, али национализам није никада био против демократије. Југословенски национализам није био никада иредента и није тежио никаквој хегемонији ни мајоризацији. Национализам југословенски воли не само своју државу, него воли и свакога грађанина појединца и у њему не гледа гласачку гумену куглицу и гласачку индивидуу но део своје националне целине. (Одобравање на левици). Све оно што долази у везу са благостањем, срећом и задовољством сваког нашег појединог грађанина као јединке наше националне целине, све то поставља национално питање. Питање сељачког раздужења, национално питање нашега сељака, кога већ 20 година гушимо са ласкавим речима о ње-

говој 80% већини, а пуштамо га да се гуши у примитивизму, које се може упоредити са временом из каменог доба. (Одобравање на левици). Национално је питање и чиновничко. Данас наши чиновници злопате под теретом својих дугова и ти дугови који притишту чиновничке домове често су искупљивани њиховим здравим моралом, често су пали под морално искушење. Господо, национално је питање и питање нашега радника и његово запослење. Највећа је национална жалост када један радник долази господину Спахи и моли га за запослење на прузи, а овај му одговара да не може. Он долази мени и каже: драги посланиче, ево примио сам 300 динара, долазим из болнице где сам лекарима дао своју крв за трансфузију. Наш југословенски национализам не познаје корупције, јер је корупција светогрђе, јер она чини највећу штету држави и нацији. Југословенски национализам не сме бити оружје ни роб капитализма и профитиризма.

Е, господо моја, ово што сам казао то су у главном опште мисли на општу нашу политику, а сада бих хтео да укажем господи народним посланицима, какво гледиште југословенски Муслимани имају према оваквој политици Краљевске владе. Једанпут, не знам којом приликом, биће опет приликом неке буџетске дебате, Министар г. Миле Мишкулин казао нам је: да држава ствара национализам а не национализам државу. Ја, господо, пластичнији анаграм нисам чуо. Да није било нашег здравог југословенског национализма не би било данас ни наше државе. (Одобравање и пљескање на левици). И ако тога национализма у пуној свести у нашем народу не буде, нећемо моћи ни сачувати југословенску државу. Ето тако ми југословенски Муслимани мислимо. (Један глас из већине: И ми исто тако!) Може бити, али један господин из ваше средине, са деснице, имао је овакво мишљење како сам сада изнео, само чини ми се да та његова мисао репрезентује општу мисао данашње деснице. Колико је нама Муслиманима раније недостајала субјективна афирмација националне мисли, та субјективна афирмација код велике већине Муслимана данас постоји. И ради тога, пошто постоји и субјективна и објективна афирмација наши Муслимани имају пуно права да се назову југословенским националистима. (Одобравање и пљескање на левици).

Дозволите ми, господо посланици, још једну малу анализу. Југословенство појављује нам се и можемо га посматрати као два појма: национално југословенство и државно југословенство. Под национално југословенство могу да стану они наши грађани који имају објективна својства југословенског национализма тј. само Срби, Хрвати и Словенци. Под југословенство државно, господо, може да стане и наша национална мањина која са нама дели исту нашу судбину и која, може бити, у извршавању грађанских дужности није ништа слабија од нас правих аутохтоних и крвних Југословена. Али, господо, и сувише се акцентира, и сувише се подвлачи да и Југословенски Муслимани могу да се стрпају под ову другу амрелу, помињу се као четврта нација или као национална мањина. Муслимани су, господо, аутохтон југословенски елемент који се може сврстати само под југословенски националистички амрел. (Одобравање на левици).

Господо, док су наши Муслимани дошли до тих субјективних својстава националистичке афирмације, док су дошли до сазнања о њиховом националном пореклу, било је, нема спора, извесних перипетија, било је и лавирања. Једна је несрећа да је у том деликатном послу националног осветљавања имала партија пресудну улогу. Један добар психолог маса и један добар психолог баш овога случаја не би могао ни замерити томе лавирању. Нарочито наше генерације које су се рађале за време туђина, оне нису могле нити су имале пута да дођу до тога сазнања југословенског национализма. Нас Муслимане одгајивале су мајке и успављивале и будиле са лепом српском песмом, можда лепшом него вас православне Србе. (Пљескање на левици). Али кад смо почели да говоримо нису нам казале да смо Муслимани српског порекла него да смо Турци.

Турчин то је синоним Муслимана, јер оне не мисле при томе на Турчина из Азије које зову Туркеша. Па, господо, кад сам и ја пошао у мектеб хоца нас је морао да учи, да смо ми „Турчини“... мумин, муслим, хака елхамдулилах, а то значи, истина је Богу хвала. А када смо дошли у основну школу, тамо у основној школи срели смо се са мемелучким системом, калајевштином и штадлеревштином. Ми у школи основној нисмо знали за ћирилицу јер је била забрањена. (Никола Прека: То није истина. Ја кад сам био, сви смо учили ћирилицу!) Ви може бити да јесте, али ја нисам. Ја говорим о себи. Ми у основној школи нисмо се ни сусретали са православном децом, јер су православна деца била повучена у своје специјалне конфесионалне школе. Дакле, до овога сазнања о нашем пореклу ми смо могли доћи само својим сопственим васпитањем. Ако мене питате, мени је дошла до руку брошура, јеванђеље нашег националног осветљења, г. Шукрије Куртовића, који седи на левој страни, тек 1920 године. Та брошура, то јеванђеље националног осветљења наших муслимана, није ме довела до сазнања о мом српском пореклу. Да је овде г. др. Мирко Косић, насмејао би се на ово што ћу казати шта је мене до тога сазнања довело, мене је довела до тога сазнања српска музика и песма. Она је у мојој потсвести пробудила оно што је вековима било успавано. Господо, о том мом васпитању кроз српску музику и песму о тој мојој племенитој просветитељки ја бих могао најблагодарније речи казати, ако бих овде казао велике речи нашег словенског песника Александра Пушкина које је он упутио Моцарту, оном великом музичком гигантском ствараоцу. Он је рекао: Као херувим дао нам је неколико рајских песама да изазове у нама — деци прашине — чежње и жудње без крила. Југословенски национализам међу муслиманима, сазнање о њиховом српском пореклу није било опортунистичко, тај национализам се није могао куповати нити платити. Муслиман Србин пре ослобођења био је и још како прогањан, а Муслиман Србин, односно Југословен, после ослобођења није се верује материјално окориштавао. Наш национализам је само идеалистички; наш национализам има да накнади све оно што нам је осуствовало за пет векова у стварању националне културе.

Господо, ја сам споменуо свест о српском пореклу Муслимана. Немојте ми замерити и немојте мислити да је то шовинистичка тежња једног југословенског националисте. Не, ми Муслимани који

имамо сазнање о свом српском пореклу, сви исто толико волимо хрватство и сматрамо га једном здравом базом на оној страни за здрав југословенски национализам. Али, господо, ја мислим да би било у интересу што бржег националног амалгамисања да се сврши што брже тај процес нашег духовног уједињења ако би сви Муслимани Југословени осећали своје српско порекло.

Тиме би се, господо, умањило број грађана, који сањају о неком сепаратистичком хрватском рају.

Господо, кад је реч била о једном тону из овога чаробног политичког „драјкланга“, а ја сам узео реч да говорим о националној политици данашње Владе, — онда би требало да расветлим какав став заузима др. Спахо према националној политици.

Југословенска муслиманска организација, и ако у својој фирми носи име југословенско, она је била у својој сржи анационална. Није давала никаквих националистичких афирмација. Њен вођ др. Спахо био је у своје време Србин. Као студент у Бечу своје визит карте украшавао је са српским триколором. (Један глас: Је ли то аутентично?) Ја мислим да је аутентично и ја сам чуо то од многих, а господин Министар Цветковић ево потврђује и ја сматрам да је то аутентично. После тога видим др. Мехмед Спаху да оснива у Босни и Херцеговини „Народну Узданицу“, која је еминентно хрватска омладинска културна организација. После тога, господо, видимо г. др. Спаху како га дочекују тузланске Хрватице са цвећем као хрватског вођу и претставника хрватског национализма у данашњој Влади. Међутим, господин др. Спахо овде, на овој страни Дрине размеће се својим орпством, а ви знате како и шта, а ми опет у Босни знамо какву политику у националном погледу води у Босни и Херцеговини.

Господин Шефкија Бехмен у своме српском национализму еволуирао је у толикој мери да је под своју критику ставио и неке наше заслужне људе, као што је г. Петар Живковић.

Неки дан у Плевљу, то сам чуо, а мислим да ме неће демантовати мој колега Воја, држи збор и случајно он је изговорио: „ми Срби“. При томе узбунила се његова досадашња хрватска савест и загрцнуо се, узео је чашу воде и попио, и тај му је плеваљски ифтар био политички фаталан.

Господо, господин професор Косић пре неки дан мало иронизирајући о том нашем стицању субјективних националистичких особина казао је: Данас је Србин ради тога, што су политичке прилике такве, и што је то такав интерес и дао нам је при том своју чувену теорију, коју до сада још нико није познавао: „унутар троје, а споља једно“. Ми, југословенски Муслимани, могу да изјавим у име свих па и ових на десници, не гледамо на југословенски национализам тако као г. Косић. Ми сматрамо да су Срби, Хрвати и Словенци један исти народ.

Господо на десници, ви мислите да сте у националном погледу скинули ферецу са г. Спахе. Нисте, господо. Никада се он није национално толико увио у ферецу као сада и ја се надам да ћете брзо стећи то искуство. Господо, може бити ви то не запажате, али ми, који живимо са г. Спахом и са којим се боримо већ дуго времена, могу да вам кажем да Шћепан Грђић и пок. Глиша Јефтановић да је знао да ће г. Спахо правити ово-

лико политичка национална лавирања, верујте да и она његова популарна изјава о Тиси не би била: „Сезаме, отвори се“! у министарске клупе. Г. Спахо са својом политиком и те како је анационалан. Његови идеолози, његови политички пријатељи трубе вам и данас по Босни и Херцеговини да је Муслиман нешто друго него ли је Србин и него ли Хрват. Ти идеолози, којих није мало у Босни и Херцеговини, хоће да докажу у име Ислама да се не може на Муслимане наметнути никакав националистички оквир, јер Ислам као козмичка религија то не дозвољава. И чак се позивају на међународне уговоре који су дужни да тумаче то расположење Муслимана.

И г. Спахо, кажу, подржава везе са једним одличним југословенским мусафиром који често нашу земљу посећује коју је и много заволео и који је и наш народ много заволео, а тај велики мусафир је г. Шекиб Арслан. (Један глас: Ко је то?) Ви за њега нисте чули. Шекиб Арслан, кад ме питате ко је, то вам је један политички панисламички делегат на међународним форумима, и то делегат који заступа антиенглеску, англофобску тезу, у корист талијанске оријенталне политике. (Један глас: Нажалост је против тога). О томе треба да ме уверите.

Чујте, господо, оних година пред окупацију Босне и Херцеговине почели су к нама да долазе, многи источњачки светитељи, многи шехови, многе евлије, који су у ствари били премаскирани аустријски шпијуни. Господо, и овај шех који долази у име панисламизма, и он долази да нешто сондира што ми националисти не можемо да делимо. Г. Спахо је велики душманин националиста и његов палац никад није окренут горе, него увек доле, и никад он марамицом није замахнуо.

Кад бих ја говорио о културном назадњаштву политике г. Спахе, далеко би ме то одвело. Али ја не могу да пређем преко његове социјалне политике, коју он проводи. Господо, никакав социјални тон у његовој политици нема места ради тога што у његовој политици заузима сва места његов, у историји незапамћени непотизам. Док он ту политику води ми видимо по улицама Сарајева и другим мањим босанским варошима како на сваком десетом кораку чучи по једна жена у фереци и зару и пружа руке да проси; док он проводи ту политику ми видимо по пенџерима где се иза ћерџефа орила песма, како наше младе девојке за два динара дневно боду своје очи у корист разних зеленаша. (Одобравање на левици). Међутим, г. Спахо у том погледу није никада ништа учинио. Чак морам констатовати да ни националисте досадашњи режими нису у том погледу довољно разумевали. Мислите да је г. Спахо решио социјални проблем Муслимана кад се борио за аграрну реформу? Не! Он је решење аграрне реформе завео на погрешан пут и његова аграрна политика била је за нас Муслимане фатална. А мислите ли, господо, да је он решио социјално питање Муслимана тиме што је неколико својих гласачких куглица запослио на пругама? Не! Он је само створио неколико несигурних егзистенција, које је требало често пута добро платити, јер једно радничко запослење треба да се плати са 500 динара, а једно чиновничко запослење још много више, са 2000 динара, да би његови миљеници могли банчити у београдским ноћима. Што су год наши Му-

слимани покренули за свој економски спас својом иницијативом, стварали своје економске организације, то је г. Спахина политика срушила. Она је рушила Мусл. тргов. банку, и последње наките наших жена, што је вековима било стечено тако и многе милионе наших вакуфа и наше исламске верске организације. Треба да видите како је та војска г. Спахе осиона и насилна. Зар неће да се саблажњава и да проплаче она јадна сирочад, оне жене у заровима, које по улицама чуче и просе, кад виде шта се ради и како су дукатима расипају. Најжалосније у његовој политици је његов верски моменат. Он је читаву нашу исламску верску заједницу претворио у партију и нико није у историји ислама, уопште једну веру тако деградирао као што је то учинио Спахо. (Одобравање на левици). Он није у социјалној невољи видео опасност за ислам, него, кад је у опозицији — у Београду. Какве тешке и фаталне последице има његова верска политика, то би могло да се види кад би вам прочитао једно писмо које ми је упутило седамстотина имама да се жале како на муслиманске празнике, нападају на њихове највеће светиње, али ја сам им само одговорио да су то последице Спахиног уплитања вере у политику, јер свака партија може имати противнике.

Господо, ја знам да је несавремено говорити о овим стварима, јер као што сам рекао, ми имамо много реалних потреба, много социјалних питања и много привредних питања, али ја сам се оправдао тиме што нас је тај професорски дуел завео на ове теме и на ово подручје. Али, говорећи о буџету ја бих могао да укажем на једно велико зло које је узрок свих наших незадовољстава у држави, зло из кога потичу сва питања која су актуелна и која забрињују читаву нашу нацију. То је, господо, корупција. Нама је свима познато, господо, да је Хусо Кадиф стрпао 12 милиона. Да обиђете све државне касе, да обиђете све трезоре где је државна имовина похрањена, ви бисте констатовали да тих 12 милиона нема и сви знамо да се тих 12 милиона налазе у Хусином џепу. Али је режим нашао zgodnu форму и нашао је законско и правно оправдање за Хусу, те данас сви ми у читавој Југославији морамо да верујемо у безгрешно зачеће г. Хусе. (Један глас са деснице: То није истина!) Ја знам, господине, да нема 12 милиона. А шта је с њима? — Е, господо, да видимо сад даље. Г. Хусеин Кадиф по мало реже купоне са свих својих облигација, пуши цигаре и смеје се. А, господо, није он преварио Београд, него ону јадну муслиманску сиротињу која одавно чека на те бедне облигације. (Одобравање на левици). А, господо, неће она јадна муслиманска сиротиња која очекује као последњи спас те облигације, неће их лако дочекати и дуго их још неће дочекати то ради тога, јер се овим преседаном хоће да послуже други, који на томе преседану полажу своје милионске захтеве. И, господо, када им се није хтело удовољити од стране шефа аграрно-правног отсека, једног одличног националисте г. Хакибега Гавран Капетановића, они су њега избацили из службе на улицу, и сад се чека шта ће да буде, сад је ствар запела и она муслиманска сиротиња дуго још неће доћи до облигација.

Господо, тако је за све остале корупције, увек се нађе нека законска форма којом се ствара оправдање.

Претседник Стеван Ђирић: Господине посланиче, и ако Вас господа народни посланици мирно слушају, ипак морам да Вас потсетим да је Ваше време протекло.

Мустафа Мулалић (наставља): Ја сам, г. Претседниче, дисциплинован члан овог Парламента и ја ћу закључити са ово неколико речи: Враћајмо на његову стару снагу наш југословенски национализам, враћајмо национализам јер ће нам он бити наша вера која ће нам дати нове наде и утехе. Оживотворимо нашу националну легенду да нас духовно снажи у стварању новог идеала и у извршењу програма реалног прогреса. Враћајмо се, господо, Опленцу; јер на Опленцу гори вечита буктиња наше националне славе. (Бурно пљескање и одобравање на левици). Јер на Опленцу кључа непресушно врело наше националне етике. Створимо велики југословенски национални народ, једну велику грандиозну идеју, а не рушимо ону стару која вековима и годинама постоји.

Господо, да се мислило на аманет Великог Ујединитеља, овај буџет би био део великог националног програма пети део Петрове Петољетке, коју би народ прихватио са вером; и мирне би савести дочекали велики датум — пунолетство Њ. В. Краља Петра Другог. (Сви посланици устају са својих места и бурно кличу: Живео Краљ!)... па кад постане пунолетан да Му предамо сачувану и ојачану Александровску Југославију. (На левици бурно одобравање и пљескање.)

Да се на то мислило, ја бих гласао за овај буџет (Бурно пљескање на левици).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има Министар без портфеља г. Војислав Ђорђевић.

Министар без портфеља Војислав Ђорђевић: Господо народни посланици, народни посланик г. Мулалић у почетку свога говора осврнуо се на критику прошлог буџета коју сам ја учинио и навео је као довољан разлог да не гласа за овај буџет, а уједно пита се за разлоге који су учинили да ја променим своје држање. Жао би ми било ако би уважени г. Мулалић, и ако би овај Дом остао под знаком питања или под знаком сумње о мотивима мога уласка у владу. Свака група политичка има један свој програм, а она група политичка, која се оснива на дубљим социјалним начелима има свој максимални има свој минимални програм. Критика буџета коју сам ја учинио била је критика начелне природе на уређење наше државе. Тешко оном политичару који мења брзо своја начела. (Смех на левици и пљескање). Будите мирни. Начела, која сам изнео у критици буџета на опште уређење, које је левица дуги низ година водила, ја сам иста изнео на свима јавним састанцима као активни Министар ове Владе. То су начела максималног програма, и људи који живе од дневне политике, не могу то да разуму, као и такве политичке групе, јер оне морају да имају само свој минимални програм. Она група којој ја припадам, а која верује, да се само кроз сељаштво и кроз подизање села и сељака може да дође до благостања и до праве државе, није могла да буде равнодушна кад је сељак био изложен тешкој привредној кризи, којој је претходила једна олигархија бездушних политичких странака, да га и даље остави на милост и немилост дневног политичког, простог опозиционарства.

И кад је, једнога тренутка, Влада г. др. Стојадиновића дала довољно сигурности да ће извршити за сељака оно што многе претходне Владе нису хтеле ни да чују (Одобравање и узвици на десници: Тако је!) онда смо ми, несумњиво, сматрали за своју дужност да приступимо и сарађујемо у тој Влади. Да поменем, господо, само неколико ствари. Кад је један Савез хрватских сељачких задруга кукао и молио код разних влада, да се изврши санација, која за државу не значи ништа, и кад ни код једне владе пре тога није наишао на предусретљивост и ако се још и Велики и Неумрли Краљ за то заузимао, а кад је та ствар дошла до Владе г. др. Стојадиновића, није се на то чекало ни једнога тренутка и није се питало за жртве, него се одмах дала санација, која је требала да спасе хиљаде сељачких породица у Хрватској од пропасти... (Одобравање и пљескање), — онда ја нисам хтео да учествујем на оној страни, која би хтела да раздражи хрватске масе и незадовољство хрватског сељака још више поштри тиме, што би се казало: Влада је досад притицала у помоћ разним банкама; разне владе у Београду стварале су специјалне законе, да помогну појединим индустријама у Хрватској, које нису националне, — а кад се сада тражи помоћ за хрватског сељака, оне нису хтеле ништа да учине!

Било је, господо и других питања, и кад је један од бивших Министара са те стране изјавио на једном скупу, да сељак, у питању сељачких дугова, нема шта да очекује него да плати све, — онда сам ја против тога протествовао и онда, и ако сам помагао ону владу. Ја сам казао какво мора и какво треба да буде решење тога питања сељачких дугова. И, видите, да је Влада г. др. Стојадиновића донела Закон о раздужењу сељачких дугова, за који ја, као сељачки претставник, не само политички сељачки претставник, него претставник сељачки у пуној форми, за који ја кажем, да никад ниједна влада није донела ниједан други закон, којим је толико дала. Близу три милијарде динара скинуто је од сељака овим законом! (Пљескање и бурно одобравање код већине). Ни Законом о аграрној реформи, ни Инвалидским законом није се сељачком сталежу дало оволико, колико му је дато овим законом о његовом раздужењу.

Још и нешто више, господо! Ми смо сви савременици политике, која је била раније. Ми сви врло добро знамо, шта значи новац у политици. Ми сви знамо да су у ранијим периодима многи од посланика долазили у Народну скупштину, благодарени само новцу, ситним малим банкама и зеленашима. На овај начин, овим законом наш сељачки сталеж ослободио се је и од ропства зеленаша, које је значило и политичко ропство нашега сељака. А то, господо, није мала ствар и није нешто преко чега се може олако проћи! Да идемо сада даље.

Када је највећи савез нашег задругарства куцао и тражио само кредит, ништа више, да не би тражио заштиту, јер је исплатио неколико десетина милиона улога, нико, ниједна влада није имала могућности, нити је хтела то да да, иако су милијони новца лежали у државним банкама. Ви видите, Влада г. Стојадиновића је то дала. (Одобравање и пљескање код већине).

Па да идемо и даље. Када је пред овим Парламентом био један задружни закон, рђав задру-

жни закон, који не би конвенирао задругарству, и када смо ми тај закон стручно критиковали, јер тај закон није политички, јер задругари припадају свима странкама — када смо стручно са законима целог света доказивали да тај закон има да разруши најјачу економску и социјалну организацију у нашој земљи, — онда су господа са оне стране из личних разлога, не из начелних разлога, били за тај закон и претставници Независног клуба гласали су противу нас.

И када смо ми указали г. др. Стојадиновићу на све несугласности тога закона, и када смо имали гаранцију у задругару г. др. Корошцу, за измену тако рђавог закона и доношење једног закона који ће бити добар за сељачки народ, онда, господо, ми нисмо могли да водимо јалову политику опозиције, и у интересу сељачкога народа Југославије морали смо да помажемо Владу г. др. Стојадиновића. (Одобравање и пљескање код већине).

Ја ћу да завршим, господо. Ми излазимо из привредне кризе, улазимо — према општој статистици у свету, коју ви треба да знате — улазимо у један период, за који не знамо колико ће трајати, али улазимо у један период благостања. Важно је баш да у томе периоду економског просперитета не дозволимо да се раде оне себичне ствари које су радили ранији режими, и да сељаку дамо пуну вредност његове зараде и његовога рада. И ето, господо, то су разлози који су нас довели до тога да помажемо ову владу, то су разлози који су мене довели на ову столицу, и то су разлози због којих ћемо ми гласати и за овај буџет. (Живо одобравање и пљескање код већине).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. Војислав Гађиновић.

Војислав Гађиновић: Господо народни посланици, идеал свих наших поколења пре нас била је ова наша држава. Томе идеалу тежили су увек сви наши велики и трезвенији умови, тежио сав народ. За тај идеал дате су и многе жртве и учињени многи напори, око њега су вођене многе борбе.

Захваљујући Божјем Промислу, ми смо тај наш заједнички идеал остварили. Опасали смо страним границама нашу Југославију, извршили стапање покрајина и племена у једну државу, постали своји и независни.

Иза тога великог дела, највећег у историји Јужних Словена, дошла су, господо, на ред многа унутарња питања: уређивање наше државе, стварање нових закона, увођење новог реда и новог поретка. Али, треба нагласити, ми смо одмах у тим првим почетцима нашег заједничког живота почели уводити једну доста слабу праксу и примењивати је на живот државе: бацали смо се више на празно теоретисање и политичко надмудривање него на стваран и реалан рад.

Код нас, господо, од почетка уједињења није било једне сталне и одређене унутарње политике, није од почетка било скоро никаквог континуитета у раду, није било плана и једног одређеног циља, коме је требала да стреми наша државна политика. Стога су, господо, многа тако важна социјална, економска, политичка питања, пресудна по народ и државу, остајала увек по страни да се не решавају и дискутују. Неколико пута мењана је н. пр. само административна подела земље. Заједничког и једнаког законодавства за целу државу немамо још ни сада. Отуда код нас читава збрка

и контрадикције у разним уредбама и законима, па се у нашем законодавству данас тешко сналазе и најбољи правници стручњаци за та питања. Није још никако извршена ни унификација уџбеника по школама, које васпитавају омладину и подижу нове генерације грађана наше заједничке државе.

Осим тога, нас је, господо, тешко погађало и рђаво вођење наше администрације, споро решавање предмета по надлештвима, сувишно и непотребно бирократисање. То је још и данас једна од главних кочница што ометају правилан ток послова и правилан развитак државе. То је најосетљивија рана на нашем државном организму.

Ја сам негде једном поменуо да је овом слабостом администрирању криво и рђаво решавање чиновничког питања у држави. Од чиновника треба, господо, тражити исправност, вредноћу и поштење. Тако чиновништво према томе треба добро и платити, па да се оно не пати и не оскудева.

По нашем Чиновничком закону установљене су и групе и оне се стичу према годинама службе. Али са давањем тих група иде тако тешко. Чиновници, који на те групе стичу права, морају да чекају годинама док им се те групе, које им по закону припадају, дају. Или те групе треба укинути или их давати одмах онима који стекну права на њих.

Још у првим данима нашег заједничког живота, са слабом администрацијом дошла је, господо народни посланици, и корупција. Она није пољубила само друштвени, него и политички морал. Тај морал је и сада у једној тешкој и мучној кризи и та се криза осетно осећа у целом нашем животу.

Последице свега тога, господо, највише је осетио наш сељак, за њим одмах наш занатлија, мали трговац и радник. Бацимо поглед по унутрашњости наше државе и видећемо да данас тамо влада тешко стање и у селу и у граду. Треба само заћи у забачене крајеве Херцеговине, Босне, Црне Горе, Србије, Лике, па видети прави живот народа, живот сиротиње. Тај свет бије невоља са свих страна. Он пати од безводице, од слабог и нехигијенског живота, али највише пати од незнања, јер још ни сада на местима немамо довољан број основних школа. А где нема школа нема ни услова за бољи и просвећенији живот.

Нарочито су тешки услови тога сељачког живота у Херцеговини и то специјално у њеном источном и североисточном делу. Тамо се сељак слабо одева, слабо храни. Има села где се месо окуси само два или три пута годишње. Сељак је срећан када само има парче сувог хлеба да не гладује са децом, али ни тога често нема. У тим крајевима је терен тежи него игде. Он је на местима неприступачан, јер нема ни путева. Ту се, господо, још само може живети од сточарства, али и то сељак није у стању да подиже, јер не може да савлада сиротињу и да се одупре на ноге.

Иако је Херцеговина једна од расно најчистијих покрајина, и ако су њене потребе биле веће него и једног другог краја, ова је покрајина стално заборављена, па јој се досада није дало ни оно што јој се могло дати. Остао је запостављен и заборављен чак и Мостар, главни град ове покрајине, и ако су се у њему зачеле прве аутономне и ослободилачке борбе. Мостар је увек и стално пркосио свакој туђој сили, па се у њему зачео и последњи омладински револуционарни покрет,

који је дао толико лепих и светлих примера у нашој недавној прошлости.

Пре ратова за ослобођење Мостар је, господо, много значао за целу Херцеговину и у трговачком погледу. Он је тада био жив град, прометно место, али сада он је у том погледу прилично замро. Његове улице некада дају слику напуштенога града. Такво мртвило влада скоро у свима местима ове покрајине.

Нико од нас претставника тих крајева, не тражи да се чини неки нарочити изузетак са Херцеговином, али тражимо да се за те крајеве има један сразмерни део. У тим крајевима, а нарочито у моме срезу билећком, је нерешен проблем воде за сеоско становништво. У великом броју села нема ни цистерни ни чесама, па тамо за време лета народ и стока мора да скапава без воде. Осим тога, Херцеговина има много нерешених питања подводних поља и мочвара. Још ни сада није ништа предузето да се регулишу поља: Фатничко и Дабарско, да се регулише Попово поље, Габела, Мостарско блато, и многа друга. Решити јој само половину тих њених потреба и она неће бити пасивна покрајина.

Један део Херцеговине даје и добар дуван, на местима најбољи у држави. Овим дуваном ова покрајина монополу даје милионске приходе, а зато не добије скоро ништа. Тамо се у многим местима дуван плаћа јевтино, а многим селима, која су раније давала добар дуван, у последње време ускраћивала се садња. Ове године је прилично дигнута цена дувану. Сматрам да ту цену треба још повећати и подићи. Са тим треба повећати и садњу дувана па да се ти крајеви мало боље подигну и мало боље ојачају економски. Не може се сваке године решавати питање прехране и питање глади сељачког народа у овој покрајини.

Ми смо од ослобођења по једном доста слабост систему водили и читаву просветну политику. У држави су се подизале гимназије и школе за фабриковање чиновника. Пољопривредних школа је подигнуто најмање иако је те школе требало подизати у свим крајевима државе, јер смо ми аграрна земља.

Последице таквог рада и такве просветне политике ми смо већ давно почели осећати. И наша министарства и владе боре се још и сада шта ће са том омладином која излази са Универзитета, како ће у државној администрацији запослити толики број свршених ђака. А какви ће резултати таквог рада бити тек после 10 и више година, ако се овакав систем у вођењу просветне политике не измени и не поправи.

Још горе, господо, ми стојимо са радом на просвећивању одраслих по селима и градовима. Ми смо једина држава на свету, која је за позиције народног просвећивања одредила тако мале суме у своје буџету. Рад на народном просвећивању није успела држава ни раније да организује нити да га систематски води. Сем мало приватне иницијативе културних друштава и неколико одржаних курсева за сеоске домаћице на селу, није се на просвећивању водила никаква озбиљнија и трајнија акција.

Све до сада наш сељак је остао и без организованих народних домова, без популарних књига, без предавања и без библиотека. Остао је без сталних школа за сеоске домаћице и за сеоско газдинство. Стога је просвећеност нашега народа у многим крајевима врло слаба. Питање народног про-

свећивања је једно од основних питања државе, па му стога треба посветити сву пажњу и решавати га што пре, јер будућност припада само просвећеним народима.

Ових дана у јавности се говорило, и о једном новом Министарству за пропаганду. Такво једно Министарство у ствари је потребно. Мишљења сам да се растерети Министарство просвете и да се овом новом Министарству повери и та важна мисија просвећивања у народу. Осим начелства за националну пропаганду, за штампу, за соколство, за друштвену акцију, за национализацију и колонизацију земље, за уметност и културну пропаганду, за туризам, — оно би требало да има и добро организовано начелство за народно просвећивање.

Ово Министарство, господо, не би смело нити да буде партијско нити да се бирократизира него да ради. Оно би требало да има и свој издавачки отсек за народну књижевност па да издаје књиге и листове за народ. Оно би требало да води бригу и о садржају и писмености и свих других публикација које залазе у народ. Његова би задаћа такође била да организује вечерње школе за сеоску омладину, да организује предавања по градовима, да помаже рад културних друштава и да уједињује њихове акције у народу. У томе раду на народном просвећивању могли бисмо запослити и све интелектуалне раднике, који су сада без посла.

Али, осим те велике задаће код нас, ово Министарство би имало и једну велику задаћу у иностранству. Тамо је скоро свугде пропаганда за нашу државу слабо развијена. У многим државама чак се и не зна много за нас, за наше природне лепоте, за наше многе споменике и задужбине. Исто тако има држава у којима се о нама не зна много, ни као о народу ни као једном новом политичком фактору у овом делу Европе. Ово Министарство имало би главну задаћу да те ствари поправи, да у иностранству сваком приликом истиче наше културне и научне вредности, да развија живу и енергичну пропаганду за нашу државу. Са једном таквом смишљеном и организованом пропагандом у иностранству велике успехе постигла је и братска Чехословачка. Од земаља које су поникле из светскога рата то је држава о којој се данас у свету највише говори и пише.

Са просвећивањем народа, није се господо обратила пажња ни на економско ни на привредно подизање сељака. Сем рада наших земљорадничких задруга и у последње време Господарске слоге у Хрватској, сељак у том економском јачању није имао скоро никакве јаче подршке. Његови сви продукти стално су ишли у бесцење, па се он њима најмање користио. Он је често био и плен зеленаша, плен несавесних људи, који су његово незнање користили и који су га на сваком кораку економски слабили и убијали. Много је и сада плодних крајева где је сељак оголио и пропао, где просто не може да живи од дугова и сиротиње. А свему је томе, господо, највише крива неукост и непросвећеност народа.

Тако слабо економско и привредно стање сељака мора да погађа и баца у кризу и трговину и промет. Али оно нарочито мора да погађа и државу и државне приходе највише. Стога су данас главне бриге сваке модерне државе да у првом реду води рачуна о јачању народа на пољу привреде и народне просвете. Стога је и код нас потребно да се у тим правцима највише ради, па да

се оздо, од сељака, од маловарошанина подиже држава

Не можемо а да се овде узгред не дотакнемо и наше колонизационе политике, јер је и она од почетка вођена врло слабо и врло рђаво. Није се од првих дана са планом изводило насељавање, није се плански вршила расподела земље.

Ми са досадањом нашом колонизационом политиком нисмо успели да национализујемо ни један погранични крај у држави и да постигнемо оно што смо са тим требали да постигнемо. Па, ипак, земља је још сада сва разделена, иако имамо још један велики број добровољаца који нису подмирени са њом.

Па ни о оним сиромашним насељеницима који су пали на голу земљу и населили се, није даље држава водила рачуна. Има много таквих насеља где се сада гладује, јер тим насељеницима није дата добра земља. Многи од њих нису имали ни сретстава да се подигну и да ојачају. Таквих насеља имате у Метохији, на Косову, свугде скоро редом где је заснивана која нова насебина.

Са тим насељавањем нису добро прошли ни добровољци. Доста их је који су те своје додељене земље напустили само стога што нису били у стању да их на време населе. Многа аграрна повереништва додељивала су земље чак и онима који нису имали права на њу. Остала је опет незбринута многа добровољачка сиротиња, а са њом и она сеоска сиротиња која по селима нема земље и која нема од чега да живи.

Питање те сеоске сиротиње данас је врло важно питање, господо. Ту сиротињу треба збрињавати за раније, треба је негде насељавати, па да се и у селу не створи једна нова врста пролетаријата. Ако више нема земље за дељење, нека се она купи, или нека се одузме од оних који земљу не обрађују, па да онима који ће радити на њој и од ње живети. Мислим да је један велики недостатак овога буџета што се то није имало у виду и што се за те земље нису унеле веће позиције и ставиле Министарству пољопривреде на расположење, па да се тако брже решава и питање наше сеоске сиротиње, питање сиромашних породица наших ратника и инвалида.

Такве сиротиње данас највише има Херцеговина, а имају је и остали наши крајеви. Њено питање ће се, мислим, на овај начин најбоље и најлакше решити.

Док се тако тешко ишло са сређивањем социјалних, економских и привредних прилика и док пред нама још и данас стоје нерешена многа важна и животна питања државе, грађанска делатност у земљи била је мало боља, па се, покрај свих недаћа, које смо преживљавали од 1918 године, код нас радило понешто и у позитивном правцу. Од ослобођења у држави је израђено неколико важних железничких пруга, подигнуто неколико мостова, израђено на стотине километара нових путева, подигнуто доста основних и других школа, израђено и уређено неколико градова. Али то све није довољно. Ми смо још сасвим тако рећи неизрађена и неуређена земља, па нам треба још много рада док створимо своју материјалну културу, док изградимо државу. Ми још, што је најглавније, немамо директних и најближих веза престонице са морем, немамо јадранске пруге, немамо ни једне израђене луке на мору. Пред нама сада стоје отворена питања израде још многих

железница, многих мостова, многих путева, нарочито по селима, требају нам регулације многих река, треба један велики замах у раду и стварању. Нарочито су нам потребни добри путеви, добре комуникације, добро уређен саобраћај. Држава треба да се у свима правцима сређује и уређује, па да што пре отворимо врата туризму. Швајцарска живи од тога.

Треба признати да је ова Влада у томе правцу рада била врло активна и да је у многим крајевима државе започела велики број јавних радова. Ја бих желео да она ту грађевинску политику и даље настави и да у томе погледу буде још активнија. За радове који нису предвиђени овим буџетом треба наћи сретстава и зајмова, јер потребе тих радова су свугде велике.

Ради тога што у земљи нису на време и како треба решавана многа економска, просветна и социјална питања, којих смо се напред летимично дотакли, почела су се у последње време код нас све више истицати и племенска питања. Та питања такође сада треба решавати, али паметно их решавати, али у првом реду треба решавати сељачка питања. Сељак хоће да му се та питања најпре реше, јер су то његова животна питања. Онај ко му та питања најбоље реши, ко му донесе бољу правду и бољи ред у држави, најбоље ће му решити сва његова питања.

На све нас, а на Краљевску владу поготову, пада велика одговорност ако тим сељачким питањима не посветимо сву пажњу. Јер то су најважнија питања у држави. Онако како се она реше, онаква ће нам бити и држава.

До сада се говорило и о спољној политици Краљевске владе. Говорено је и о односима са Немачком и Италијом, али се у овом Дому још довољно није нагласило и питање односа са Русијом.

Свима нам је познато, да је наш народ стално и увек симпатисао политици сарадње са другим словенским државама. Он је увек поздрављао наше добре односе и везе са браћом Чехословацима и Пољацима. Он је поздравио и јучерашњи Пакт пријатељства са братским бугарским народом, али не разуме што смо још и сада остали по страни у питању дипломатске обнове односа са Русијом, када су то већ учиниле све суседне државе и државе савезнице у рату.

Ми можемо да не волимо данашњи режим у Русији. Можемо да га и нападамо. Али, треба да имамо у виду да је та земља још у процесу револуције и унутарњег сређивања, да се она све више и више изграђује и из дана у дан постаје све већи и све значајнији фактор у светској политици. Ја верујем у васкрс Русије, па стога мислим да нећемо погрешити ако са њом што пре обновимо односе, без обзира на данашњи режим и прилике у Русији, у које ми и немамо права да се мешамо, јер је то ствар руског народа.

На крају, и ја замерам Краљевској влади што до сада није донела Закон о слободи штампе. Мислим да би се многе заблуде и многе погрешке могле најбоље рашчистити и средити тек онда ако би се могло да о свему слободно пише и слободно говори. Слобода штампе, мислим, никоме данас не би сметала. Чак, напротив, мислим да би нам она добро дошла и да бисмо кроз слободну штампу могли најбоље расправити и сва ова тешка питања, која данас муче наш народ.

Све што је имала предратна Србија стекла је то, господо, кроз своју слободу и демократију. Она је кроз ту своју слободу постала нешто више, постала је земља мисије. Том својом слободом и демократијом, она је све нас освајала и привлачила и тако постала Пијемонт Југословенства. Само кроз једну такву слободу и демократију и ми ћемо у нашој новој држави моћи да дамо бољег замаха и нашим снагама и нашим прегнућима, моћи да како треба изградимо своју државу и да извршимо народно стапање и уједињење.

Стога сам и ја, господо, за пуно враћање тих политичких слобода народу, стога сам за слободу штампе, за слободу збора и договора и за Изборни закон са тајним гласањем. То ће, мислим, бити једини и прави пут наше државе на коме ће она осигурати своју будућност и припремити Југословене за велику мисију, која им је намењена у Словенству и човечанству. (Пљескање. — Гласови на левици: Хоћеш ли гласати „за“ или „против“?)

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик Марко Ружичић.

Марко Ружичић: Господо народни посланици, пре свега захвалимо Богу, што се је одиграло и свршило овако, како сте и видели, те да на миру, без жртава, без хуке и буке можемо приступити решавању свих питања, које ишчекује наш народ.

Животна моћ нашега народа, његов провинцијски дух, његови широки видови народног јединства, бољег и лепшег живота кроз усијане вериге и мимо њих, успели су, да у виду својих претставника пошаљу у овај Дом људе, који ће смело и отворено стати у одбрану његова права и његове слободе, за коју су вековима гинули и крв лили.

Но ипак дужни смо одати признање једном човеку, који је смело уздигао барјак слободе и народног права; који је, знајући и имајући у виду да је народ морао послати, ма и поред највеће борбе, људе, који ће разумети и осетити, шта им треба чинити и да ће стати под његов барјак, — а то је нашем шефу, одличном државнику и најспособнијем политичару г. др. Милану Стојадновићу.

Не мању захвалност заслужују и остали чланови Краљевске владе: г. др. Антон Корошец и г. др. Спахо, који су, свесни да чине услугу земљи и народу, искрено приступили са својим групама ка стварању једне велике и јаке странке, Југословенске радикалне заједнице.

Убеђен сам, да ће ова три југословенска Јерарха, искрено сарађујући на добру народа и Отаџбине, допринети да се политичке прилике консолидују и да се поврати у народу вера у парламентаризам, у победу демократије над фашизмом.

Верујем, да ће њихова имена бити златним словима записана у новој политичкој историји југословенског народа.

Наша земља свега има. Она је најбогатија у целоме свету. У њој има и злата и сребра и свих других руда; у њој рађа све што се пожелети може; дакле свега имамо, само нам једно фали, а то је: нисмо имали оних људи, који би са највећом енергијом и љубави према народу настали, да се са поштеним радом створе такви услови за

живот, да ово буде друга Америка, а не сиромашна Југославија.

Ово се, господо народни посланици, не односи на данашњу Краљевску владу, која је дошла у последњем часу, да спасе што се спасти може, дакле да се може једном приступити решавању свих наших горућих питања на добро Краља и Отаџбине.

Господо народни посланици, као члану Југословенске радикалне заједнице и не мањем рационалисте од господе са левнице, дозволите ми, да у кратким потезима изнесем мишљење како моје, тако и мојих бирача о свима главним тачкама ове дебате, као и о решавању хрватског питања и о раду данашње Краљевске владе и о критици на њен рад.

Сви говорници са левнице употребили су све своје силе да докажу, како је др. Милан Стојадиновић са својом Владом једна велика сметња нашем унутрашњем политичком консолидовању; како је његова Влада створила неред, хаос и упропастила свету и узвишену мисао Блаженопочившег Краља Ујединитеља. Ту се нису бирали изрази и све могуће инсинуације на рачун Краљевске владе, да је она погоршала наше односе са браћом Хрватима, као и да је створила један такав раздор међу југословенским националним елементима, што све одговара злочину према држави и нашем југословенском народу.

Господа су, поред тога, без и најмање обзира и оправданих разлога — част изузетцима који су у својим говорима били објективни и на достојној висини претставника народа — све недаће и грешке бивших режима набацали на данашњу Краљевску владу, као да је тобож она крива за све догађаје од 1918 године до данас. Мислим, да јој се требало пребацити, поред осталог, и абдикација цара Селасија, као и сам грађански рат у Шпанији! Многа господа са левнице имала су кураж да овде, са овога места, изнесу такве неистине, неоправдане и ничим недокументоване тврдње о терору и насиљу, које тобож данашња Влада врши, као и о корупцији и моралном расулу, које данас наш народ сноси и преживљује.

Господо народни посланици, на све ове инсинуације на рачун Краљевске владе и њеног председника др. Стојадиновића дозволите ми да отворено, искрено и посве објективно изнесем чињенице, из којих ће се несумњиво видети, да баш напротив данашња Краљевска влада ништа није учинила, нити мисли учинити оно, што би и онако тешко стање у народу погоршало. Шта више, Краљевска влада, хтели не хтели признати, учинила је оно, што ни једна влада пре ње није учинила и то у позитивном смислу за добро државе и народа.

Али, ја не желим да адвокатишем у корист ове или оне стране, јер то ће свесни југословенски народ сам оценити и знати свакоме по заслуги одати оно признање, које му припада.

Са овога места мало се чуло речи о самом буџету, као главном предмету наше дебате, већ се је само и искључиво говорило о унутрашњем политичком стању у земљи, а напосе о хрватском питању и о улози југословенских националиста, како господа с левнице желе себе да прикажу као једине снаге, које су способне и вољне да среде политичко стање у земљи и да без њиховога „државотворства“ ова земља, оваква каква је, не може

опстати, јер је у питању и њено јединство и све друго, што је данас у очима света чини јаком и моћном државом.

Ја ћу се, господо, овлаш осврнути на 1918 годину и све оне моменте који су се тада збивали и с којима је наш народ довољно упознат. Вековна идеја српскога народа, као и браће Хрвата и Словенаца, била је да се наша три братска племена уједине у једну јединствену државу, у којој би као браћа живели и радили онако, како права и искрена браћа живе у својој рођеној кући, на своме сопственом огњишту. Хиљаде најбољих синова српског, хрватског и словеначког народа дали су своје животе за остварење те вековне жеље. Специјално српски народ дао је све најбоље што је имао и што је могао дати, цвет своје нације, за остварење тих идеала. Србија је у своме великом историјском националном заносу ухватила се у коштац са много јачим непријатељем, стављајући све на конку: слободу, државу, кућу и огњиште, само да би се једном та три братска племена наша у једној заједничкој кући — држави. И када се је, господо, с помоћу Божјом и наших савезника, као и херојске наше војске, успело да можемо један другоме братски пружити руку, нико онда није ни мислио да ће доћи време, да ће искрснути ово жалосно хрватско питање о које се копча данас ломе. Потпуно је на своме месту примедба нашег брата Хрвата, Анте Ковача, да је шестојануарски режим почео 1918 године и да је владао бар 10 година, данас би сасвим друга ситуација била. Али ипак не треба никога кривити. Вековна подвојеност ипак би учинила своје, макар кад. Српски народ рађао се и умирао у слободи, те има сасвим друге погледе на саму слободу, него што их имају браћа с ону страну Саве. Ропске стеге, ланци и окови ипак, господо народни посланици, остављају и остављаће за још много година дубоку brazду на нашем националном организму. Да ли је онда неко чудо што се је појавило хрватско питање у свом његовом изражају, сматрајући да се браћа Хрвати налазе подређени, неједнаки у свим правима која српски народ, по њиховом схватању, у изобиљу ужива. Док, баш напротив, ми не видимо данас никакве разлике ма у чему, па ту разлику конкретно не набрајају како „адвокати“ хрватског питања у Парламенту, тако и ван овога. Надамо се да ће време учинити своје и излечити све оне ране које су створене и које се још увек стварају од наших непријатеља како споља, тако и унутра, исто онако као што је наша нација била кадра и способна све ратне страхоте залечити и излечити. Жеља је свих искрених патриота ове земље да се ово болно и тешко питање што пре реши, и то на такав начин, да се неће и не сме довести у питање јединство ове земље, које је створено читавим морем крви и суза нашег народа. Ја, господо, са овога места, отворено и јасно довикујем: ко је тај, ко би се смео усудити ма и да помисли да разори и подели ове народне тековине и вековне наше идеале. Ово јединство нашега народа није створено „на душеку све дуван пушећи“, већ на бојном пољу, на костима наших најбољих синова. Наш народ, југословенски, на свом трновитом путу ка уједињењу није познавао никакве политичке идеологије др. Мацкеа и остале господе, која се, ради ћара и ши-

ћара, бусају у груди уз повике: хрватско питање... Решимо хрватско питање!... Моје је искрено уверење, и ја то, господо народни посланици, на овом месту подвлачим, да је јединство Срба, Хрвата и Словенаца дошло спонтано, из срца и душе народа, као вековни народни идеал, а никако као израз и жеља овога или онога политичара; а кад је то тако, онда нико није и неће бити овлашћен да то народно јединство разори. Народ, који га је створио, хоће и умеће и да га очува. Према овоме, мислим, господо, да такозвано хрватско питање и није хрватско, већ опште, целог нашег народа и државе, и да ће оно у најскоријој будућности бити скинуто с дневног реда, и то само захваљујући Краљевској влади г. др. Милана Стојадиновића, која је ово питање схватила у његовој правој боји и створила све предуслове за његово решење. Толико о хрватском питању. А о људима који су га надували, а данас из тога желе да извуку личне политичке користи, допустите ми, господо народни посланици, да о њиховом раду изнесем оно што ће их представити у очима целог нашег народа у њиховој правој боји.

Стање које је створено од несавесних политичара и људи који су своје личне интересе стављали изнад општих народних и државних интереса пресечено је 6 јануара 1929 године, узвишеним актом Блаженопочившег Краља Александра Ујединитеља. Сви морамо признати да је сваком искреном грађанину ове земље лакнуло на души када је прочитао манифест Блаженопочившег Краља, којим је цео наш народ ослобођен једне врло тешке и загушљиве политичке атмосфере, сваки се у срцу радовао и био је срећан што је имао тако великог и мудрог Владара да бли над општим добром, миром, срећом и поретком свога народа. Његове свете и узвишене речи нашле су одјека у свим срцима родољуба ове земље, али најжалост, мали људи за те велике мисли Краља Ујединитеља били су и сувише недорасли за те историјске задатке. Људи због којих се је 6 јануар и створио чудном судбином примају на себе улогу да они своје грешке сами исправљају. Отуда и није чудо што су ти исти људи компромитовали узвишени акт Блаженопочившег Краља и поново запливали у воде политичког хаоса. Мора се признати да се је за владе г. Петра Живковића, иако у ставу мирно, ипак знао ред, поредак и свако је био постављен на своје место. Нажалост, кроз изборе, које је спровео г. Петар Живковић у 1931 години, увукли су се и људи народном кривицом у Парламенат и то они који су за сво време до 6 јануара на рачун народа и његовог поверења стварали себи политичке и материјалне користи. Место да решавају крупна горућа народна питања, за шта су и били позвати, они стварају странку тако звану ЈРСД, да би је доцније покрестили у ЈНС. Тај период, господо народни посланици, од Петра Живковића до Богољуба Јевтића, односно до петوماјских избора, спада у ред најжалосније наше политичке историје. Афера за афером, пљачка за пљачком, а поред свега терор какав није запамћен у нашој новијој политичкој историји: учинио је те се и онако тешко сносиљиво политичко стање пооштрило и погоршало. Сетимо се само, господо, одржаних зборована у Нишу, Сарајеву и другим местима на рачун државе и народне имовине, па ћете имати јасну слику како се је радило за добро Краља и

Отаџбине. Народ, погођен привредном кризом каква се не памти, бос, го, гладан и жедан, позива се и силом гони да узме учешћа у тим „националним“ манифестацијама својих властодржаца. Привредна и финансијска моћ нашег народа већ у издисању, а господа милионе троше на некакве величанствене зборована, а које, најалост, ни до данас нису држави платили. Врло се добро сећам једне слике, која се дубоко урезала у моје срце: народни посланик ЈНС у једноме срезу држи збор. Људи се скупчили да чују неку добру и утешну реч, а преко пута, пред једном општинском кафаном, једном сиромашу продаје се и последња овца за наплату дужног пореза. И докле посланик прича о величини националне идеје своје странке, дотле јаук и плач жене и деце сиромаша заглашују његов говор и парају груди присутних. Врло се добро сећам те жалосне и бедне слике коју је цео наш народ дубоко урезао у своју душу, те и поред свих упињања данашњих остатака и вођа те странке, наш ће народ хтети и умети вратити им равном мером. Да би поред таквог стања наш народ испио и последњу кап отрова, долази изненада губитак нашег Великог и Мудрог Владара. Бол, који је цео наш народ осетио у том моменту, још један је доказ више да је наш народ једно тело и једна душа. Купање у сузама истинских родољуба ове земље како Срба, тако и Хрвата и Словенаца, било је опште и то је целом свету стављено до знања да су они један народ, који свој бол заједнички подноси.

А сад, господо народни посланици, само по себи намеће нам се једно отворено питање, које је у исто време и питање свију родољуба ове земље: да ли је тадашња Краљевска влада са одговорним Министром иностраних послова учинила шта да спречи евентуални атентат и обезбеди живот свога Краља на путу у Француску? Кад знамо како се и под којим условима све то догодило, онда нам се уједно намеће и друго питање: да ли поред извршиоца злочина пада један део одговорности на талашњу владу, на којој је била дужност да живот свога Краља у пуној мери обезбеди? — Одговор је јасан. Историја ће изрећи свој праведан суд.

А сада, господо народни посланици, дозволите ми да се осврнем на спровођење петوماјских избора које је вршила влада г. Богољуба Јевтића и да их у кратким потезима расветлимо у њиховој правој боји, што је већ нашем народу познато, изузев господе са левице, за коју је ово доба било најлепше у нашем поратном политичком животу. У коликој су мери ови петوماјски избори погоршали већ и онако тешке односе и неспоразуме са браћом Хрватима, мислим да није потребно говорити. Када се је код нас у Србији за време тога режима спроводио такав терор и насиље какав се не памти у нашој политичкој историји, а све то у знаку „југословенског национализма“ како су га тадашњи властодршци крестили, онда, господо, зар је неко чудо што је на више места с оне стране Саве, долазило до отворене буне и нереда а нарочито у хрватском делу нашег народа. Када се све то има у виду и када је то јавна тајна за цео наш народ, онда ме чуди откуда толика смелост господи са левице, а у првом реду г. Велимиру Поповићу, тадашњем Министру унутрашњих дела да јавно у овоме Дому говори о некаквом терору и корупцији да-

нашње Краљевске владе. Ради илустрације рада г. Поповића из тога доба, навешћу вам само неколико конкретних примера из којих ће се јасно видети колико су наш народ и држава па према томе и народно јединство трпели од тако високо схваћене „националне” свести и државничке способности тога господина, пре свега, дозволите ми да се за моменат осврнем на личност тадашњег Претседника владе г. Богољуба Јевтића и изнесем само један случај из кога ће се видети да г. Јевтић није имао ауторитета и потребне иницијативе да управу државом преузме у своје руке, већ да је и сам одано служио свом Министру унутрашњих послова и свесрдно га у таквом раду помагао. Станислав Бошковић, земљоделац и претседник општине оридске у срезу поцерском, ратни је друг г. Јевтића те се отуда лично познају. По изричном пристанку г. Јевтића требао је бити посланички кандидат за срез поцерски. Међутим, овој кандидацији био је противан г. Велимир Поповић иако за то није било законских сметњи нити у опште других разлога, јер је Бошковић резервни официер, ратни херој са два ордена Карађорђевог звезде и као такав у читавом округу познат као велики и прави националиста, можда много већи него сам г. Поповић и остала господа која се у своме говору тим именом називају. Било је онако како је хтео г. Поповић. Бошковић, и поред жеље г. Јевтића, није могао бити кандидат, јер му је листа на интервенцију г. Поповића одбачена, а ово само зато да би се наметнуо народу овога среза љубимац г. Поповића, који му је и данас остао веран и одан пријатељ. А пријатељство између ова два човека долази отуда, што се тај пријатељ, приликом дебате у овом Дому поводом беглучке афере у Сарајеву, свесрдно и одано залагао за г. Поповића, док је Бошковић, као претседник општине оридске, смењен са тога положаја и кажњен 30 дана затвора само зато, што је по овој истој афери казао: „Господин Поповић, као Бан и старешина није смео дозволити да се његови чиновници плећу у овакве послове, а кад је дозволио, онда и он треба с њима заједно да сноси одговорност.”

Ето, господе, какво је национално и државничко схватање г. Поповића, па према томе и ауторитет господина Јевтића према свом Министру. А ово није једини и усамљен случај оваквог поступања г. Поповића према правим и искреним националистима и ратницима са Карађорђевићевим звездама, који су били жртве самовоље г. Поповића, ако су само за моменат покушали да противрече г. Поповићу и његовим пријатељима, па ма колико да су ти људи били у праву.

Други пример, који још јасније оцртава њихове државничке способности на националном пољу, нека послужи овај: Пред петوماјске изборе г. Богољуб Јевтић, као Претседник Краљевске владе, у друштву са г. Поповићем, Драг. Јанковићем посетио је срезове у Подрињу, па је том приликом дошао и у мој срез. Како су у моме срезу била само два кандидата, ја и други бивши посланик, такође одани пријатељ г. Јевтића и Поповића, и како се је у моме срезу спроводио незапамћен терор и насиље над мојим људима, јер су нам власт и жандарми растурали зборове па и најмање конференције, а то само зато да би, и мимо воље народа, победио њихов љубимац.

Баш том приликом њиховог доласка у мој срез моји су пријатељи јасно изнели г. Јевтићу како се све са мном и мојим пријатељима поступа и најлепше га умолили да нареди власти, да нас не узнемирава и да дозволи слободан рад, тим пре, што сам и ја, исто тако, на његовој листи. И баш тада, док је г. Јевтић обећавао потпуну слободу мени и мојим бирачима у погледу изборне агитације, г. Велимир Поповић отишао је код вршиоца дужности среског начелника, помито је среског начелника, који је био на својој пуној висини — који није могао дозволити да се такав терор врши — повукао из среза на привремени рад у Министарству, и овоме наредио, да по цену свога положаја, не бирајући сретства, мора бити изабран тај мој противкандидат, а пријатељ г. Поповића. Каква иронија, господе? Какво безакоње и гађење најосновнијих права и слободе грађана у опредељивању за кога ће гласати? Тај и такав рад г. Поповића створио је такав револт код бирача мога среза и поделио народ у два крвно завађена тора, да је мало требало да дође до отворене буне и насилног уклањања полицијских чиновника из среза, чега је последица и познато убиство чувеног посавотамнавског домаћина Боре Марковића, о коме је сва дневна штампа опширно писала. Све депеше упућене г. Јевтићу, Поповићу и Јанковићу да овом насиљу и безакоњу стану на пут, остале су „глас вапијућег у пустињи”.

Питам вас сада, господе, да ли је икакво чудо, што су народни посланици, изабрани вољом народа, мимо жеље и воље г. Јевтића и Поповића, после 5 маја листом напустили ову господу, у коју више нису имали вере да ће ма шта учинити за добро земље и народа, и потражили себи места у другој, бољој и реалнијој политици којој се на чело ставио г. др. Милан Стојадиновић. Зар, господе, после овога није депласиран сваки приговор господе са левеце „зашто смо напустили г. Јевтића”. Ја им отворено довикујем: Напустио сам га и напустићу и сваког другог, коме су терор и насиље сретство за постизање својих политичких и материјалних тежњи. Интереси добра земље и народа су најсветије дужности свих честитих Југословена, а у првом реду народних претставника.

Нико није јачи од народа и сваки ће се горко преварити ко се буде дрзнуо да помоћу терора и насиља влада у овој земљи.

Говорећи дакле, господе, о г. Велимиру Поповићу и његовом раду на положају Бана Дринске бановине и Министра унутрашњих послова, ја вас питам, зар је г. Поповић смео у своме говору у овом Дому подићи глас противу некаквог терора и насиља Владе др. Стојадиновића, кад је несумњиво да су терор, насиље и корупција патенти господина Поповића и његових сарадника? Зар је господин Велимир Поповић имао смелости да јавно у овом Дому пред свима вама изрази да су он и његови најближи пријатељи и политички једномишљеници једини прави и искрени чувари југословенства и носиоци замисли Блаженопочившег Витешког Краља Ујединитеља, кад су замисли Блаженопочившег Краља и Његови велики идеали високо уздигнути изнад оваквог рада господина Поповића? Зар, господе, и такозвано хрватско питање није плод таквог рада г. Поповића и његових другова, и зар господин Поповић, кад кроз овакав свој рад означаје себе као носиоца замисли Бла-

женопочившег Краља, није скрнављење светлих примера и идеала Блаженопочившег Југословенског Краља и свесно изазивање револта код свих искрених родољуба ове земље?

Даље, господо, исто тако неоправдано је пребацивање др. Баричевића противу рада данашње Краљевске владе, да она не спречава рад политичке природе људима који немају формиране и одобрене политичке странке и што је тобож она признала као централни проблем своје унутрашње политике. Свако поштовање господину др. Баричевићу као националном раднику и великом Југословену, али се југословенство и југословенска национална идеја никада неће и не може остварити ако људи, који буду стајали на челу наше државне управе, свој рад и своје погледе буду идентификовали са радом и погледима какви су били господина Велимира Поповића и његових ближих сарадника. Наш народ не воли крајности и реакцију и не може да се помири с њима ма са које стране долазиле. Те десничарске фашистичке идеје у нашој земљи, које су формиране за време ауторитативних режима, немају и никада неће имати погодно тло, јер их наш народ негира с обзиром на своје велике демократске концепције. Такви покрети као што је овај кога г. др. Баричевић заступа, могли су се појавити и егзистирати само за време изузетних режима, пошто наш народ у својој прошлости није и никада неће показивати ни смисла ни разумевања за идеје и програме који су сужавали његова права и спутавали његове слободе.

Свима нам је јасно, да је наш народ одлучно и јавно манифестовао своје нерасположење против таквих покрета и странака. Отуда је мало чудновато да људи који се налазе у томе друштву још не виде да је за њих све изгубљено. Они верују да се нешто са изменом фирме на бази националног проповедања може још увек образовати и одржати један покрет који би у даном моменту понова дошао на власт и повратио ауторитативни и недемократски режим. Отуда и није чудо што они стално, бусајући се у прса, узвикују: пропаде национализам, дијимо га, као да је то њихов монопол, па чак и као одлика која их разликује од нас осталих. Политичко схватање и расположење најширих слојева нашега народа једнодушно је за демократско уређење државе. Нема и не постоји ни најмање изгледа да би у Југославији данас као ни касније уопште могло доћи до фашистичког или десничарског покрета. То најбоље увиђају баш сами проповедници тих идеја јер су искусили и искусиће сав гњев народа на својим сопственим леђима. Мени је необично мило што господа са левице, проповедници националног схватања, бар овде овако искрено и отворено износе своје мишљење, а сумњам да и један од њих има храбрости да пред широке народне слојеве изиђе са једним таквим антидемократским, настраним, за наш народ неприхватљивим програмом. Моје је чврсто убеђење да господа са левице и ако се појаве пред народом, појавиће се у јагњећој кожи са маском демократије. Јасно је, и целом југословенском народу познато, да Југословенска национална странка од свога рођења на нишком збору, на који је народ доведен као на кулук, па до свог првог умирања на петомажским изборима, ни једног тренутка није имала демократске тенденције, нити је ма и за тренут била израз ма и најмањег дела нашег

народа. Напротив, она је у својој основи увек била уперена против народних слобода и против демократског уређења земље, што једногласно у овом Дому потврђују сва господа са левице. Својим здравим инстинктом народ је осетио и зато од своје појаве ЈНС до данас није успела никога да загреје и одушеви до једино оне који су мислили да помоћу монополисаног национализма наметну се народу. Најбриљантнији доказ да ЈНС ни најмање ослонца у народу нема јесу општински избори, где је народ јавно манифестовао своје незадовољство противу рада те странке и њених првака и једнодушно казао да неће да чује за те антидемократске покрете. Отуда је необично и чудно, од куда толика упорност те групе бивших и одбачених политичара, који и поред овако јасне и одлучно изражене народне воље и расположења покушавају да се том истом народу наметну. У времену када се у нашој земљи врши разбистравање политичких прилика и њихово нормализовање, покрети као што је ЈНС немају ни најмање свога оправдања. Мислим да су се господа из ЈНС, а нарочито њене вође, уверили из сопственог искуства да се над народом не може војевати. Пуне три године, господо народни посланици, ЈНС је имала прилике да се пласира у народу и то под много повољнијим приликама, па кад тада није могла успети, шта хоће данас, када је за њих свака нада изгубљена. Они су, управо вође ЈНС, данас у нашем јавном политичком животу потпуно мртви и народ о њима као о таквима и говори, те узалуд „Јанко брани мртва Владислава”. Народ је изрекао пресуду над ЈНС и ту пресуду више нико не може ублажити ни изменити, а још ће је мање, господа са левице, својим говорима повратити у живот.

А сад, господо народни посланици, дозволите ми да се за моменат осврнем и на рад Удружене опозиције ван парламента, како она сама себе назива и да о њој изнесем оно што народ мисли и говори.

Бивше вође странака и барјактари тругог партизанства, којима је 6 јануар крај, немајући смелости да се поново разједињени појаве пред југословенски народ, сада су се удружили, не да нешто стварају и граде, већ да руше ово што постоји и што је благодарећи мудрости претседника Краљевске владе г. др. Стојадиновића и његових сарадника учињено. Од њиховог споразума, који су прокламовали још пре 5 маја, и огласили га за тврди град, не само што сада ништа није учињено, већ, убеђен сам, да никада ништа и неће бити. Њихови разговори и преговори толико су постали обична свакодневна ствар, да је чак и јавност престала да их региструје. То је одавно изишло из области политике и постало само навика једне групе политичара који су заостали за временом у коме живе и зато живе од успомена из прошлости. Никада им нико није сметао да они већ једном консолидују своје политичке ствари и отворено изиђу пред народ са својим погледима на уређење и консолидовање политичких прилика у земљи. Под видом демократије и демократских слобода често се дешава чак и на зборовима да наш народ слуша говоре комунистичких агитатора и то не о својој програму већ о демократији парламентаризма, за који се они тобож брину и боре најискреније. У ставу и пози поборника демократије

њима се пружа могућност да под фирмом Удружене опозиције сеју отров међу необавештеним светом и да на тај начин руше мир и поредак, што је њихов главни циљ и задатак. Али, хвала Богу, од тих деструктивних елемената држава је у стању и увек ће бити да се успешно брани и одбрани и она ће увек бити у могућности да своју одбрану учини ефикасном. Као што се не може ни поверовати у демократске тираде реакционара са десне, још мање се може веровати у покајање комуниста и других екстремиста, који по налогу коминтерна вешто мењају начин као и терен своје пропаганде. Чика Аца, Чика Љуба, Чика Јоца, и још много њих других „омладинаца“ које је време већ одавно прегазило, учинили би услугу земљи и народу да се повуку из политичког живота, јер их је и овако народ дезавуисао и за ма какав политички акт за добро Краља и Отаџбине огласио неспособним.

Најзад, господо народни посланици, ових дана, у овом Дому, од господе предговорника са левице, упућено је више примедба на рад данашње Краљевске владе и њеног шефа г. др. Милана Стојадиновића, а уз те примедбе нису изостале и многе клевете и инсинуације, па вас молим, дозволите ми, да у атар истине и ради широке јавности која прати рад Краљевске владе и Народне скупштине, изнесем посве објективно рад данашње Краљевске владе.

Пре свега, господо, шта би била данас Југославија, да крајем 1935 године није основана ЈРЗ, чија је Влада — Влада г. др. Милана Стојадиновића, успела да за непуне две године посвршава толике народне послове, да је с правом речено да је од Владе народног смирења она заиста постала Влада народног спаса?

Неоспорно је, господо, да је највећа заслуга Владе г. др. Милана Стојадиновића, што је својом смишљеном и пуном такта политиком, стишала политичке страсти обарањем ауторитативних режима, консолидовала унутрашње политичке прилике, завела демократију и повратила народу политичке слободе, амнестијом пустила политичке кривце, завела равноправност међу племенима југословенским и створила срдачније односе међу Србима, Хрватима и Словенцима. Влада г. др. Милана Стојадиновића својим смишљеним планским радом створила је велике јавне радове, чиме је уз добро организован извоз, побољшала народно благостање уносећи у радни народ преко три милијарде динара. За Владе др. Стојадиновића спроводила се интензивно индустријализација Југославије и грозничаво вршила експлоатација рудних блага. Један, не мало важан успех др. Стојадиновића је и споразум о нафти и бакру, које ће Југославија, Румунија и Чехословачка измењивати и на тај начин обезбедити наоружање своје војске, а исто тако изградњом железничког моста преко Дунава, Југославија ће имати директну железничку везу са Румунијом. Цео досадашњи рад др. Стојадиновића и његових сарадника прожет је дубоким познавањем живота и потреба наше земље. Добро промишљеним, стручним и одлучним потезима, једним стручно и далековидно постављеним планом, који се изводи поступно али са апсолутном сигурношћу у крајњи успех. Многобројна и крупна дела најбоље говоре о том. Међу највеће успехе Краљевске владе др. Стојадиновића спада и решење виталних питања нашег села, а то је смањење по-

реза на земљарину и решење питања земљорадничких дугова, а у исто време и побољшање инвалидског и радничког питања.

Југославија је једна огромна радионица у којој се на све стране ради, гради, ствара и подиже и свуда, на чему се поглед заустави, виде се вредне људске руке како раде, види се траг иницијативе и осећа се стваралачки дух господина др. Милана Стојадиновића. Тај дух, та иницијатива и тај рад за добро земље и народа јесте она моћна снага која носи др. Стојадиновића напред и која без битке побеђује његове противнике. Као савремени слободоумни и реални политичар и државник он је себи изабрао најмоћније оружје — култ рада, које једино може савладати авет кризе и против које не могу да издрже борбу разне теорије и демагошка политичка мудровања. Беспрекорно поштење у Врховној државној управи подигло је морал у читавом државном апарату. Данас нема више ни злоупотреба, ни крађа, ни корупције. Остаци ових наслеђа, па ма се они открили и на високим положајима, прогоне се немилосрдно и одлучно. Влада др. Стојадиновића у моменту преузимања власти затекла је празне државне касе, из којих се није могло ништа узети, већ је требало створити и унети новац. Она је затекла и тешку беду у народу кога је требало исхранити, коме је требало створити рада и зараде и са кога је било неизбежно скидање неиздржљивих терета. Пред тим страшним стањем Влада није устукнула нити се уплашила. Она је врло добро знала да су непоштење и нерад довели до таквог стања и због тога је одлучно применила обратна сретства. Гонећи непоштење она је спречила даље пљачкање народа и државе, прогонећи крађу и корупцију она је зауставила расула у државном апарату и руковању државном имовином. Она је успела да избави народ и државу из такве тешке кризе и да себи створи јак морални основ за даљи рад и даље управљање земљом. Та огромна морална снага у њеном поштену раду, која се никаквим интригама ни злобама не може ни умањити ни уништити, јесте њен други сигурни савезник са којим она може смело и гордо да иде напред и да се ништа не плаши. Несумњиви патриотизам Владе др. Стојадиновића огледа се у сваком њеном потезу и на сваком кораку. Задахнута узвишеним идеалима своје велике домовине нашег вредног југословенског народа и нашег младог Краља, Влада др. Стојадиновића није хтела да пође путем којим су ишле претходне владе. Она се је још од самог почетка уздигла високо изнад свих унутрашњих партизанских гложења и неслога, изнад свих верских, племенских и регионалних схватања, као и изнад свих личних и себичних тежњи уопште, стављајући себи као један од главних циљева да се народно јединство сачува и још више учврсти, да се заједничка југословенска држава изнутра стално изграђује и усавршава и да свуда у земљи влада мир и братска слога. Влада г. др. Стојадиновића дала је народу политичке слободе далеко преко постојећих закона, чиме је самим постигла један део постављеног циља. Сада нема више никаквих озбиљних унутрашњих опасности, које би могле спречити или зауставити Југославију у њеном започетом препоруду.

Схватајући Краљевину Југославију као једну националну, политичку, економску, социјалну и културну средину у односу према другим државама, Влада г. др. Стојадиновића је у том правцу

развила сву своју делатност, хитајући увек да помогне тамо, где је то било најпотребније и не правећи никакве разлике између појединих бановина и појединих места. Она је потпуно одбацила од себе стари систем политичких рачуница по коме је једнима чињено и више него што им треба, док другима се не пружа ни оно што је најнужније. За Владу г. др. Стојадиновића, — а то је подвучено у програму наше странке — сви грађани Југославије равноправни су синови отаџбине, о којима се мора водити рачуна, да би свима било добро и да би сви осетили њену љубав и њену правичност. Тај и такав патриотизам наше странке и Владе г. др. Стојадиновића, коме се никако не може пребацити себичност или тесногрудост, даје јој веће и још јаче снаге, да истраје у својој започетој историјској мисији и да постиже успехе за успехом. Наоружана тим својим драгоценим својствима рада, поштења и патриотизма Влада г. др. Стојадиновића добила је и четвртог свог савезника: народ, с којим може да иде још сигурнијим корацима напред ка бољој и сретнијој будућности.

А сад ми, господо, дозволите да за часак бацим један поглед на спољну политику Краљевске владе:

Ја мислим да ни један наш одговорни државник последије великог Пашића није умео боље да поведе нашу спољну политику и да на најфикаснији начин заштити интересе земље, него што је то урадио г. др. Стојадиновић. У методи и у ставу он је створио нешто ново и нешто добро; не мењајући битно ствари и чињенице, он је дао пун смисао стварима; снажан и индивидуалан, он је ударио печат своје личности на једну међународну епоху у нашем делу света.

Његов одлучан став и његово наглашавање да он води само политику Југославије, охрабрио је и морално подигао целу земљу. Овом изјавом г. др. Стојадиновић је дао својој земљи и целом нашем народу толико самопоуздања, да смо ми данас уверени о снази наше државе и њеном међународном престижу. Тај престиж је данас већи него ли што је био и то не само на Балкану већ и у читавом свету.

Стога, господо народни посланици, на завршетку свога говора, после онога што сам напред изнео, морам да изјавим, да су све изјаве са стране господице са левице противу рада г. др. Милана Стојадиновића и Краљевске владе потпуно неосноване, и ја изјављујем, да ћу гласати за предложени буџет, имам пуну веру у данашњу Краљевску владу и њеног Претседника да се неће задржати само на овоме већ да ће и даље продужити до потпуног остварења свога програма за опште добро Краља и државе. (Бурно пљескање код већине).

Претседник Стеван Ђирић: Има реч народни посланик г. Радоје Јовичић.

Радоје Јовичић: Господо народни посланици, у прошлој години у буџетској дебати нисам учествовао држећи се дисциплине свога клуба, да у решавању буџета апстинирам. Још тада сам имао тежњу, да истакнем своје погледе при решавању једног најважнијег акта у држави, али је, као што рекох, дисциплина била јача од моје воље. Данас сам у положају далеко од дисциплине и зато узимам реч да проговорим како о буџету, тако и о

проблемима, који су од општег карактера по државне и народне интересе а најзад и о потребама народа мога краја. Трудићу се, да будем што објективнији, истичући, да сам и до сада у овоме Парламенту одобравао и гласао све оно, што по мом личном уверењу и убеђењу налазим да је добро. Како се кроз буџет води и целокупан рад Краљевске Владе и пре него што ћу дати глас за исти, дужност ми налаже да говорим о следећим проблемима.

Један, по мом схватању најтежи проблем јесте економско финансијска криза, која још и даље траје. Морам признати Краљевској Влади да је у смислу своје декларације учинила извештајни корак, да се и ово питање покрене на боље. Она је заиста решила питање сељачких дугова и знатно ублажила тешко стање нашег најмногобројнијег грађанина у овој земљи. Онога грађанина који је први стуб наше државе; оног грађанина од чијег рада и зноја сви живимо; оног грађанина који је први и најхрабрији на бранику наше Отаџбине. Овом грађанину требало је прићи у помоћ првог дана од појаве светске кризе, и камо среће, да је то питање благовремено решено, — онда би много веће користи имали и не би страховито страдали од зеленаша и несавесних новчаних установа.

Краљевска Влада није у потпуности учинила олакшицу раздужења према свима својим грађанима. Она је предала забораву малог варошког привредника, малог занатлију, малог трговца, малог чиновника. Овај мали човек из дана у дан систематски изумире. Он нема никакве заштите од појаве прве Уредбе за заштиту сељака. Он је остао у положају подвлашћеног грађанина ове земље, иако члан 4 земаљског Устава пружа једнаку заштиту свим држављанима. За ових седам година трајања ове немани, која се зове криза, варошки је привредник у чељустима прождрљивих мародера — зеленаша. Они су очерупали ове незаштићене чланове наше заједнице тако свирепом, да су многи и многи дошли до просјачког штапа. Замислите једног малог трговца и занатлију који је везан у своме пословању, управо у својој егзистенцији живота са селом. Иако је у тој хармонији живота, он је запостављен. За њега нема ни снижавања камата, ни опроштаја дуга, ни одлагања плаћања. За њега је добош и извршитељ. Хиљаде и хиљаде ових варошких привредника је већ потпуно изнемогло и подлегло, а хиљаде и хиљаде ће за кратко време поћи путем првих. Није ни мали број оних који су са животом раскрстили од сопствене руке све због ове социјалне неправде у равноправности и једнакости.

Нека се испитају сељачке менице које су приспеле Аграрној банци, ко су главни потписници тих меница? Видеће се, да ни једна меница нема без потписа средњег сталера из чаршије. Зна се, да се имовинско стање појединаца у данашњици мења на месеце, а не на године, па су ипак ови варошки јемци остали у обавези за ове дугове пуних 12 година! Остали су такорећи да буду вечити дужници. Овде је грех учињен утолико прешто овај варошки привредник нема више перспективе за пословање у својој радњи и занату. Нема више кредита и нема више узајамног поверења. И за паланке као и за градове са малим насељем —

илузорно је данас говорити о просперитету посла. Још када се овоме додају ударци од проширења обима сеоских дућана, од земљорадничких потрошачких набављачких задруга, од радњи филијала страних фирми, од тешког оптерећења државних и самоуправних дажбина, онда је јасна слика да мали трговац и занатлија, уопште средњи сталеж, мора да пропадне.

Није овај сталеж за уништавање, јер је и он у минуваним ратовима одужио свој дуг отаџбини. И он је та пчелица, преко које се трговина и занатство развија и напредује. Читали сте, господе посланици, и апел наше Свете православне цркве за спасавање овог сталежа. И тамо је допро глас вапаја зашто је овај сталеж у подвлашћеном положају?!

Вратити сеоске дућаније на обим посла кога су пре имали, сузбити потрошачке набављачке задруге да тргују са незадругарима, ограничити по злу чувени Батизам и Татизам, олакшати државне и самоуправне дажбине, ослободити јемства за сељачке дугове, и, на индивидуалној основи решити дугове варошког привредника, — једини је спас од уништавања овог нашег малог човека. Не учини ли Краљевска Влада што хитније кораке по овом питању, биће грех свију нас, а није искључено да се назовемо и гробарима малог човека.

Веомо често по дневним листовима избијају појаве разних афера и корупција, и све се то своди на штету интереса државне и народне имовине. Вилемо афераше и по приватним установама. Кад се ухвати, њима суде редовни судови и до сада је у више махова констатовано, да су те осуде благе природе, и да не утичу на поправак оних, који ту корупцију врше. Тако, да се ово наше друштвено зло слабо или боље рећи скоро никако не сузбија. Да би се стало ногом на врат доповљцима државне и народне имовине, једини је пут доношење специјалног закона против корупције, који би својим строгим одредбама био Дамоклов мач за све неваљалце. Специјалан закон треба да буде страх и трепет за сваког оног, који мисли да завуче прсте у државну и народну имовину, што би за државу било од обилате користи а глас њен и углед подигао би се на достојну и моралну висину.

Нарочито у корупционаше треба уврстити и лихварство приватне природе, јер иако наш Кривични закон предвиђа казне за ове крвопије, ипак се нађе пут и начин да они олако прођу, па чак и условно да се казне. Ја знам случај условне казне, која кривица не да није поправила, већ га је охрабрила да, смејући се закону и моралу, и даље експлоатише оне којима је новчана позајмица неопходно потреба. Овај закон о корупцији требао би да обухвати и оне тице, које су такође преко ноћ постале мултимилionери на рачун државне и народне имовине, и испитујући то порекло мрачног богатства, одузимати би требало у корист државе и народа, а ове птице грабљивице бацати са оне стране катанца. Влади која би учинила овај енергичан потез, био би југословенски народ за вечита времена захвалан и благодаран.

Господе народни посланици, тешко бреме наше занатлије за плаћање вредских дажбина. Ове се дажбине покушавају и егзекуцијом наплаћивати и то сад у доба нерада и кризе. Ова установа за социјално старање нашег радништва промашила је циљ, који су наши радници очекивали. Овде у

Окружном уреду влада један бирократски систем, који је далеко од стварне помоћи сиромашном раднику и радници. Ја сам се лично уверио у моме крају да сиромашан радник који болује од запаљења плућа, од уредског лекара добија кинин за грозницу. Уверио сам се да немају никакве прихватне станице за лечење и да се избегава велики проценат за боловање.

Они су остављени да по кафанама или шталама такорећи умиру, јер за њих ретко у болницама има кревета. Ја сам овде лично покушао код Окружног уреда да један умни сиромашни радник, који нема стопала на једној ноzi и који има вештачку ногу, добије нову вештачку ногу, пошто му је стара дотрајала и постала неупотребљива, и на жалост, моја је интервенција пропала само зато, што је овај радник изгубио ногу пре неколико месеци но што је постао осигураник. Овај радник је осигуран седам година са редовним месечним улогом, који се кретао око 100 динара месечно. Покушао сам у истом уреду да се ова испорука учини путем sukcesивне отплате и уз сигурно јемство, па је и тај покушај пропао. Жалио сам се Министарству социјалне политике и народног здравља, тражећи тамо вештачку ногу, па ни до данас нисам са те стране добио задовољење. Као што напред рекох, Окружни уред за осигурање радника истинско лечење и помоћ по унутрашњости земље не даје радницима. Не даје ни 10% онога што се узима од њега и од његовог послодавца. Средишњи уред гомила милионе новца, подиже палате и награђује господу у Управном и Надзорном одбору, а поврх тога даје зајмове самоуправним телима, врши банкарске послове на штету здравља и живота нашег ничим необезбеђеног радника. Ова назови социјална установа без контроле је и изгледа ми као држава у држави.

Захтевам да се Закон о постојању ове социјалне установе што хитније модифицира за бољу и сигурнију заштиту радника и да се стави под државну контролу. Најхитније треба забранити банкарски посао овој установи и упутити је да стеченим капиталом од радника и послодаваца одмах приступи подизању радничких здравствених домова у свима местима где радничка организација постоји. У тим здравственим радничким домовима, где би се радник могао лечити од уредског лекара или одмарати од напорног рада, треба створити и азиле за изнемогле, осакатане и онеспособљене раднике. Само на овај начин постићи ће се истинско социјално старање за незбринуте раднике.

Молим Краљевску Владу да што хитније обустави егзекутивну наплату уредског плаћања од материјално слабих послодаваца, као и да предложи измену законску за преуређење ове социјалне установе.

Господе посланици, враћајући се опет на оног грађанина који се зове сељак, хоћу да истакнем још једну веома важну ствар. Наш сељак нема никаквог осигурања од елементарних непогода. Постоје извесни законски прописи за помоћ од градобитине и поплаве, али процедура и формалност администрације таква је да наш земљорадник никад до те помоћи не дође. У моме срезу прошле године страховито је потукао град два планинска села. Уништио је сву летину и ситну стоку. Кровови кућа страдали су. Преко стотину домова није имало зрна хране. Излазак комисије на лице ме-

ста, процена и све друге формалности извршене су, али помоћ са накнадом штете никако није стигла. Једва, на моју интервенцију, добивено је два вагона кукуруза из фонда за пасивне крајеве. По процени накнада је износила у једном селу 60.000, а у другом 80.000 динара, али се једне паре од тога није добило. Потучено становништво ових села последњи остатак стоке па и земље продавало је, е да би се до идуће жетве прехранило. Сав труд и рад нашега сељака, као што сви знамо, зависи од временских прилика. А кад се то зна, онда се нама намеће дужност, да се законодавним путем осигура и обезбеди, ако ништа више, а оно хлеб овим земљорадницима који, као што рекох напред, и нас хране.

Земљорадник није обезбеђен како за своје земљорадничке производе тако и за своју стоку у случају сточне епидемије. Ми, нажалост, немамо сточних болница, као што их има у другим државама, али имамо летњиковца у близини Београда за господске кучиће и разне псеће цукеле. И оно мало помоћи од ветеринара слаба је вајда, када ова епидемија узме веће размере, па још кад се лола она злокобна реч „нема кредита“ за разне серуме и лекове, онда је очигледно страдање нашег сточарства, страдање нашег земљорадника.

Градобитине и сточне епидемије нису такве појаве да обухватају једновремено целу земљу, већ обично поједине њене делове, те би се према томе увек могло наћи пута и начина да се оштећеним лицима брза и стварна накнада у овој несрећи пружи.

Размишљајући о овом виталном питању по наше село и консултујући баш самог сељака, дошао сам на једну идеју, а то је, да се при свакој нашој бановини законитим путем установе јавни фондови за ове непогоде и епидемичне сточне болести. Ти фондови би улогом самих земљорадника били и основани. На пример, свака земљорадничка кућа, било на селу или у вароши, нека уложи само 10 динара годишње и нека даје на свако грло стоке само по један динар годишње, па би он пифарски био велики, а из године у годину би се јачао, јер као што рекох, ова немам не погађа једновремено све крајеве. У овом случају, наш пострадала земљорадник по оцени претрпљене штете био би из овог фонда брзо обештећен, како у изгубљеном увек, тако и у изгубљеној стоци.

Мишљења сам, господо народни посланици, да ћете прихватити ове моје предлоге и да ће Краљевска влада, као користан предлог по народ, примити на себе бригу за доношење овог и оваквог закона.

Господо народни посланици, и о просветној политици наше Краљевске Владе имам приговор. Подизање народа, управо нашег подмлатка у васпитању и просвећивању јесте први и најглавнији задатак свих нас. У колико је наш народ јачи у писмености и просвећености, у толико је он срећнији и напреднији, а држава наша узвишенија и угледнија. Ми ни из далека нисмо у овоме правцу просветне политике постигли резултате, какви се резултати виде у другим напредним државама. Код нас је још доста велики проценат неписменог становништва. И како се тешко приступа подизању и отварању школа, расадника науке, ми, Боже ми опрости, идемо на то да се вратимо ка старим временима када је од хиљаде људи био један једини писмен човек.

Пре кратког времена запазили сте, — јер сте свакако читали и у дневним листовима — полемик у нашим нижим и вишим гимназијама и стручним школама. У овој полемици и ја сам убацио неке своје мисли. И у колико сам овај развој полемике пратио, резултат исте био је: да су нам ниже гимназије и стручне школе најпотребније. Они који се боје хиперпродукције академских грађана стали су на становиште, не отварају средње школе, већ их и укидати! О факултетима — вишим школама, слабо је што у полемици регистровано. Ја сам истакао путем јавности поводом овога своје мишљење а ево, то и у овом високом Дому хоћу да у краћим потезима поновим.

Између осталог рекао сам и ово: „Налазим да просвећеност једног народа захтева да имамо што више школованих грађана, који не морају бити запослени у државној служби, већ можемо имати у тим школованим људима, школованог трговца, школованог економа, школованог занатлију, школованог предузимача и томе слично, који ће корисно послужити својим родитељима, својој држави и општој друштвеној заједници. Што се тиче питања државне службе, држава ће према својој потреби селекционим путем одабирати себи службенике на ком послу треба имати првенствено на уму сиромашну сељачку децу.”

У данашње се доба и за надзорнике путева и за сваког другог нижег државног или самоуправног или општинског службеника тражи више школе од основне. Моје је место Пожега од 1921 до 1929 имало нижу државну гимназију, и она је са успехом школовала близу 400 деце. За овај период та школа дала је од сиромашне и радничке деце, леп број народних учитеља, свештеника, официра, економа, трговаца, занатлија и друге. Ово место које има све услове за гимназију, нажалост не може да добије чак ни самоуправну нижу гимназију, већ је упућено да се у данашњим тешким економско-финансијским приликама одлучује да ли ће своју децу слати на школовање у Ужице или Чачак. Кад би се могло и када би било среће, не би наша друштвена заједница трпела штете, ако би свако наше веће село имало нижу гимназију, кад већ у држави имамо развијених стручних школа.

Дакле, стојим на становишту да се народу у унутрашњости отварају средње и стручне школе и да се култ наше омладине просветно и културно подиже.

Шта се на надлежном месту ради? Само они крајеви у нашој Отаџбини који спадају у домен појединих г. г. министара могу бити срећни и напредни у погледу васпитања свога подмлатка, јер за њих има кредита за отварање и виших и нижих школа, и за њих нема опасности од хиперпродукције!? Дошло је тако време да срез, који у овоме Дому не даје министра, мора бити пасторче ове земље. Његова омладина треба кроз цео живот да буде ћорава код очију и да живи у мраку незнања.

Верујем да ће ми г. г. Министри замерити што сам се у овоме питању очешао о њих, али ме бол за неједнакошћу и равноправношћу гони да истакнем голу истину.

Господо, зар нема бола, када мој Срез пожешки, који броји близу 40.000 становника, па за овим Срезови ариљски, моравички и црногорски, који гравитирају Пожеги, немају ниједне ниже гимназије.

Мој срез није тражио отварање ове школе о државном трошку, већ је тражио ову просветну установу о своме трошку да би усавршили своју децу у најпотребнијем основном знању данашњице. Па кад државу ова школа неће да стаје ништа и када се од ње тражи само Указ, зашто се не одазвати хиљадама и хиљадама наше деце која су жељна науке и просвећености.

Господо народни посланици, не могу овом приликом да промашим ни господина Министра социјалне политике и народног здравља, те да не дам један мали приговор у погледу стварања болница или амбуланти у појединим крајевима наше Отаџбине. Слажем се у неколико са изјавама г. Министра о тешкоћама подизања великих и модерних болница у ширем обиму, али не могу да се сложим да поједина места односно срезови са великим насељем у својој средини немају никакве приватне станице за лечење болесника, управо немају амбуланте бар са минимумом болесничких постеља. У Срезу пожешком, који броји близу 40.000 становника, у Срезу ариљском, који броји око 30.000 становника и у Срезу црногорском, који броји око 25.000 становника, — а ова два среза гравитирају Срезу пожешком, — нема ниједне најобичније амбуланте, а камо ли болнице. Близу 100.000 душа са преко 10.000 домова остало је да нема склоништа за лечења. Окружне болнице у Чачку и Ужицу с погледом на удаљеност неприступачне су да приме болеснике из ових срезова, и веома често имамо тужну слику да болесници очекују лекарску помоћ по улицама и по кафанама, и примајући лекарске савете и лекове враћају се у неизвесност својим домовима, где када стигну, они су већ са животом завршили. А када се појаве заразне болести, онда таквим болесницима ни у приватним ни у јавним локалимa нема приступа. Они умиру под ведрим небом.

Мој срез годинама тражи подизање једне скромне амбуланте, за коју циљ општина даје земљиште и пристаје на један део материјалних жртви. Али, наша администрација и код бановине и овде у Министарству остварење ове корисне и племените замисли одуговлачи. Овај срез има и свој фонд за подизање болнице још од пре рата, и једна врло мала помоћ државе допринела би да срез добије једну лепу амбуланту са 20—30 кревета, која би била у Пожеги и која би служила за сва три поменута среза. У интересу народног здравља, ја овом приликом желим умолити господина Министра, да изволи обратити пажњу на ове крајеве и из сретстава државних помоћи, а затим и наредити, да се још у току ове године народу овога краја даде и подигне ова амбуланта, која ће служити за лечење народа, а поглавито наше сиротиње.

Господо народни посланици, што се тиче буџета државног, изјављујем моје мишљење да је он превисок у цифрама и са обзиром на економску снагу нашега народа, ја не могу рећи да ће он бити реалан, иако г. Министар финансија оптимистички гледа на ову реалност. Видећи велике тешкоће у посредним дажбинама, сумњам да ће у данашњој тешкој кризи бити постигнути резултати, како нам г. Министар овде сервира. Но гледајући на међународну политичку ситуацију и гледајући како над Европом витлају мутни облаци, под којим се облацима налази и наша мила Југославија, ја ради безбедности, мира, среће и на-

претка нашег народа, не смем да примим на себе одговорност те да наша земаљска одбрана не буде у данашњици у потпуности опремљена за све евентуалности, и зато ћу овог пута потпомоћи Краљевску владу. (Пљескање и одобравање код већине).

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, има реч народни посланик г. Албин Коман.

Albin Koman: Gospodo narodni poslanici, ove godine data nam je prilika da možemo prilikom budžetske debate izneti naše poglede na rad i politiku Kraljevske vlade. Skraćenim postupkom prošle godine oduzeta nam je bila reč, i naš glas, naše želje i naši zahtevi nisu se mogli čuti ni među zidinama Narodne skupštine. Kako izgleda, ni ove godine neće se čuti naš glas van zidina Narodne skupštine, pošto je cenzura mnogo strožija nego što je bila prošle godine. Možda pušta g. Korošec u Beogradu ipak nekoje glasine iz Parlamenta i parlamentarnog rada, dok se, međutim, u Dravskoj banovini, kao da ne leži u granicama ove zemlje, ništa ne može sprovesti u novine što ne godi banu dr. Marku Natlačenu, poznatom kandelabarskom govorniku.

Za Sloveniju, gospodo, ne važe zakoni ove zemlje. Kod nas važi jedino volja g. Marka Natlačena i nekolicine sveštenika koji ne služe Bogu, crkvi i narodu, nego služe jedino klerikalnoj partiji.

Gospodo, ako govorim da ne važe zemaljski zakoni za Sloveniju, to znači da ne važe zakoni za nacionalne Slovence koji vole jedinstvenu jugoslovensku državu, koji vole braću Srbe i Hrvate i koji traže u toj državi potpunu ravnopravnost za sve i svakoga.

Gospodo, ja želim da iznesem u svom govoru neke momente koji će pokazati štetan rad i štetne posledice sadašnjeg režima u Dravskoj banovini, i to štetan za naciju i državu. Kao slovenački seljak ja ću se zadržati najviše na onim pitanjima koja interesuju naročito našeg seljaka i naše selo.

Slika na našem selu, gospodo narodni poslanici, ovakva je: Od blizu 160.000 seljačkih domova, ima preko 100.000 seljačkih porodica koje poseduju od 1 do 20 jutara zemlje. Od toga poseda jedva je polovina obradive zemlje. Ni jedna od tih seljačkih porodica ne može da živi od prihoda svog poseda. Na tom malom i bornom posedu privreduju jedva za 3 do 4 meseca hrane. Poznato je, pak, gospodo, da baš ove male seljačke porodice imaju najviše dece, pošto su oni nepokvareni i žive po svom prirodnom životu. Za ostale mesece taj mali seljak mora ići na najamni rad da zaradi hrane za svoju porodicu. A sada, gospodo, naš seljak ne može da dobije taj najamni rad, pošto je radničko tržište prepuno nezaposlenih industrijskih radnika. Ti industrijski radnici imaju svoje stručne organizacije koje ih donekle štite, dok seljak nema ništa pa ni javne ni privatne zaštite. Zbog toga, gospodo, po nekim selima ima strahovitog siromaštva i nezapamćene bede i gladi. Ministar socijalne politike daje po kadkad koji vagon kukuruza za siromahe, a ja mogu da tvrdim da se ni kod jednog slučaja nije dogadalo ovakvo partizanstvo kao kod podele kukuruza prošle godine u Dravskoj banovini.

Strašna glad upotrebila se za stranačke svrhe. Kukuruz se delio pristalicama klerikalne partije, ili sada JRZ, pa bili oni potrebni ili ne. Zbog takvog postupka čitava dobronamerna akcija g. Ministra soci-

jalne politike više je narodu škodila nego koristila, jer mu je uzela svaku veru u pravednost naše uprave. A klerikalci su nacionalne ljude upućivali u Beograd i rekli im: neka im braća Srbi pomognu.

Gospodo, i to je bilo sve što je uradila ova Vlada za besposličare i siromahe. Kod javnih radova, ukoliko su se ponekad vršili, opet se postupilo po istim načelima. Ko nije bio klerikalac nije dobio zaposlenje. Stradao je opet nacionalni živalj. Ali javnih radova koji potiču iz milijardnog zajma kojega je dala već Vlada g. Boška Jevtića, bilo je u Slovenačkoj srazmerno vrlo malo.

Gospodo narodni poslanici, ja priznajem da su od velike važnosti i značenja politički zakoni i znam da od dobre politike zavisi i dobro gospodar. Ipak od same politike narod nije sit ni obučen, pa zbog toga treba najpre stvoriti uslove, da se naši besposleni ljudi zaposle, da se gladnima dade hleba i da se seljaku osigura barem goli život.

Dakle, gospodo, privredna i socijalna pitanja stoje u prvome redu i krajnje je vreme da ih počemo rešavati. Ministar policije u svakome kraju i u svakome društvu koje ne služi klerikalizmu vidi komuniste i komunističke zavere a ne vidi da je narod gladan i zbog toga nezadovoljan.

Iz tih razloga nikakva policiska mera neće biti dovoljna ni sposobna da se nezadovoljstvo naroda odstrani, te da se kundakom i pendrekom povрати poverenje u državu i njezinu upravu. (Odobranje na levici).

Nuzgred rečeno, gospodo narodni poslanici, ja ne verujem da kod nas u selima ima komuniste. Ja sam naprotiv uveren, da Ministar policije namerno plaši čitavu jugoslovensku javnost sa komunizmom, da bi time osigurao sebi vlast i prikazao narodu kako je jedino on sposoban da reši sadašnji društveni i privredni poredak i kako je on državi potreban. Kako mogu da verujem, gospodo narodni poslanici, g. Ministru policije, kad on traži komuniste u Sokolu Kraljevine Jugoslavije, i u Narodnoj odbrani. (Odobranje na levici).

Evo ovde imam poznatu tajnu okružnicu g. dr. Korošca ali pošto je ona već pročitana neću da vas više time zamaram.

Gospodo narodni poslanici, neće me iznenaditi ako jednom proglasi Ministar policije g. dr. Korošec i Pretsednika Vlade g. dr. Milana Stojadinovića za komunistu, pošto sam čitao u novinama njegovu izjavu da je stupio u Sokole i da je naj sretniji kad se nalazi među Sokolima. Glasilo katoličke akcije „Slovenec“ je naime već proglasio Sokole, orjunce, Hoderovce, Ljotičare, socijaliste, komuniste i Mačkovce za svračije gnjezdo i u tom svračijem gnjezdu snaći će se i sam g. Pretsednik Vlade, ako će dugo podupirati Sokola Kraljevine Jugoslavije.

Tom prilikom hoću da iznesem ovaj slučaj. Jedan od veterinara bio je premešten u Zetsku banovinu, premda je bio teško bolestan i pretila mu opasnost po život zbog toga što nema u blizini lekara, ni bolnice, ni drugih sretstava za lečenje teške želudačne bolesti. Zbog toga se taj veterinar obratio na članove Banskog odbora J. R. Z. za Dravsku banovinu i svrhu premeštaja, a gospoda iz J. R. Z. rekla su mu, da ne može biti govora o premeštaju, pošto je bio pomenuti veterinar sokolski radnik. Gospodo, ovako se kod nas postupa sa onima koji su bili u svako doba i u svako vreme verni Jugoslaviji i jugoslovenskoj ideji, verni narodnom i državnom jedinstvu. Go-

spodo, što radi sve ovaj režim u Dravskoj banovini? Na selu poslednjih godina učiteljstvo se sve više isticalo. Ono je organizovalo i radilo, osim svoje školske dužnosti, u sokolskim jedinicama, u raznim kulturnim društvima, u seljačkim zadrugama i vatrogasnim društvima i tako je svojim radom sve više zadobilo poverenje seljačkog naroda.

Učiteljstvo je postalo i u politici važan savetnik i pomoćnik naroda. Nacionalni duh zavladao je u svim organizacijama, gde je taj učitelj saradivao.

Prirodno je, da se time politički uticaj politikujućeg sveštenstva sve više smanjivao i politički klerikalizam gubio je traga u našem selu. Sve je to, gospodo, išlo bez ikakvog nasilja i narod je bio zadovoljan kad je mogao da odbaci klerikalne partijske snage.

Nacionalna i državna svest podigla se visoko kod našeg seljaka, i kad bi uspeo da potpuno porazi politikujućeg klerikalizam, onda bi i veri i crkvi učinio najveće koristi i dobro. Jer, gospodo, klerikalizam nije mogao da pridobije pristalice svojom idejom, poštenim radom i moralnošću, nego jedino strahovanjem, zloupotrebom vere i crkve, i policijskom vlašću.

Zbog uspešnog rada nacionalnog učiteljstva na našem selu, skoncentrisala se glavna mržnja politikujućeg klerikalnog sveštenstva protiv njega.

I kad je kucnulo vreme da je nesrećom došla sadašnja Vlada, počelo se je sa osvetom kakve ne pamtimo u političkoj istoriji. Oko 1.200 najboljih nacionalnih i sokolskih radnika bilo je premešteno na sve krajeve Jugoslavije. Mnogo ih je bilo i otpuštenih. Razdvajao se i uništavao porodični mir i pojedini značajni učitelji su se progonili tako, da su više voleli smrt nego li takav sraman život.

Gospodo narodni poslanici, svima je vama poznat slučaj Marte Mrak, koja je morala pustiti svoje dete i poći sa svojim mužem, takode učiteljem, u jedno zabačeno selo. Pa i tu je nisu ostavili na miru nego su joj pretili premeštajem u Piškopeju. Učiteljica, dobra majka, odlična sokolska radnica, nije mogla više da podnosi ovo vampirsko mučenje, uzela je revolver i ubila se.

Kako bi klerikalne vlasti zbrisale ovu sramotu i zločin, počele su sumnjčiti njezinog muža kao ubicu. Nepristrasni sud i ovu skandaloznu aferu raščistio je i dao zadovoljenje namučenom suprugu. Kako bi pred javnošću opravdali progonstvo ove učiteljske porodice, klerikalci su izmislili i objavili u listu katoličke akcije „Slovenec“, od 30 oktobra prošle godine, pod naslovom „Vlado je treba pobiti i postreliti“, podlu i infamnu izmišljotinu, da je učitelj Mrak izjavio, da treba ovu Vladu pobiti i streljati. Evo tog broja „Slovenca“ (pokazuje novine) od 30 oktobra. Odmah još istog dana, kad je ovaj članak bio objavljen u „Slovencu“, usledila je zabrana svim drugim listovima, da ma šta pišu o tragediji Mrakovoj.

Dakle, klerikalni moral: Oklevetati i osumnjčiti poštenog čoveka, a zatim uzeti mu mogućnost da se u javnosti brani.

„Slovenec“ do danas još nije opozvao ovu klevetu. Pa, gospodo, ako bi učitelj Mrak istinski ovako nešto izjavio, davno bi već onda bio u Sremskoj Mitrovici, a međutim on se šeta u slobodi. Evo, gospodo, ovakav je klerikalni moral.

Gospodo, rekao sam, da je bilo u Dravskoj banovini premešteno oko 1200 učitelja. Troškovi ovih premeštaja iznose najmanje 1 milion dinara. U Slo-

veniji ima danas preko 600 neuposlenih učitelja, koji ne mogu dobiti službu zbog toga, jer nema budžetske mogućnosti.

Gospodo, ja vas pitam, zašto se baca taj novac na ulicu i proganjaju nevini ljudi, dok je na drugoj strani preka potreba, da se popunjavaju škole učiteljskim snagama. Uprkos tome, da je bilo toliko premeštanja u Dravskoj banovini, kod nas ima više škola zatvorenih, a na drugoj strani ima više škola sa prekobrojnim učiteljskim snagama.

Takvu prosvetnu politiku vodi prosvetni ministar za Sloveniju Fran Erjavec, bivši republikanac i socijalista, i pisac republikanskih i socijalističkih knjiga, koje su bile prošle godine konfiskovane, dakle za vreme kad je on već bio Ministar prosvete za Sloveniju. A na sve naše intervencije o tome, šta se u Sloveniji dešava, naišli smo kod Ministra g. Stošovića na gluva uha.

Gospodo narodni poslanici, opštinski izbori u Dravskoj banovini sprovedeni su nasiljem. Banska uprava, premda po zakonu neovlašćena, odlučivala je o biračkim lokalima. Desilo se, da su namestili birališta u zgradama gde se nalazi sekretarijat JRZ, kao u Ljutomeru, u manastirima i gostionicama, gde su morali birači najpre kroz sobu gde se točila rakija i posle toga na biralište. Kroz jednu sobu imale su ulaz pristalice JRZ, a kroz drugu sobu opozicija.

Sreski načelnici pretili su svima državnim službenicima da moraju glasati za režimsku listu, inače da će biti premešteni i otpušteni. Ko nije dao reč da će glasati za JRZ, bio je u istini telegrafski premešten ili otpušten. Slučaj Smerdu u Brežicama. Jednako je obilazio sva sreska i druga veća mesta g. dr. Miho Krek, koji je u svojstvu ministra kao agitator JRZ zastrašivao sve državne službenike i radnike, od kojih je tražio da glasaju za JRZ.

Gospodo, ja moram ovde pred svima da kažem da taj gospodin ne drži reč i kako mi Slovenci kažemo, da nije mož beseda. Veterinaru Josipu Drolcu u Kočevju dobrom nacionalisti i sokolskom radniku obećano je, da neće biti premešten, i da će ostati na svom mestu ako glasa za klerikalnu listu. U istini Drolc je glasao za listu JRZ a bio je ipak premešten iz Kočevja u Stolac. Nuzgred rečeno svi nacionalni veterinari bili su premešteni iz Dravske banovine. Valjda sve to zbog unapređenja stočarstva.

Gospodo, klerikalci su organizovali u Sloveniji svetu vojsku. Pretsednik ili đeneral ove svete vojske je sveštenik Janez Kalan, narod ga zove i Vaser Kalan. Ta sveta vojska imala je za zadaću, da propagira u narodu apstinenciju, da se ne piju alkoholna pića osobito ne rakija, nego da se pije čista zdrava voda i zbog toga naziv pretседnika Vaser-Kalan. Namera je svakako dobra.

Ne znam koliko uticaja je imao ovaj Kalan na opštinske izbore, ali znam, da se njegova propaganda nije ništa osećala, nego nasuprot nije se popilo nikad toliko rakije kao prilikom poslednjih opštinskih izbora. Dapače toga dana videli su se u blizini birališta i pojedini politički klerikalni sveštenici. Slučaj u St. Juriju kod Grosuplja.

Ali, gospodo, da se dobro razumemo. Ja sam katolik. I sam župnik moje crkvene opštine više puta je podvukao da sa verskoga i crkvenoga gledišta meni i mojoj porodici nema ništa da prigovori. Jedina je moja greška što nisam član Klerikalne partije. Ja kažem da ima u Slovenačkoj mnogo i dobrih i vrednih sveštenika, koji osuđuju politički klerikalizam.

A baš ovi dobri sveštenici bili su najviše progonjeni od strane klerikalizma. Takav je slučaj sa Barleom, Dekan Koblar i drugima. Gospodo, ova rakijska izborna borba išla je tako daleko, da su se desili i smrtni slučajevi zbog pića rakije na dan izbora. Tako se dogodilo u opštini Tacen sledeći slučaj. Neki birač dobio je od klerikalnog izbornog odbora toliko rakije da se onesvestio, i još isti dan umro. To je Matevž Jamnik.

Gospodo, u nekim slučajevima aktivni žandarmi učestvovali su u izornoj agitaciji za klerikalne kandidatske liste. Pojedini opozicionari bili su na dan izbora zatvoreni da nisu mogli glasati. A nakon sprovedenih opštinskih izbora kominike Ministra policije kaže da su bili opštinski izbori provedeni u najlepšem miru i slobodi.

Gospodo, protiv toga i takvoga neiskrenog političkog rada, nacionalni i napredni Slovenci, naročito nacionalni seljaci, borimo se i borićemo se. (Pljeskanje na levici).

Gospodo, taj neiskren rad šteti u političkom i moralnom pogledu narodu i državi.

Gospodo, klerikalci prikazuju se u Beogradu kao veliki patriote i nacionaliste kao unitariste i centraliste, dok u narodu vode potpuno drugu politiku.

U opštini Tacen se vikalo posle opštinskih izbora od strane klerikalnih birača: Živeo Korošec! Demonstrirali su protiv Srba.

Na zboru JRZ u Št. Vidu kod Ljubljane došli su po svojoj novinarskoj dužnosti i saradnici srpskih listova „Pravde“ i „Politike“. Klerikalni učesnici zbora izbacili su ih niz stepenice udarajući ih pesnicama uz bučne poklike protiv srpskog jezika. Sveštenik g. Fran Gabrovšek, bivši sekretar Slovenske ljudske stranke, glavni govornik na ovome zboru na molbu novinara g. Markišića neka ih zaštititi dao je znak narodu da novinare izbace iz dvorane. (Protesti na levici).

Evo, gospodo, propisa prestavke kojom traže zaštitu. (Pokazuje jedan akt. — Glasovi: Da čujemo! Pročitajte tu prestavku!)

To ste već čitali. (Glasovi na levici: Nismo čuli ni čitali! Pročitajte jel!)

Evo, gospodo, kako glasi ta prestavka:

„Smatramo za dužnost da obavestimo o nekim događajima koji su nam se desili na zboru Jugoslovenske radikalne zajednice u Št. Vidu kod Ljubljane. O ovome slučaju smo odmah telegrafski obavestili, moleći zaštitu. A ovim pismom želimo da vam opišemo detalje samog događaja, kako bi mogli pravilno da ocenite opravdanost našeg apela za zaštitu.

Obavljajući svoju novinarsku dužnost, došli smo jutros na zbor koji su sazvale pristalice Jugoslovenske radikalne zajednice uz obećanje da će na njemu govoriti i dati važne izjave političke Ministar bez portfelja g. dr. Miho Krek.

U momentu, kada smo, svaki za sebe, zauzeli mesta na galeriji dvorane „Ljudskoga doma“, govorio je bivši sekretar bivše Slovenske ljudske stranke i jedan od glavnih mladih vođa JRZ u Slovenačkoj, sveštenik g. Franc Gabrovšek. Mi smo beležili govor pošto je bio interesantan, jer je govornik izlagao poglede slovenačkog dela JRZ na unutarnje državno uređenje, kao i u vojsci.

U tom trenutku je jedan od uglednih učesnika zbora, vlasnik velikog autobusnog preduzeća g. Franc Magister, prišao dopisniku „Politike“ Markišiću i upitao ga veoma neučtivim tonom, da li je on iz poli-

cije. Dopisnik mu je sasvim učtivo objasnio da je profesionalni novinar i da je došao na zbor po profesionalnoj dužnosti, kao izveštač „Politike”. Čim je video da pred sobom ima jednog srpskog novinara, — Markišić je govorio srpski — g. Magister mu je nasilno uzeo novinarsku beležnicu. Uzalud je Markišić pokazivao svoju novinarsku legitimaciju i mirno obrazložavao prisutnima da se tako ne postupa sa novinarima. Napadač se obratio svojim pristalicama i tražio od njih da Markišića izbace iz dvorane. Saradnik „Pravde” Simić prišao je tada bliže sa druge strane galerije i zamolio prisutne da ostave Markišića na miru, pošto je on došao tu samo svojim profesionalnim poslom, po svojoj dužnosti. Kako je Simić govorio srpski, prisutni su se revoltirali i počeli da viču: „Nećemo da vas čujemo”. Saradnik „Politike” je onda pokušao da na slovenačkom jeziku objasni govorniku g. Gabrovšek kako ga nepravедно napadaju i zamolio ga za intervenciju. Ali je g. Gabrovšek tada viknuo: „Nećemo da vas čujemo”. Zatim je dao znak narodu da Markišića izbace iz dvorane. On je bio u veoma teškoj situaciji, jer se iza njega, pored stepenica, nalazila čitava masa fanatizovanih ljudi, koji su bili spremni na tuču. Odjednom je zamolio vođu zbora, predsednika kandidata JRZ za opštinske izbore u Št. Vidu, Karla Erjavca, da on interveniše. Međutim on je direktno pozvao ljude da Markišića izbace napolje. Oni su ga tada zgrabili i udarajući nogama i rukama izbacili niz stepenice na ulicu.

Odmah zatim masa je dograbila i Simića uz bučne poklike protivu srpskog jezika. On je takode imao beležnicu u rukama i čim je video kako se gomila ponaša, stavio ju je u džep. To mu nije pomoglo jer su prisutni pre toga čuli da je govorio srpski. Za tren oka dograbili su ga dva snažna momka, jedan za kosu, a drugi za jaku od kaputa. Dok su ga gurali kroz gomilu, pojedinci su ga udarali pesnicama, s leva i s desna, po celom telu. Izbacujući ga na ulicu dovikivali su mu: „Idite pa se žalite.....”

Vlasti nije bilo da nas zaštiti.

Za to vreme neko iz publike nas je prepoznao i počeo da umiruje prisutne, govoreći da nema smisla što tako postupaju s nama, jer smo već dobro poznati kao prijatelji slovenačkog naroda. Međutim fanatizovana gomila dograbila je i njega učutkavši ga udarcima.

Aleksa Markišić,

saradnik „Politike”, s. r.

Momčilo Simić,

saradnik „Pravde”, s. r.
profesionalni novinari

Претседник Стеван Ђирић: Господине говорниче, мени нисте показали пре свога говора, шта ћете цитирати, а по § 45 Закона о пословном реду цитати, који не стоје у вези са дебатом, нису допуштени. Ја нисам могао да обратим пажњу на то што сте читали, јер сте врло брзо читали, али задржавам право, да у смислу Закона о пословном реду у Народној скупштини разгледам стенографске белешке и после према томе поступим. (*Димитрије Вујић:* Хоћете ли предузети мере против оваквог насиља?)

Albin Koman (nastavlja): Tako politički klerikalizam istinski vaspitava narod, a za Beograd ima i pokazuje sasvim drugo lice. Opet klerikalni moral!

Gospodo, partija koja uništava sve jugoslovenske i nacionalne tekovine, uništava jugoslovensku misao i progone ljude, koji su nosioci jugoslovenske ideje, takva stranka ne može biti konstruktivna i državotvorna. (Uzvici na levisi: Tako je!)

Gospodo, klerikalna dela govore jedno i to, da su oni protiv narodnog i državnog jedinstva i da ništa ne menja na tome, kako se oni prikazuju u Beogradu.

Pod predsedništvom g. dr. Korošca održao se 17 januara zbor JRZ u Ljubljani. Na ovom zboru predložio je g. dr. Korošec ovu rezoluciju od 12 tačaka na izglasanje. (Pokazuje rezoluciju).

Odmah posle zbora g. dr. Korošec kao Ministar policije zabranio je objavljivanje ovih rezolucija u novinama. (Protesti na levisi i uzvici: To je klerikalna politika!)

Eto, gospodo, to je neiskrenost g. dr. Korošca: Jednu politiku vodi u Beogradu, a sasvim drugu u Ljubljani.

G. dr. Korošec bio je član šestojanuarske Vlade. Naši klerikalci nazivaju ovu Vladu diktatorskim režimom, a u tom diktatorskom režimu g. dr. Korošec je lično i sa svojim ljudima saradivao, ja mislim 32 meseca. U to vreme, kad je on saradivao u toj Vladi, raspuštene su bile sve partije, pa i njegova Slovenska ljudska stranka. U to vreme raspušteno je bilo vežbačko društvo „Orao”. A gospodo, za sva ova dela klerikalne novine čine odgovornim slovenske nacionaliste, grde ih i progone, a isti taj režim nazivaju nesrećom i sramotom države.

U to vreme uz saradivanje g. dr. Korošca zabranjene su bile plemenske zastave, a godinu dana docnije na zboru u „Unionu” u Ljubljani, zavio se u plemensku zastavu, šta mislite ko, — g. dr. Korošec sam i to je bila kao demonstracija protiv one politike i onoga režima, u kome je on sam saradivao.

Gospodo, ništa ja nemam protiv plemenskih zastava. One mogu da se zakonom vrata. Ali, gospodo, ja tu kritikujem neiskrenost g. dr. Korošca i njegovu demagošku politiku u narodu. Ovakva politika u narodu dovela je do poznatih šentčurskih i drugih događaja, gde se vikalo: Dole Jugoslavija! Živela samostojna Slovenija! Živeo Musolini!

Gospodo, da se pravilno razumemo. Mi se ne borimo za vlast. Mi se borimo i borićemo se protiv štetnih klerikalnih metoda po narod i državu. (Pljeskanje na levisi.) Neka oni izmene politiku i svoje metode! Neka vode iskreno jugoslovensku politiku, pa ćemo i mi njih podupreti! Jer mi volimo Jugoslaviju i iskreno joj služimo, pa bili na vlasti ili u opoziciji. (Odobranje i pljeskanje na levisi.)

Gospodo narodni poslanici, mi Slovenci ovde u Narodnoj skupštini malo se javljamo iz zbog toga vlada kod svi ju vas i kod sve naše braće uverenje, da slovenački seljak, radnik i zanatlija, ne oseća sve tegobe ovih teških vremena i da ne pati od onih nedaća, od kojih pati sav seljački narod naše ujedinjene Otadžbine.

Ali, gospodo narodni poslanici, ja moram ovde da istaknem, da možda ni u jednoj drugoj banovini ne vladaju tako teške prilike kao u Slovenačkoj.

Iz statistike Ljubljanskog Okružnog ureda za osiguranje radnika vidi se, da je spalo članstvo za vreme poslednjih godina od 110.000 na 82.000 članova. To znači da imamo najmanje oko 30.000 besposlenih radnika. Ovo znači, da ima samo na radničkim nadnicama oko 150 miliona dinara gubitka

godišnje. Gospodo, svakome mora biti jasno, koliko ova cifra i ovaj manjak utiče na pogoršanje radničkog života.

Pa gospodo, kad nema nigde zarade, kad inače ima oko 30.000 besposličara, onda znate da vlada u našem selu i industriskim krajevima formalna glad.

Ima seljačkih kuća po brdima i to i u moje sreću, gde uopšte nemaju hleba. Imaju sela, gde se ne troši više so ni žižica, pošto nema nijednog dinara u čitavom selu. Prihodi našeg seljaka spali su na nulu, on uopšte nema prihoda! (Jedan glas na levlci: To je blagostanje Voje Đorđevića!)

I, gospodo narodni poslanici, kod ovakvog stanja našeg seljačkog staleža u Dravskoj banovini, pa i u ostaloj državi, ništa se nije učinilo za olakšanje njegovih tereta i njegovih dažbina. Cene industriskih artikala ostale su kao što su bile. Za nekoje stvari dapače su se povisile. Isto tako, gospodo, ostale su sve javne dažbine, kao što su bile.

Ništa nije smanjena trošarina, ni takse. Jednako nije smanjena cena onim monopolnim predmetima, koje troši seljak i radnik. Gospodo, osobito prenosne takse od seljačkog imanja, od oca na sina, tako su velike i teške, da ima kod nas u Dravskoj banovini puno slučajeva, kad se zbog takvih taksa prenos uopšte ne može da izvrši.

Zbog teških prilika ja moram, gospodo, iskreno da kažem, da naš mali seljak, radnik i zanatlija sve više ide prema levlci. Od toga ga neće sprečiti nikakav politički zakon, nego jedino rad i hlebac te smanjenje svih javnih i privatnih dažbina na snišljivu meru.

Gospodo, pedeset godina slovenski narod u svojoj nacionalnoj i privrednoj odbrani stvorio je jaku i solidnu zadružnu organizaciju, u kojoj zauzimaju naročito mesto kreditne zadruge. Uredbom o likvidaciji seljačkih dugova likvidirane su i sve seljačke kreditne zadruge. I, gospodo, da bude ironija što jača i potpunija, predsedniku Glavnog zadružnog saveza g. dr-u Korošcu palo je u deo da ovu likvidaciju seljačkih kreditnih zadruga u Slovenačkoj izvrši.

Gospodo, ja mislim da ima ove krize previše za našu državu. Ja mislim da bi je bilo mnogo manje, ako bi bilo dobre volje kod naše Vlade. Ja mislim, gospodo narodni poslanici, da nije dosta da se smanji zemljišni porez za jednu trećinu na oranice i vinograde. Treba smanjiti porez na sve zemljišne kulture, a isto tako na šume i livade. Dalje, gospodo, treba da se ukine zaštitna carina na sve industrijske proizvode koje seljak i mali čovek svaki dan treba. Osobito tražim da se ukine zaštitna carina na gvožđe i tekstilne proizvode. Treba smanjiti cene monopolnim predmetima, i to u prvom redu na so, gas i šećer. Uzalud su sve uredbe Vlade i Ministra finansija protiv krijumčara saharina. dokle god naš seljak i naša sirotinja ne može da kupi odviše skup šećer. Ona će uvek švercovati mnogo jeftiniji saharin. Ovde treba da intervenira i Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja, jer šećer je potreban za decu, majke, bolesnike, pa i za svakog čoveka. Treba odrediti cenu šećeru po kojoj svaki može da ga kupi, pa i najsiromašniji. Ona će tek biti sama po sebi bespredmetna Uredba protiv švercovanja saharina. Dalje, treba ukinuti kućarinu za seoskog zanatliju i radnika. To su sve mere koje treba hitno sprovesti da se pomogne našem seljačkom narodu. Napomenuo bih još jednu stvar, a to su osiguravajuća društva. Smatram da treba država ili samouprava da ustanovi osiguravajuća dru-

štva protiv požara i nezgoda. Skoro sva postojeća društva su inostrana preduzeća. Ogroman godišnji profit ide na taj način u inostranstvo, što ne samo umanjuje naš narodni imetak, nego ugrožava takođe i našu narodnu valutu. Ovo je pitanje tako već sazrelo, da država i samouprava ne bi smele ni časa više čekati s osnivanjem osiguravajućih društava. Ja ću biti tako slobodan pa ću uzeti reč po tom pitanju i u specijalnoj debati. Dravska banovina je pasivna što se tiče proizvodnje pšenice i kukuruza. Ona uvozi 6—7.000 vagona pšenice i do 10.000 vagona kukuruza godišnje. Od životne je, dakle, važnosti, kakva je cena pšenici i kukuruzu za našeg malog čoveka. Mi želimo da seljak u Vojvodini dobije za svoje žitarske proizvode dobre cene, ali istovremeno ne sme se dopustiti da previsoke cene pogoršavaju život u ostalim banovinama. Ovo se može postići na taj način ako se smanje prevozne tarife za sve poljoprivredne proizvode na jednu trećinu. Nastaje pitanje, gospodo, kako bi se moglo ovo smanjenje državnih prihoda, koje sam napomenuo, nadoknaditi na drugoj strani. Svakog dana čitamo u novinama o raznim aferama. Imamo našičku, krivajsku i stotinu drugih afera, od kojih su neke već bile pred sudom, a druge čekaju da dođu pred sud. Ove afere oštetile su državnu kasu za velike i teške milione. Ali ne samo ona industrija kod koje su izbile afere u javnost, nego i većina ostale industrije i kapitalista ne daju državi ono što bi trebale i što su joj dužne. Nikakve srazmere nema između zemljarine koja iznosi oko 460 miliona dinara i društvenog poreza koji plaćaju kapitaliste i koji iznosi oko 200 miliona. Jedino kapitaliste ne osećaju krize u Jugoslaviji. Ove treba pravedno oporezovati, a malom čoveku: seljaku, radniku i zanatliji treba porez smanjiti. Ona vlada, gospodo, koja to bude izvršila, dobiće poverenje naroda. (Odobranje na levlci i povici: Tako je!).

Gospodo, slovenački seljak je državotvoran. On zna da je jedino Jugoslavija njegova kuća i njegov nacionalni dom. (Pljeskanje na levlci). On je u punoj reči Jugosloven. Zbog toga želi da bude ova kuća tako uređena kako iziskuju njegove privredne, socijalne i kulturne potrebe.

Gospodo, poslednjih godina na dnevnom redu je hrvatsko pitanje. Mi slovenački seljaci želimo da se i hrvatsko pitanje što pre reši i to tako, da bude Jugoslavija što jača, da bude u njoj zadovoljan sav jugoslovenski narod, svi Srbi, Hrvati i Slovenci.

Reklo se, gospodo, da je sadašnja Vlada došla sa ovim zadatkom. Ona imamo pravo da postavimo pitanje, zašto još nije hrvatsko pitanje rešeno. Zašto se sa rešenjem ovog pitanja odugovlači? Gospodo, ako Vlada nije sposobna da ovo pitanje reši, neka ide, jer nema mesta da se narod još duže zavarava. Ali, moje lično mišljenje je, gospodo, da ako postoji hrvatsko, da onda postoji i slovenačko pa i srpsko pitanje. Ono se pak može rešiti jedino na taj način, što bi se uvela potpuna zakonitost, jednakost i ravnopravnost. (Pljeskanje na levlci i povici: Tako je!)... sviju Srba, sviju Hrvata i Slovenaca, sviju građana Kraljevine Jugoslavije. Ako se sprovede ravnopravnost, jednakost i zakonitost, onda su odjednom sva ostala pitanja rešena. Kako pak sadašnja Vlada nije sposobna ili neće da ovo sprovede, ja ne mogu imati poverenje u nju i zbog toga ću glasati protiv predloženog budžeta. (Pljeskanje i odobranje na levlci.)

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, сада ћемо седницу прекинути и наставити рад по подне у 4 сата.

Седница је прекинута у 13,40 часова.

(Наставак седнице у 18,20 часова)

Потпретседник Фрањо Маркић: Настављамо седницу. Реч има народни посланик г. Владимир Тишма.

Vladimir Tišma: Gospodo narodni poslanici, po prirodi debate koja se je vodila i koja se vodi, izloženi su pogledi na celokupni državni budžet za budžetsku godinu 1937/38, kao i celokupnu politiku Kraljevske vlade i političku situaciju u zemlji.

Ja sam pažljivo pratio veliku većinu govornika i njihova izlaganja, pa sam došao do zaključka, da su svi važniji momenti kako budžeta tako i opšte politike osvetljeni skoro sa svih strana. Zasebno sam konstatovao, a to je konstatovano već i nekoliko puta ovde, da je u govorima o unutrašnjoj našoj politici dominiralo hrvatsko pitanje, pored još drugih ozbiljnih problema. Ali sve je to, gospodo narodni poslanici, manje ili više govoreno sa pretpostavkom i ubedenjem da je pitanje zemlje u pogledu celokupne njene bezbednosti spolja potpuno osigurano i sigurno. Ja želim da o tome pitanju govorim, i trudiću se da govoreći o bezbednosti zemlje — u smislu koga sam malo prije istakao, — govorim o momentalnim stremljenjima Ministarstva vojske i mornarice, nego da to pitanje osvetlim sa ostalih gledišta. Ako, gospodo narodni poslanici, budem u svome govoru dotakao ovde ili onde i našu hrabru vojsku i mornaricu, ja vas unapred ubedujem, da ću to učiniti sa puno poštovanja koga vojska i mornarica zaslužuje, i kako se je u ovom visokom Domu uvek o njoj govorilo, i držeći se principa koga treba da se mi dnevni političari držimo: da vojska nije za dnevnu politiku, niti je dnevna politika za vojsku.

Ja sam to sebi postavio za zadatak u svome govoru, ali ću se ipak, pre nego što predem na izvršenje toga zadatka, dotaći takozvanog hrvatskog pitanja. Ja ću o njemu govoriti iskreno i, gospodo narodni poslanici, po mom skromnom mišljenju svi govornici koji su to pitanje dosada tretirali u ovom visokom Domu tretirali su ga ipak sa primesom gledišta koja vladaju o hrvatskom pitanju u delovima naše zemlje, koje delove ta gospoda, koja su to pitanje tretirala, zastupaju u Narodnoj skupštini.

Može biti da ima dva do tri govora u kojima je općenito to pitanje tretirano, kao što ga je tretirao g. dr. Baričević sa opće nacionalnog gledišta, ali ako i ja to učinim, kada se dotičem hrvatskog pitanja, ako mu dam primese gledišta koja vladaju u onom kraju, koga imam čast da pretstavljam u Narodnoj skupštini, onda sam vrlo kratak i vrlo brzo sam gotov s time. Naime, gospodo narodni poslanici, hrvatsko pitanje za mene, a to mogu смело da tvrdim, i za one krajeve koje ja pretstavljam, ne postoji u ovome obliku kako se danas tretira i moram da izjavim da u onim krajevima, — znam da me oni neće demantovati, — za nas postoji u opštoj politici zemlje jedno, a to je: jedinstvena, nedeljiva i večna Jugoslavija, bez postojanja parcijalnih, delimičnih, verskih, regionalnih ili plemenskih pitanja.

Moj kraj imao je, a i lično sam imao, tu čast i sreću da budem dobrovoljac sa 800 dobrovoljaca, koji su, gospodo narodni poslanici, gazivši vojničke korake Franje Josipa ili Karla Habsburga dobrovoljno

stupili u jugoslovensku dobrovoljačku diviziju, izlažući prsa смело svima onima mecima, čije zviždanje je pevalo labudovu pesmu podvojenosti Hrvata i Srba za vjekove vjekova.

Nije ovo poetiziranje stvari, jer u mome kraju ništa ne deli Hrvate i Srbe, a sadanje Jugoslovene. Mi smo krvno jedno. Mi smo po običajima jedno, po patnjama i brigama jedno — pa ni vera nas ne deli, jer smo u tome pogledu najsnosljiviji. Jedino žele politička rovanjenja da nas podele. Ali mi smo dokazali i dokazaćemo, da smo uvek samo Jugosloveni, a da je takozvano hrvatsko pitanje, politički artikl, politička akcija, sa koje pojedine političke grupe režu kupone, kako im i kada im trebaju i koliko to njima treba.

A sada, gospodo, da predem na ono zašto sam i molio reč. Naglašavam da celina problema o kojima želim da govorim stoji frontalno lice u lice sa političkom situacijom naše zemlje, i sa celokupnom mutnom evropskom situacijom u pogledu opšteg mira koju ja ne naslućujem, već o kojoj govore najvažniji faktori državni i politički u celoj Evropi. Svaki je od vas, gospodo narodni poslanici, svakako o tome razmišljao, o tome govorio, i o tome pravio izvesne zaključke i prirodno je, da se i kod svakog od vas završavalo jednim istim zaključkom, da je bezbednost zemlje nasušna potreba i prvorazredni problem. O bezbednosti zemlje, po mome skromnom mišljenju, odlučuju u prvome redu: svest narodnih masa o državi kao zajednici, ljubav prema toj zajednici, veličina i snaga oružane sile i dobro vođenje spoljne politike. Ja ni za jedan momenat ne sumnjam u prva dva faktora. O trećem želim da govorim i to specijalno o jednom njegovom delu, a četvrto prepuštam drugima, koji stvar bolje mogu da obuhvate.

Gospodo narodni poslanici, pitanje bezbednosti zemlje je, kao što rekoh, tesno skopčano sa pitanjem moderne, spremne i dobro opremljene vojne sile, i ono je skoncentrisalo najdublje i najozbiljnije misli ne samo svih vojnih stručnjaka pojedinih zemalja, već je to pitanje baš u vezi sa državnim budžetom zabavilo sve Parlamente, počevši od demokratske Engleske, Francuske, fašističke Italije, treće Germanije do imperijalističkog Japana, i to u tolikoj meri, da predlozi i sugestije o razoružanju izgledaju kao dobronamerna razmišljanja o dalekoj evropskoj budućnosti.

Ovo što rekoh ne dokazuju samo budžetski i finansijski efekti baš kod onih zemalja, čiji su predstavnici u Ženevi iznosili lepe ideje o razoružanju, nego to još u jasnijoj formi i izrazitijim tendencijama potvrđuju svi veliki vojni manevri od 1930 na ovamo, i to kako manevri na kopnu, tako a možda još i više oni kombinovani sa mornaricama i vazduhoplovstvima, a još sa većim potenciranjem grozničavo oružanje koje vidimo i o kome čitamo u dnevnim listovima svakoga dana. Pa kada to vidimo svojim očima, i kada znademo da je našoj spoljnoj politici i nama svima pred očima misao vodilja: sačuvanje svetskog mira i samoodbrana zemlje, onda nam niko ne sme da zameri, što iz tih čistih razloga tretiramo ovo pitanje.

Kao nov i moderan elemenat vojne sile, potrebne za bezbednost svake zemlje, javlja se, gospodo narodni poslanici, vazduhoplovstvo.

Pri samoj već pomisli o radu na bezbednosti zemlje, nameće se sama po sebi ideja, da treba u prvom redu stvoriti snažno i moderno vazduhoplovstvo.

Razume se, realizacija toga mora da interesira svakoga, pa i nas narodne poslanike, ako ne zbog čega drugog a ono zbog dostojnog pretstavljanja naše zbilja miroljubive politike, i zbog mirnog života i kulturnog razvitka, na koji imamo puno istorijsko pravo.

Ta realizacija mora da stoji pod direktivom izvesnih principa. Te bi opet mogli svrstati u tri velike grupe i to:

1) U osnovne principe kojima želim da obeležim značaj vazduhoplovstva;

2) u opšte principe organizacije vazduhoplovstva i

3) u specijalne principe realizacije.

Da ih promotrimo pojedinačno.

Gospodo narodni poslanici, da vidimo dakle značaj vazduhoplovstva. Posle dugih i širokih vojno-stručnih rasprava o tome, da li će u budućoj 100% bezbednosti jedne države, a po pravu vojne pobede, igrati vazduhoplovstvo glavnu ulogu ili će i dalje suvozemna vojska i mornarica biti jedino sposobne da daju odlučujuće efekte; posle manevara (dakle proba u tome pogledu) dosada neviđenih dimenzija, može se već prikloniti mišljenju koje favorizira vazduhoplovstvo. Osnovni razlozi su tome: prvo, što se dosadanja važeća parola: prsa u prsa, zamenjuje sa: tehnika protiv tehnike i volja protiv volje; i drugo, što avijacija, kao vojni elemenat, stvara od čitavih državnih teritorija vojišta odnosno bojišta, na kojima se aktivne bitke biju.

Vazduhoplovstvo tom svojom karakteristikom čini preokret i to korenit preokret u bezbednosti zemlje, a to treba da bude — naročito u današnje vreme — jasno svima onima u čijim rukama leži sudbina zemalja i naroda. A među te spadamo i mi.

Gospodo narodni poslanici, što se mene tiče želim da vam na ovome mestu naglasim, da ne govorim o ovome kao pripadnik ni političke stranke ni pripadnik političke struje, već što želim, kao u ostalom i vi svi, da mirno gledam u budućnost bezbednosti zemlje.

Buduća bezbednost svake zemlje neće biti ni na kakav način ni specifična bezbednost u vazduhu, ni bezbednost na zemlji i na moru, već to treba da bude po svojoj prirodi integralna bezbednost i na moru i na kopnu i u vazduhu. Ne daj Bože da do rata dođe, borba će besneti svuda. Ljudi, žene pa i sama deca biće ratnici, kao što već danas vidimo u španskoj tragediji, jer će svi podjednako biti u ratnim naporima i opasnostima.

U takvom momentu, pri takvom saznanju ne smemo izbeći pravilno ocenjivanje vazduhoplovstva i njegovog značaja u bezbednosti zemlje, jedino iz jedinog možda razloga, što se dosada to pitanje u ovome visokom Domu nije u ovakvom obliku postavljalo, ili zbog toga što većina od nas živi u zanosu slavni pobjeda poslednjeg Svetskog rata, iznesenih skoro golim šakama. Organizacijom i spremom modernog i dobro shvaćenog vazduhoplovstva, u svestranoj njegovoj izvanrednoj upotrebi i efektima, treba da se zabavi specijalno naša zemlja, jer nas na to upozorava istorija prošlih teškoća, kada smo u njih ne svojom krivicom upali.

S druge strane, gospodo narodni poslanici, a što je odlično poznato našim vojnim krugovima, vazduhoplovstvo u svim vojnim krugovima postalo je objekat studija i to ozbiljnih studija, jer je ono postiglo koreniti preokret na polju vojne taktike i

strategije. U industriji svake zemlje vazduhoplovna industrija ne reprezentira više pomoćno i molećivo mezinče, niti pretstavlja podređeni industrijski elemenat — bilo u pogledu bezbednosti zemlje, bilo u industrijsko kapitalističkom pogledu, — već pretstavlja samostalnu i specifičnu industriju, ne samo u ranglisti ostalih vidova industrije nego i u pogledu rentabiliteta, zaposljavajući stručne radne snage: inženjera, tehničara i kvalifikovanog radništva.

Saobraćajna, putnička i poštanska avijacija svojom brzinom i sigurnošću današnjom i dokazanom kao pozitivnim i definitivnim komponentama saobraćaja, čine državama, narodima, pa ako hoćete i celome čovečanstvu usluge, koje se u potpunosti mogu meriti sa uslugama, već klasičnih sretstava — železnica i lada.

Sportsko vazduhoplovstvo u zapadnim kulturnim zemljama, pokreti omladine u vazdušnom jedriličarstvu kod sviju tih kulturnih naroda spremaju omladinu u disciplini i najvećoj ljudskoj vrlini: junaštvu ličnom i u realnom radu za buduća teška vremena mnogo efikasnije od svih ostalih sportova zajedno, a mnogo ozbiljnije, u određenim godinama te omladine, sprema ih sportsko vazduhoplovstvo za stalozene građane od mnogih i mnogih partijskih pedagogija.

Sta o značenju vojnog vazduhoplovstva misle velike vode i vojskovođe naroda, na čijim plećima leži bezbednost zemalja i odgovornost za tu bezbednost, mislim da ću vam najbolje, gospodo narodni poslanici, pokazati, ako doslovno navedem te nazore. Tako je besmrtni francuski maršal Foš napismeno ostavio ove jasne reči: „Vojnički razum nas tvrdo uverava, da će budući rat imati iste karakteristike kao i ovaj prošli. No ono što se nije dogodilo, može se još dogoditi. Jedan od odlučnih velikih faktora toga budućeg rata biće van svake sumnje vojno vazduhoplovstvo. Moć jednog vazdušnog napada u većem stilu jeste gotovo neizračunljiv.“ Sa još većom preciznošću o značaju vazduhoplovstva kao elementa bezbednosti zemlje, govori italijanski maršal Badoljo, čije ime mi svi, a Etiopljani još bolje, veoma dobro znademo. Maršal Badoljo kaže: „Sutra će bučni bombarderi prosuti vatrenu kišu na neprijateljske objekte sa impozantnošću vojničkih sretstava, koja su potpuno sposobna da daju najvidnije efekte, i to kako destruktivne, tako i psihološke.“

S druge strane, jedina je vazdušna armada u stanju da postigne ono, za čime teže sve države u grozničavoj aktivnosti, a to je, ako do rata dođe, da se on svede na takav oblik, koji će dati konačno rešenje, pobjedu, za vreme što je moguće kraće.

Eto tako, gospodo narodni poslanici, misle i govore o značaju vojnog vazduhoplovstva svetski vojnički kapaciteti. A iz toga se može videti, da svaki onaj narod, koji dočeka to buduće vreme sa slabo opremljenim vazduhoplovstvom, neće imati više vremena da se za to spremi.

Time bih, gospodo, uglavnom svršio prvu tačku svoga razmatranja o značaju vazduhoplovstva kao elementa primordijalnog u bezbednosti jedne zemlje.

Druga tačka moga razlaganja bila bi: opšti principi organizacije vazduhoplovstva, koje već postoji i kako bi te principe trebalo primenjivati kod nas. Gospodo narodni poslanici, tu se pojavljuje pitanje: oštati pri današnjoj organizaciji vazduhoplovstva ili tražiti drugo kakvo rešenje.

Gospodi članovima Finansiskog odbora, poznato je to neposredno iz Finansiskog odbora, a nama

drugima u ovom visokom Domu poznato je to iz novina, da su gospoda dr. Žarko Tomašević, dr. Branko Miljuš i g. Bora Đurić podneli Finansijskom odboru u tome pravcu izvesne sugestije. Oni su naime, dali Finansijskom odboru jedan amandman o stvaranju Ministarstva vazduhoplovstva. I ja bih vam ga mogao pročitati sa privolom g. Tomaševića o osnivanju Ministarstva vazduhoplovstva. Taj amandman glasi: „Na dan 1 jula 1937 godine ustanovljava se Ministarstvo vazduhoplovstva. Organizaciju ovog Ministarstva propisuje Ministarski savet uredbom sa zakonskom snagom na predlog Ministra pravde, a u saglasnosti sa Ministrom vojske i mornarice. Ovom će se uredbom regulisati isplata svih ličnih i materijalnih rashoda iz kredita određenih po današnjem budžetu.”

Obrazloženje ovog amandmana je vrlo kratko, i ja ću biti slobodan da ga nadopunim sa onim što imaju i kako su to učinila i ostala vazduhoplovstva na zapadu. Obrazloženje glasi: „Pošto već veliki broj država ima Ministarstvo za vazduhoplovstvo, to je osnivanje ovog Ministarstva i kod nas jedna velika državna potreba. Ovo Ministarstvo ima da unapredi Vojno ministarstvo za potrebnu odbranu zemlje, a civilno vazduhoplovstvo za potrebe trgovine, privrede i saobraćaja.”

To je dobronamerna jedna stvar, ali neka mi ne zameri g. Tomašević, jer ja sam vazduhoplovac aktivni još i sada, pa ću radi tih mojih drugova da objasnim stvar, i da iznesem još nešto drugo, što će da dopuni ovo.

Iz ovoga dobronamernoga amandmana ne izlazi ono što bi nas vazduhoplovce zadovoljilo, ali mi naslućujemo i osećamo tu dobru nameru, da bi stvaranjem toga vazduhoplovstva taj budući vrhovni organ vazduhoplovstva, to buduće Ministarstvo trebalo da dozvoli jedinstvo koncepcije ovoga najjačeg elementa bezbednosti zemlje što do danas nije bilo, i da bi centralizacijom i organizacijom svih snaga vazduhoplovstva — a one su mnogobrojne ako vazduhoplovstvo shvatimo ne kao vid oružja, već obuhvatimo i drugo kao njegovu industriju, saobraćajni, poštanski, sportski, sanitetski i druge vidove, pod kakvim se ono već davno na Zapadu javlja — trebalo u svojoj delikatnoj dužnosti da pokaže još i ove parcijelne karakterizacije, kako je to Ministarstvo pokazalo na Zapadu. Ono bi trebalo da potpuno vodi brigu i da dominira nad savladivanjem nezgoda u pogledu vazduhoplovnog materijala, jer ovaj materijal, koji se nalazi u stalnoj evoluciji, stvara svakoga dana, da ne kažem svakog sata, nove mogućnosti. Tako, na primer, specijalno za nas, podizanjem teške industrije u Zenici mora se vazduhoplovni materijal za svoju izradu da veže za tu veliku industriju i da iz nje crpe ono što je pre morao za teške pare da dobavlja sa strane. Isto tako, ako se ostvari ono što se želi u pitanju eksploatacije sirovog materijala preradom bauksita u zemlji. Ovaj je materijal potreban kao nasušni hleb vazduhoplovstvu i to kako vojnom tako i civilnom. I po mome skromnom mišljenju osim drugih specijalnih razloga, baš dosadašnja organizacija zbog nemoći svoje u tom pogledu nije mogla da razvije civilnu avijaciju onako kako su to naše potrebe zahtevale. Dalje bi Ministarstvo za vazduhoplovstvo trebalo da pod principima jedinstvene uprave svih ostalih potreba vazduhoplovstva olakša odnose sa postojećim Ministarstvima, koja će razvitak vazduhoplovstva u najskorije vreme veoma interesovati. Ja ću

da navedem samo primer čuvanje naših šuma od štetočina pomoću vazduhoplovstva. Dakle, Ministarstvo šuma i rudnika biće svakako tu zainteresovano.

Drugo, da to vazduhoplovstvo mobilise vazduhoplovnu industriju — o čemu sam već govorio, jer tu stvar poznajem dobro, radio sam u njoj skoro 12 godina — i ja mislim da će mi se dati prilika, da na tu vazduhoplovnu industriju, koja je hrvatsko pitanje za naše vazduhoplovstvo, malo detaljnije drugi put predem.

Dalje, to vazduhoplovstvo trebalo bi da stvori i jedan odabran stručni tehnički kadar do najvišeg stepena, da svojim autoritetom stvori i druge službe, koje će biti svojina ne samo toga Ministarstva već nauke i ostalih narodnih delatnosti, kao, na primer, da stvori jednu modernu i opsežnu meteorološku službu, koja nam treba ne samo zbog vazduhoplovstva.

Dalje, da se vazduhoplovstvo oslobodi u pogledu svog budžetiranja od drugih budžetiranja, koja u mnogom sputavaju i koja će sputavati možda i nehotice i dalje pravilan razvoj samog vazduhoplovstva.

Gospodo, već sam amandman je naglasio, da je gotovo kod svih naprednijih zemalja evropskih sprovedena takva organizacija, i ja bih samo dodao, da je to zbog toga, što je karakter vazduhoplovstva sasvim drugi nego što je karakter mornarice i suvozemne vojske, od kojih se vazduhoplovstvo po svojoj bitnosti razlikuje, jer je delikatnije, složenije i potpuno novo. Tu njegovu složenu prirodu, koja je sem toga još uvek u stalnoj evoluciji, mislim da ne preterujem ako kažem, da je gotovo nemoguće podvrći pod iste organizacione i administrativne propise, koji važe za vojsku i mornaricu, i kao posledica toga isključeno je i nadati se, da će u buduće pod dosadašnjim uslovima biti omogućen pravilan i potreban razvitak i napredak vazduhoplovstva, koji nam već današnjica, da i ne govorim za budućnost, nameće kao nasušnu potrebu.

Konačno, gospodo, potreba za tim Ministarstvom, ako govorimo za njega, ako plediramo za njega, to je opravdano i po jednoj finijoj stvari, a to je po suštini i psihologiji ljudskog materijala u vazduhoplovstvu, čije su glavne karakteristike: individualna lična hrabrost i inicijativa, najširi idealizam i patriotski zanos, solidna stručna sposobnost i sprema. Vazduhoplovstvu je dakle potreban — upravo ne samo vazduhoplovstvu nego i drugim vidovima oružja ali vazduhoplovstvu specijalno — kadar visokog moralnog, znanstvenog i stručnog nivoa, a stvaranje i očuvanje takvog kadra imperativno nalaže izvesne mere u pogledu službe i prijema u tu službu, u pogledu unapređivanja, nagrađivanja, odlikovanja i konačno i samog eliminisanja iz te službe.

Završujući drugu tačku svog rasmatranja, ja lokalno priznajem da ima i kontra razloga, t. j. razloga koji bi išli u prilog sadanjem stanju našeg vazduhoplovstva, ali mene bi to odvelo daleko da ih ovde nabrajam, i ja to ostavljam, tim pre što sam uveren, da će i ti kontra razlozi iskrsnuti ako amandman o uspostavljanju Ministarstva za vazduhoplovstvo bude došao u stadij realizovanja.

Prelazeći na treću tačku svoga izlaganja tj. na specijalne principe realizacije pojedinih potreba vazduhoplovstva, ja ne mogu, a da se ne osvrnem na današnje njegovo stanje, i da ga ne uporedim u najopćenitijim crtama sa stanjima stranih i naprednih vazduhoplovstava.

Konstatujem, da je komandni sastav našeg vazduhoplovstva, iako stvaran pod teškim uslovima i velikom finansiskom oskudicom, takav, da mu i napredna vazduhoplovstva mogu pozavideti.

Leteći kadar je po svojim osobinama i sposobnostima, koje je ispoljio na teškim ne samo manevarskim probama već i na utakmicama sa najslavnijim pretstavnicima naprednih vazduhoplovstava, takav, da je dokazao da naše vazduhoplovstvo u tome pogledu ima obilat i kvalitativno izvanredan materijal. Tehničko osoblje, prema današnjem njegovom stanju je u pogledu službe, sprema i broja takvo, da može dostojno odgovoriti svojim zadacima, ali jedno što moram da žalim, rekompensacija zato je skoro očaina. Tehnička služba u vazduhoplovstvu predstavlja bez sumnje faktor od osobite važnosti za život, značaj i rad vazduhoplovstva, jer je vazduhoplovstvo — gledali u njega u najužem ili najširem obimu — u suštini tehnička grana ljudske delatnosti. Pa kada je tako, onda se mora, pored svega ostaloga, što utiče na kvalitet tehničkog osoblja u vazduhoplovstvu, obratiti naročita pažnja i obezbediti tome osoblju bar egzistenciju. Međutim, gospodo, danas nije ni ta egzistencija tehničkom osoblju obezbedena. Pri današnjem stanju, da ga u detalje ne iznosim, inžinjeri, koji nose svu tehničku stranu vazduhoplovstva, stoje gore sa svojom egzistencijom i karijerom, od ma koga tehničkog kadra pod drugim državnim nadležstvima. To je, gospodo narodni poslanici, najblaže rečeno. Ne krivim zato nikoga, jer se držim principa: *Chatiez l'erreur, aimez les hommes.* — Kritikuimo greške, a volimo ljude. Takvim stanjem je dosada od 1929 godine do 1936 godine prisiljeno oko 43 inžinjera, da istupe iz vazduhoplovstva. Od toga je bilo 7 državnih stipendista, školovanih od države specijalno za službu u vazduhoplovstvu, koji su izišli iz vazduhoplovstva i otišli kao inžinjeri na željeznice, lade i drugo. Isto tako otišlo je i izišlo iz vazduhoplovstva četiri inžinjera pilota, a danas postati pilot znači koštati državu 300.000 dinara. Ukupan broj koji je otišao iz vazduhoplovstva iznosi danas 43.

Spominjući ovo, ja sam ubeden da će vodeći faktori preduzeti potrebne mere, da se ovo bolesno pitanje skine sa dnevnoga reda.

Isto tako treba skinuti sa dnevnog reda i rešiti pitanje o osiguravanju rezervnih vazduhoplovaca. Ukratko rečeno, to se pitanje sastoji u tome, da rezervni vazduhoplovci, rezervni piloti, nisu osigurani u slučaju nesretnih slučajeva, dok su, međutim, njihovi drugovi, aktivni vazduhoplovci, osigurani prema svom položaju u vojsci, i to njihovo osiguranje ide često puta dotle, da njihove porodice imaju da prime po 120.000 dinara na slučaj njihove smrti. Ja verujem, gospodo, da će se i to pitanje dovoljno urediti, i da ćemo i u tom pogledu doći napred.

Rekao sam, gospodo, da ću današnje stanje našega vazduhoplovstva uporediti sa stranim. Želeći to da učinim, ja neću da govorim u ciframa i objektima s jedne strane zbog toga, što bi me to odvelo daleko, a s druge strane i zato, što je stanje našeg vazduhoplovstva tako, da se nikako ne može meriti sa nekim stranim vazduhoplovstvima.

Sva moderna vazduhoplovstva nose u sebi kao element zemaljskih bezbednosti snažnu bombardersku aviaciju, čija se jačina prikazuje u procentima celokupnog zemaljskog naoružanja, a mi tu bombardersku aviaciju ne možemo da prikažemo ni u procentima vazduhoplovstva. Povlačeći paralelu između

dela našeg civilnog vazduhoplovstva sa stranim, mogao bih reći ovo. Tendencija je svih civilnih vazduhoplovstava da budu ogromna rezerva vojnom vazduhoplovstvu. Primera radi navodim da je moguće, kako je to već 1926 godine pokazala firma Junkers pred jednom holandskom komisijom, pretvoriti u toku od dva časa jednu naivnu putničku kabinu transportnog aeroplana u vazдушnu tvrđavu, opremljenu sa topom od 75 mm. kalibra i 6 mitraljeza.

Kako se vodilo brige o transportnom vazduhoplovstvu u Nemačkoj, na primer, vidimo iz ovih informacija, koje nam susedi Nemačke daju. Prema tim podacima bi sadanji transportni aeroplani, — razume se, posle transformacije, — mogli da izbace 150 tona projektila na objekte udaljene 500 km. a preko 50 tona eksploziva na objekte udaljene 1000 km. od polazne baze, — sve to u toku jednoga jedinoga dana.

Ja ću, gospodo da završim u ubedenju, da će nadležni faktori i Narodno predstavništvo pokloniti svoju punu pažnju našem vazduhoplovstvu, kao elementarnom elementu bezbednosti zemlje. Možda će nekoga od vas gospode poslanika donekle to uplašiti, jer je naoružanje tesno skončano sa novim nametima, ali skrećem pažnju Kraljevskoj vladi i Ministru finansija, da dobro proučavaju načine naoružanja ostalih naroda. Tamo ima dobrih rešenja. I zar g. Ministar finansija ne bi mogao kod nas naći neki drugi način, osim direktnog nameta narodu, to da učini. Neka radi kako je to najbolje i za narod i za bezbednost zemlje i tako da ne bi, ne dai Bože, da do toga dođe, morali ponovo žrtvovati najbolje narodne sinove u mesto mašine i mrtvoga materijala. Kada to učini g. Ministar finansija, onda ću glasati za budžet, a sada još ne. (Odobranje i pljeskanje na levici).

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч народни посланик г. Милан Петковић.

Милан Петковић: Госполо народни посланици, у почетку своје речи ја ћу да учиним и дадем једно искрено и другарско признање. Током досадашње начелне дебате о Предлогу буџета за 1937/38 годину као и о политици коју спроводи кроз овај буџет Влада која га предлаже Народној скупштини, показано је и доказано да није лак него напротив врло тежак положај и деликатна дужност нас народних посланика и са левице и са деснице овога Дома, када се врши велика политичка радња начелне и специјалне буџетске дебате и кад се хоће и жели да врши објективна и лојална критика и одбрана и оцена буџета са свију његових страна, са стране финансиске, стране економске, социјалне и политичке. За нас са левице тежак је положај и деликатна дужност у погледу објективне и свестране критике буџета, политике режима и владе која га предлаже и хоће кроз буџет да буде носилац једне изразите своје политике. Нама са левице тежак је положај и деликатна дужност, поред осталог, и зато, што је обим предмета, поступака и целокупне владине политике за критику толико опсежан, толико деликатан у многим својим елементима и моментима да време за говор од једнога сата за народне посланике исувише је мало, и да је јавна говорница, макар била и скупштинска, често пута незгодна, обзиром на све оно мучно и тешко у раду режима и Владе, на шта би се морало указати у једној отвореној и објективној критици. Вама са деснице, госполо, те-

шко је извршити објективну одбрану буџета и политике Владине; јер ја хоћу да будем искрен и добар ваш друг, па да вам признам, да вас веже и партијска и клупска дисциплина, па често пута морате да браните и оно што по своме убеђењу и често пута у најинтимнијем расположењу не одобравате, и у чему и сами видите штету по државу и народ. Ви често пута морате да се чувате да не изгубите благонаклоност моћних Министара у Влади коју носите и на својим плећима и на својој савести. Јер од милости и благонаклоности њихове зависи успех ваших жеља и интервенција, које чините и вршите код њих за своје бираче из својих срезова и од тога зависи ваш политички престиж у вашим срезовима и крајевима.

Ја чиним ово признање јер сматрам да сви политички људи у свим својим политичким радњама и пословима треба и дужни су да се руководе објективношћу, искреношћу и отвореношћу.

Предложени буџет, господо народни посланици, узиман је, оцењиван, критикован и брањен са ових страна и са финансијског и са економског и са социјалног и са политичког гледишта и стране његове. Ја сматрам да су многи предговорници, а нарочито моји другови са левине зналачки и стручно оценили буџет нарочито са економске, финансијске и социјалне његове стране, и стога ћу ја да се у својој речи више држим политичке стране овог предложеног буџета. Каже се, господо народни посланици, да су партије потребан политички инструмент за правилно функционисање унутрашњег и спољнег политичког живота државног и народног у свим уставним парламентарним па и полууставним и парламентарним земљама. Њихов резон д'етр је у служењу и служи држави и народу, који преко својих претставника долази до пуног изражаја својих грађанских права и слобода. Ако је ова констатација тачна, а ја сматрам да је тачна, онда нека ми буде дозвољено да у кратким потезима прикажем каква је владајућа странка т.зв. Југословенска Радикална Заједница у својој суштини и како се она показује у крајевима, које имам част претстављати, т.ј. да прикажем какав је она политички инструмент кога су исконструисали три инжињера, један економско-политички стручњак, један клерикални и трећи федерални стручњак. Они су исконструисали овај политички инструмент да би се на њега могли ослањати и с њим делити одговорност и помоћу њега владати овом земљом, делити власт у њој и преносити је на саставне делове тога политичког инструмента. Ова три политичка инжињера удунули су у тај инструмент своју душу, коју смо видите осетили и на себи и по себи.

Југословенска Радикална заједница, или како ме пријатељи са деснице овластише да кажем Јереца, по својој политичкој и психолошкој кохезији није странка, него је једна обична парламентарна владајућа комбинација или коалиција, како хоћете, која се створила у циљу владања и поделе власти из три политичке групације: Словеначке Људске странке, Југословенске Муслиманске организације, и једне струје бивше Радикалне странке. (Пљескање на левици).

Да је то тако, најбољи је доказ подела земље на разне интересне сфере сваке од оних комбинационих група у заједници.

Тако је, господо, Словенија као интересна сфера бивше Словеначке Људске странке предата у пуну политичку експлоатацију вођама бивше Словеначке Људске странке; Босна и Херцеговина предате у пуну суверену власт бившим и садашњим вођама Југословенске Муслиманске организације као саставном делу ЈРЗ, а Србија интересној сфери једне струје бивше Радикалне странке. Свака од ових федеративних групација, да их тако назовем, љубоморно чува своју интересну сферу од утицаја друге групације у заједници. Ако се појави која друга групација у интересној сфери једне групације, то може чинити само по благоволењу вођства дотичне политичке интересне сфере. Све што се дешава у једној интересној сфери, у овој нашој Богом чуваној Југославији, све је у духу, све је у тежњама, и циљевима суверене групације из те интересне сфере. (Одобравање на левици).

Што никад, господо и браћо, није било са овом земљом од уједињења до данас, ни под једним досадашњим режимом ни радикалним, ни демократским, комбинованим или коалираним, ни Пашић—Прибићевић, ни Пашић—Радић, ни Веље Вукићевића, ни Петра Живковића наступило је у јуну месецу 1935 године са доласком на власт ове политичке комбинације. Ова је комбинација од интересних сфера комбинованих у заједничкој групацији изградила у пуном смислу речи федералне јединице у Краљевини Југославији са пуном сувереном влашћу вођа и вођства групација интересних сфера. Тачност ове тврдње изражена је у олговору појединих заједничких Министара на интервенције нас посланика из скупштинске опозиције, да се исправе незаконитости и персекуције вршене над народом у појединим крајевима. Ако је та интервенција вршена за крајеве бивше Босне, олговор надлежног Министра гласи: „Изволите се обратити г. Министру др. Спахићу”. На примедбу, да предмет интервенције не спада у надлежност Министарства саобраћаја него Министарства унутрашњих послова, олговор се исти понавља са додатком и трљајући руже онако скрушено: „Ја се нерадо мешам у прилике Босне.” Овај и овакав олговор ја сам лобио у два маха од г. Министра унутрашњих послова кад сам интервенисао против прогона и премештаја Србијанаца и Црногораца са територије Босне и Херцеговине. Јер са доласком ЈРЗ сваки је од тројице тријумвира постао суверени господар своје интересне сфере.

Тако и слично поступају скоро сви, са часним изузетком двојице тројице Министара што дојално признајем. Сви остали Министри, откако постоји овај ЈРЗ или, да се послужим речима г. Стојадиновића који је у Земуну на партијском банкету назвао своју Владу столом са три ногама и рекао да ће доћи и четврто ногаре алудирајући на г. др. Мачека.

Сваком поједином триумвиру потчињени су сви Министри за све послове са територије његове интересне сфере. Без благоволења суверенога триумвира не може се ни у једном ресорту учинити ништа без знања и његовог олобрећа на његовој интересној сфери. Да још мало, господо, загледамо у Југословенску радикалну заједницу, у ову такозвану ЈРЗ. (Приговори на десници). Господо, ако је ова заједница југословенска само у толико што су у њој заоста држављани Краље-

бине Југославије, али без Југословенске националне странке и осећања онда је ова реч у имену ове заједнице само са формалне стране оправдана, али не и са идејне и садржајне стране.

Ако је југословенство синтеза српства, хрватства и словенства, ако је оно резултанта компоненти српске, хрватске и словеначке, онда ова заједница није југословенска ни по своме саставу а камо ли по својој идеологији јер дела њезина, откако је на власти, друкчије говоре и доказују. Зар би, господо, могла и смела идејно и истински идеолошки југословенска политичка комбинација и заједница чинити дела каква чини ова заједница? Заиста, не. Зар би могла једна у истини идеолошки југословенска политичка заједница делити државу у интересне сфере својих комбинованих политичких групација па чак и у сферу свога дезинтересмана, а таква једна сфера дезинтересмана ове заједнице су крајеви настани претежним делом браћом Хрватима. (Пљескање на левици.)

Господин др. Мачек је четврта нога.

Ово је испољено одмах по доласку ове Владе на власт. Ови крајеви у Хрватској препуштени су сами себи и учињено је да се у тим крајевима од доласка ове Владе па до данас не осећа и не испољава једна воља и једна власт, једна тежња једне јединствене Југославије. (Пљескање на левици.)

Шта је учинила ова заједница откако је на власти да се у Хрватској не руже основни атрибути државног суверенитета, и да се не пролива крв грађана ове земље? Шта је учинила да се не упропашћују милиони имовина наших држављана и да се не пале куће и плодови наших грађана, и да се на најсвирепији начин не газе основни државни закони?

Шта је учинила? Ништа, господо, осим ако је вршила просто регистровање злочина и догађаја у овим крајевима само ради статистике.

Народ се у огорчењу пита јесу ли ти гласови истинити и је ли то могуће и да ли то сме бити у једној уставној држави у којој постоје закони за све и свакога?! (Живо одобравање и пљескање на левици.)

Ето, господо, колико је и како је ова ЈРЗ. југословенска.

А сад, господо, да видимо је ли и колико је ова заједница радикална. Кад носи то име ред је да видимо и анализирамо. Да чујемо шта кажу чланови ове заједнице о њеном радикализму. Ево шта каже један Министар, истина без портфеља, на конференцији у Бугојну 29. августа 1935 године. Он је од речи до речи, рекао ово: „Нова партија није радикална, није клерикална, није племенска него је чисто југословенска партија“. Ето то се види у „Политици“ од 31. августа 1935 године. (Показује исечак из „Политике“. — Један глас из већине: То је било у почетку!)

Док тако, господо, тврди један Министар без портфеља и један од вођа ове заједнице у Босни као члан и првак ове заједнице међу Муслиманима, дотле волећи чланови ове заједнице у Србији убише се у прса доказујући народу да је Југословенска радикална заједница чиста и права она радикална странка коју је пре 50 година са Пером Толоровићем, Димитријем Катићем, Ранком Тајсићем и свима другим великим и угледним личностима основао и водио све до своје смрти покојни

велики Никола Пашић. (Народни посланици Југословенске радикалне заједнице узвикују: Слава му!) И ја кличем, господо, слава Николи Пашићу, само с тим додатком и с том разликом да сам ја Николи Пашићу клицао и за живота: Живео! — а ваши садашњи, неки Јерезовци, за живота клицали му: Доле! (Живо одобравање на левици. — Приговори код већине). А сад истом прегињу да кроз зубе процеди: Слава Пашићу! (Живо одобравање на левици. — Приговори на десници. — Милан Лазаревић: Бољи сам ја Пашићевац него Ви, попо! Како сте Ви бољи радикал од нас!) Од кога? (Милан Лазаревић: Од нас!) Ја сам од Ваших другова много бољи.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине говорнице, изволите наставити Ваша излагања, а Ви, г. Милане Лазаревићу, будите мирни и не упадајте у реч!

Милан Петковић (наставља): А где су били ти нови радикали када је велики Никола Пашић од уједињења до своје смрти чинио последње напоре на консолидовању и уређењу ове земље, наше велике Отаџбине?

Били су, господо, свуда само не са Николом Пашићем и не уз Николу Пашића, тога оснивача, творца и носиоца великих радикалних идеја. (Узвици: Тако је!)

Шта више, господо, нису хтели онда са тим великим оснивачем ови ваши садашњи партиски другови, нису хтели ни у коалицију са вођом радикалне странке за време његовог живота, а не у странку или заједницу.

Ти нови радикали водили су огорчену борбу овде у Београду, у Народној скупштини, против Пашића, кад је он у коалиционој влади са пок. Степаном Радићем 1925 године повео земљу пуном консолидовању и продубљавању духовног јединства нашега народа. Они су све чинили и учинили, да се та коалиција разбије, да би могли касније довести Вељу Вукићевића и с њима створити коалицију, као сада са г. др. Миланом Стојадиновићем и управљати овом земљом, као што ево и сада раде. (Пљескање на левици — протести на десници и узвици: То није тачно!)

Држали су се од пок. Николе Пашића далеко, па шта више и у изразито непријатељском ставу увек. И то зато, господо, што су знали, да им никада велики државник Никола Пашић не би признао неких интересних сфера у овој земљи и допустио им управљање и суверену власт у тим интересним сферама, као сада г. др. Милан Стојадиновић својим друговима, другој двојници триумвира. (Један глас из већине: Прото, овде ти је место међу нама!) Мажња нових заједничких радикала према великом Николи Пашићу и његовом радикализму није дала ни сада, да се узме чисто и право име радикалне странке. Шта ви хоћете да будете на пола? Јесте ли радикали или нисте? Или једно или друго? (Буран смех и пљескање на левици.)

Ношени овом великом мржњом према правом радикализму ти „прави радикали“, кад дођоше на власт, почеше, па и сада настављају, са прогонствима и осветама према правим старим радикалима. (Приговори из већине.)

Међу првим жртвама првих старих радикала и радикалских пријатеља у крајевима бивше Босне, био је високи исламски достојанственик Реис-

ел-Улема Маглајлић, старац преко 80 година, кога пред смрт онако недостојно избрисаше са његовог положаја ови нови радикали и нови пријатељи радикалски. (Пљескање на левици). И после њега г. др. Ибрахима Хаџиомеровића, Мусакадића и многе многе друге.

Ако г. др. Милан Стојадиновић и ви, господо, његови садашњи другови и сарадници и његови следбеници бивши радикали — ја мислим на бивше радикале — не знате, или нећете да знате, знамо ми, господо, знамо ми и нећемо то да заборавимо, да је Маглајлић као акивни политички човек и првак бивше Југословенске муслиманске организације био озбиљно прегао, да још првих година после ослобођења и уједињења поведе Муслимане Босне и Херцеговине на озбиљну сарадњу са радикалном странком и Пашићем. Па баш зато је на њега и дигнута најбесомучнија хајка, увреде и интриге да је открио жену и одвео је у Београд итд. Та хајка и интриге дизане су баш из редова садашњих нових радикала и тако га политички онемогућили. Зато ти нови радикали не заборавише тај велики тешки грех ни за пуних 15 година и осветише му се баш онда, кад и они тобоже постадоше радикали.

Ето, господо, такав је радикализам ове тзв. Југословенске радикалне заједнице. (Један глас из већине: Је ли Ви говорите у име Главног одбора?)

А сад, господо, да осмотримо Југословенску радикалну заједницу кроз призму, да осмотримо дјелу Југословенске радикалне заједнице кроз призму схватања њених нових чланова, режима и курса инаугурисаног њеним доласком на власт.

Уместо да ја поставим констатације и изводим закључке о резон д'етру, о компатибилитету Југословенске радикалне заједнице на власти овакве каква је и њеном политичком опортунитету, ја ћу то, господо, другарски да препустим вама, да ви то учините из ових неколико тешких и мучних примера, који илуструју како Јереза гледа на јавни ред и поведак, на личну и имовну безбедност, на морални, на национални и грађански квалитет својих штићеника и како врши развијање Југословенске свести, а све у знаку „смиравања и стишавања политичке заоштрености“ — како то рече г. др. Милан Стојадиновић у својој декларацији коју је дао 1935 год. и кад је говорио о циљу и узроку доласка на власт његову и његових другова.

Ја ћу, господо народни посланици, ради кратке времена ограничити се на просто регистравање и излагање догађаја и чињеница и у напред изјављујем, да примам пуну моралну и судску одговорност за истинитост свега овога, што ћу сада да наведем. (Бурно пљескање на левици.)

Благоје Керовић, сељак из Тобућа, Општине Прибојске, Срез тузлански, сељак озбиљан, миран, трезвен, стар преко 50 година, чији су отац и браћа помрли по аустриским казаматима, оптужени за савјесништво у Сарајевском атентату, јашинио је мирно на своје коњу једнога септембарскога дана 1935 године кроз варошицу Горњу Тузлу државним путем. Једна група мештана пришла му је и повикала му: „Сјашини, влаше! Нећете ви више јашини кроз нашу касабу!“ Ухватили су коња за узде. Човек је у почетку мислио да је шала, па им одговорио, да га оставе на миру. Они су устрајали и он је морао сјашини с коња. (Жагор и протести на левици).

Не знам, да ли је ко позван на одговорност и кажњен за овај дахилук. Овоме не треба коментара!

Да се види права слика психозе и менталитета а у знаку „смиравања и стишавања политичке заоштрености“ г. др. Милана Стојадиновића, нека послужи и овај догађај.

На једној седници Одбора општине Горња Тузла—Пожарница, Срез тузлански, у 1936 години покренули су чланови већине Одбора питање промене имена те општине и тражили, да се из имена те општине испусти име Пожарница. Срби чланови Одбора противили су се тој промени зато, јер су они из краја, који се зове Пожарница, а на то им је члан Одбора Хафиз Хаџимехмедовић добацио: „Доста је вама што имате .....! Пустите бар нама општине!“

Господо, што је важно да се зна и упамти, овај Хафиз Хаџиомеровић бански је већник, кога је поставила Југословенска радикална заједница и сменила другога, који је био пре њега. (Пљескање на левици.)

Ни овоме, господо, не треба коментара. У селу Коњевићима, општина Кравичка, Срез сребрнички, има 7 кућа Срба а муслиманских домова има око четрдесет. Четири сиромашна и са земљом оскуднија Србина заградили су пре неколико година понешто државне земље уз своју радну земљу. То су учинили и сељаци Муслимани из истога села, а једни другим нису се у томе противили. У пролеће 1936 године дигла се једна група противника — Јерезоваца — њих 30—40, са кољем, пушкама и камењем, и кренули да нападну Србе који су крчили и радили ту земљу. Кад су се приближили, позвали су их да напусте рад, а један од предводника њихових узео је пушку и окренуо према оним Србима на готовс. На то је један од Срба прихватио своју пушку и то исто учинио према нападачима. Видевши да и ови имају оружја и да нису голоруки, нападачи су се повукли. Власт их је доцније позвала, и само Србе казнила по неколико дана, а вероватно би их казнила и много више, да се ови нису обратили једном претставком и молбом на Краљевско Намесништво за заштиту својих живота и имања.

Јово Тешановић из села Побућа, општине Кравичке, Среза сребрничког, има до саме државне цесте кућу. С друге стране цесте, на 8—10—12 метара од куће, има извор на државном земљишту. Да не би стока занечистила ту воду, Јовин отац, још пре 18 година, заградио је извор и дрвеним полуцевима извео воду на пут и направлио корито за употребу и људску и сточну. Око воде засадио је неколико воћака пре 10—12 година.

Једног дана, у лето 1936 године, наишао сам тим путем, и запрепастио сам се када сам рођеним очима видео шта је било с оградом око воде и воћака. Сва ограда порушена, а воћке почупане. Толика је била сила, толико је било насиље. Рукама почупане воћке и све бачене с оне стране пута. Јово Тешановић није смео ни главе помолити изван своје куће. Његова мајка изашла је преда ме и плачући и у страху испричала ми: да су то јутро дошли суседи — присташе „Јерезе“ из тога села Побућа, порушили ограду, почупали воћке, и уз врштање и претње почели заграђивати и државно земљиште до цесте, прекопугаване куће, где је она напасала своје стадо од пре

20 година, и где јој нико никада никакве сметње ни приговоре није чинио. Лично сам и сам видео, кад сам кренуо даље путем, једну групу тих ваших пријатеља Јерезоваца, 20—30 тих истих нападача, где секу пруће у државној шуми и заграђују државну земљу поред пута. На тужбу упућену Среском начелству против овог насиља, оно није уопште позвало нападаче на одговорност, већ је само наредило жандармеријској станици да им нареди, да сами оборе ограду око државног земљишта. Када је вођа патроле на лицу места саопштавао нападачима наређење Среског начелства да се ограда има оборити, механички је спустио руку на ограду и рекао: „Ова се ограда има срушити”. На то су из гомиле повикали жандармерији: „Не прихватај за ограду, јер ће пасти крв”. Слобода! У знаку слободе! Ово противстајање власти и претња животу органима јавне безбедности пријављено је среској власти, али нико није позван на одговорност и ограда и данас стоји усправно, и после 8 месеци.

У априлу 1936 године изашао је аграрни делегат Среза сребреничког у Мратинце Општине кравичке на увиђај на лице места по ствари неких захтева по беглучкој уредби. Чим су изашли на лице места, и чим је геометар, као стручно лице придељен делегату, почео рад, одмах су се почели прикупљати опет ваши пријатељи и присташе из суседног села, и у бунтовничком расположењу почели протестовати против рада комисије. Аграрни делегат, видећи тешку и мучну ситуацију и бојећи се да не би дошло до крвопролића, јер је ту било и оних који су потраживали ту земљу и оних који су се противили, он се склонио у село. А када су ови почели и у село избијати, он је из села побегао. За ово сметање власти у вршењу званичне дужности нико није позван на одговорност. Охрабрени тиме, ови бунтовници и нападачи опет су сутрадан напали на Србе и неколико их испребијали и тешко ранили.

Од доласка на власт г. др. Стојадиновића а с њим и Југословенске радикалне заједнице, систематски и са планом руше се добровољачки усеви, ограде и отимају земље које су им дате пре 10 до 12 година и на које су добили и по закону прописане закупне уговоре. (Др. Војислав Дошен: То се ради и у Војводини!) Онда нам је мало лакше. То значи да и на другим странама има тога, иако нам је искрено жао. Значи: једне муке, једне невоље на многе стране у нашој срећној Краљевини Југославији.

У Вуковијама Среза тузланског добило је 10—20 добровољаца земљу пре 12 година. У прошле две године, у 1935 и 1936 години порушене су скоро све ограде, уништени скоро сви усеви, а има и случајева да су и куће запаљене, као на пример Алекси и Јовану Мимићу, добровољцима. У селу Рашеву Среза власничког у 1935 години отели су суседи, опет јерезовци, један део добровољачке земље Василија Миладиновића и насилно је узорали и обрадили. У истом селу порушили су суседи ограду око добровољачке земље Спасоја Каришика и по ноћи напали му на кућу камењем и пуцали из пушака. Обадва ова добровољца добили су ову земљу пре 10 до 12 година али до лањске године нико их у томе није сметао ни узнемиравао.

У селу Тутковићу Среза тузланског имају такође добровољци своју добровољачку земљу коју

су добили пре 12 година. Опет Јерезовци... (Смех на левици)... из суседног села Рајинца Среза зворничког, у пролеће 1936 године порушили су ограде око ових добровољачких имања и напали своју стоку по њиховој пшеници.

Чујте сада, у славу вашу, браћо, 7 априла 1936 године... (Један глас из већине: Што се не бране?)... Чиме ће, господине, да се бране? Не дају им оно чиме би се бранили. (Глас из већине: А што код мене то не руше?)... Ви сигурно припадате, друже, већини. Ако не верујете, ја ћу предложити анкету за све ово што наводим. Бићу вам захвалан ако ме помогнете да се одреди скупштинска анкета. Ако се не докаже што ја тврдим, ја ћу да положим свој мандат. Ово нису само празне речи. (Глас из већине: Што Ваши добровољци седе скрштених руку, што се не бране?). Причекајте, друже, да чујете даље: колико их је било на једној колико на другој страни, како су били једни спремљени, а како други.

Седмог априла 1936 године изишла је жандармеријска патрола да изврши извиђај због порушене ограде а по пријави добровољаца. Док је она то извиђала на једној страни једног шумарка, на другој страни утерали су чобани своју стоку у добровољачко имање, чобани Јерезовци. Родитељи су чобане поучили да звижде на прсте и тиме им дадну сигнал када дођу добровољци да изгоне стоку из својих усева а њих око тридесет, драги друже и пријатељу, наоружани пушкама, кољем и секирама сакрили су се у шуми. А сад ћете чути колико је ових било: свега 6 лица. Чим су чобани дали сигнал да добровољци изгоне стоку из својих усева, они су појурили као зверови из шуме и развили се у два фронта, источни и западни, а са јужне стране је река Спреча тако да када би они покушали да беже у правцу Спрече, потопили би се, јер је била велика пошто је у пролеће вода најдубља. Добровољаца је било само шест и то голоруки. Сада је настало мрцварење секирама и кољем. Перо Филиповић измрцварен је ушицама од секире по грудном кошу и руци и нанете су му теже озледе оштрицом секире у десну ногу више чланка. Да није убрзо притекла у помоћ жандармеријска патрола с друге стране шуме кад је чула запомагање и мрцварење добровољаца, Перо би био на мртво име убијен. Коста Продановић рањен је секиром у главу и у руку. Никола Филиповић расечен је секиром по појасу, да му се је видела и сама црна цигерица. Остао је жив, али би му боље било да није остао, јер су сви изгледили да је добио туберкулозу. (Војислав Лазић протестује).

Потпретседник Фрањо Маркић: Молим Вас, господине Лазићу, да не упадате у реч говорнику, него да изволите на говорницу ако имате шта да кажете. Господина говорника молим да настави свој говор.

Милан Петковић (наставља): Драго Продановић изубијан је секиром по глави и још није сигурно да ли ће остати умно нормалан услед тешког потреса мозга од удара секире. Никола Лазић изубијан је секиром по свему телу. Једини је остао неповређен Тимотије Филиповић, кога је спасила жандармеријска патрола, која је притекла у помоћ када је чула запомагања оних, који су се превисили у смртним боловима.

Када је жандармеријска патрола стигла на место овога разбојства, а налазила се је сретним случајем у близини, позвала је разбешњеле да се умире, али они уместо да се умире опалили су плотун из пушака на жандармерију. Том приликом полетевши са сјекиром на жандарме узвикнуо је Салих Ђафић: „Удри жандаре” — псујући им мајку и онима ко им је пушку дао. Жандари, видећи опасност, окинули су и употребили оружје, па су два нападача погинула, а остали, видевши озбиљност ситуације, дали су се у бегство.

23 јануара 1935 посвадили су се Срби Томићи са Јерезовцима у заселку Чанчари, Горња Каменица у шуми Крчевина. Сутрадан 24 јануара у петак после молитве у џамији организовали су њих око 40 из Горње Каменице Јерезоваца и због свађе дан прије напали на Миру Томића и браћу, који су мирно ограђивали њиву и теже ранили Миру каменом у руку. Даље, напали су слабога старца Мира Томића и толико га испребијали, да је три месеца лежао у постељи и једва остао жив.

26 јануара 1936 увече погинуо је Срећко Продановић из Доње Каменице у Горњој Каменици, Срез зворнички, ударен коцем по глави, прав здрав не рекавши апсолутно ни једне речи убици, јер га није ни познавао, а вероватно није га могао ни спазити због ноћне помрчине. Ишао је са једним другом на славу, једном пријатељу. Убио га је Рамо Мурић, који је осуђен на 10 година робије, а кога Срећко није ни познавао, а можда није ни видео никада очима у животу, јер је од његовог села далеко преко два сата. Друг Срећков, који је такође лакше ударен каменом два пута, у часу удараца коцем чуо је речи: „Удри, ето Влаха!”

Када је сутрадан по догађају на лицу места жандармеријска патрола извршила увиђај, а пошто убица још није био тачно познат, жандармерија је затражила да јој у присуству старешине села дођу још четворица из села на које је пала сумња за убиство. Место четворице позваних дошло је 21 на одређено место. После извесног испитивања патрола је позвала ову четворицу да пођу кући старешине села на саслушање, а остали да се мирно разиђу, јер нису позвати. Наједанпут свих 21 гракнуло је у један глас и прихватило за камење са повицима: „Без мртвих глава нећете их водити собом”. Патроли није преостало ништа друго него или да употреби оружје или да се повуче, и она се је повукла иако је један од четворице утврђен као убица и касније осуђен на 10 година робије.

Уместо да се иследним властима иде на руку, да се нађу убице, дат је организован отпор, због чега су сви кажњени на округло од 4 до 8 месеци. Па не само да је дат организован отпор и учињено противстајање власти, него су потстрекачи још и оптужили ову жандармеријску патролу за неке измишљене радње, које нису могли доказати. Ето, господо, докле је довело смирење и стишавање политичких страсти режима г. др. Стојадиновића! Довело је дотле, да на једној страни падају невини људи само зато што су Власи, а на другој страни да се даје организован отпор само зато, што је жандармерији пошло за руком да у изналажењу злочинаца одмах пође правим путем.

Тај исти Рамо Мурић са 11 другова напао је у септембру 1935 године тројицу Срба камењем и кољем, кад су се увече враћали из млина. Ова тројица једва су се спасли бегством. Жандарме-

риска патрола иследила је догађај и известила среско начелство, али кривци ни до данас нису позвани на одговорност. И кад власт пушта овако некажњено зликовце и нападаче није чудо што је овај исти зликовац убрзо после тога убио из заседе сељака Срећка Продановића....

Жандармериски поднаредник Лемајић нападут је у пролеће 1936 год. кад је ишао на преврћање болесне руке у Власеницу и отели су му опасач и на њему нож и револвер.

У Шањевцима, Среза власеничког на једној пољској молитви напала је једна велика руља јерезоваца од 200 људи на патролу, кад је она одузела шверцерима шверцован дуван у листу. У бегству ударен је један жандарм коцем преко леђа. Када је маса потерала жандарме чули су се повици: Ура, доле жандарми, сад је народно право и слобода.

Један стражар Осмо Авђукић у Зворнику ударен је 1935 године ножем кроз образе и избијена су му два зуба, када је једну групу пијаних људи опоменуо да не узнемиравају мирно грађанство. Нападач је кажњен са 20 дана затвора и сутрадан пуштен на слободу. (Један глас из већине: Што сте две године чекали да то изнесете?) Ја сам још лањске године хтео ово да изнесем, али ви не дадете, донесосте закључак о хитности буџета, и зато нисам стигао ово да изнесем.

На Брњацу, Срезу власотиначком вршили су партиски пријатељи Јерезовци нападаје у три пута у току лета у масама. Први пут их је било до 40, други пут до 70, а трећи пут преко 500, ваљда зато што су од првог нападаја одбијени у коме је било рањених и с једне и с друге стране. Трећи пут организовали су се 23 септембра 1935 године са пушкама и револверима и пуцали су читав дан као на фронту. Ја сам сељане тога села учио тога дана, кад сам чуо за то, молио, кумио и преклињао да се не нађу на томе месту на коме су позвани на мегдан и само због моје молбе нису дошли на то место. Они додуше јесу били малобројни, али су чврстога и мушкога срца и ко зна да их ја у томе нисам спречио, колико би било мртвих и рањених.

Приликом првога нападаја напали су на једну српску кућу на Осамку у којој је био човек и жена са неколико нејаке деце. Напали су кућу камењем и у њој деца су од страха побољела. Код тога човека уништили су ови нападачи том приликом потпуно читаву њиву кромпира и сву ограду око њиве. Та је њива узурпација тога човека, коју је он почео радити још пре тога на 10 година и нико га није сметао у томе. Пре дакле није било сметње, а сада је настала сметња од 24 јануара 1935 године, откад је дошла Влада г. др. Стојадиновића.

Ноћу између 11 и 12 октобра 1935 године напали су опет Јерезовци у село Булатовцима у Срезу зворничком из заседе и камењем и ватреним оружјем осули на српске сватове који су пролазили кроз то село мирно идући по девојку. Том приликом већи део сватова озлеђен је камењем и кољем. Исте ноћи по повратку сватова са девојком жандармерија је морала да обезбеди њихов слободан повратак. Нападачи нису кажњени, јер су амнестирани. О овом такође не треба коментара.

Драгу Зарића и жену му и Бранка Вуковића из Поточана Среза зворничког напали су опет Јерезовци из истог села и из заседе 25 новембра кад су се враћали са пазара и том приликом Драга Зарића толико су изубијали, да су га суседи однели на носилима а његову жену су оборили и један од њих ударао по леђима. Злочин је достављен Среском суду и Среском начелству. Жандармерија је водила истрагу, али од свега тога није било ништа. Нападаци нису били кажњени, иако су отели и ствари које су ови носили са собом са пазара.

Исто тако пресрели су Влајка Микића и Вељка Говедаровића у 1935 години и испребијали их опет Јерезовци и отели ствари које су носили са пазара из Зворника. Нападаци су утврђени али нису кажњени.

Дамњана Зарића напала је опет група Јерезоваца у јуну 1935 године и испребијали га на мртво име тако да су га однели кући на носилима. Са Дамјаном је било и пет жена које су се враћале са молитве.

28 августа 1936 године напали су њих преко стотину 12 српских кућа у Незуку. Људи и жене с децом побегли су у куће, а нападачи су онда тукли камењем у врата и прозоре и псовали цркву, крст, јеванђеље итд. Причају очевидци да је био страшан врисак жена и деце и урлање побеснелих нападача. Нападаци нису кажњени.

Душана Тодоровића пресрели су на путу за Тузлу и испребијали. Петра Влацића, из Скагова, Среза зворничког, исто тако су испребијали. Душана Антића, из Цапарди, Среза зворничког такође су испребијали.

Господо народни посланици, ја знам да Пословник предвиђа време у које морам завршити говор, па ћу морати да прекинем са излагањем мука и невоља, батинања и убијања, што се дешава сваки дан, па ћу да скратим, да бих стигао још неколико важнијих ствари да се дотакнем. Ови злочиначки нападаји на живот и имања Срба на босанском делу Дринске бановине нису појединачни.

Мехмеда Храсницу, бившег и садашњег чиновника Поштанске штедионице у Сарајеву, осудио је Окружни суд у Сарајеву под К.т.бр. 5656/34 на 13 месеци робије, а исту пресуду потврдио је Врховни суд у Сарајеву, изменивши казну робије од 13 месеци на 6 месеци строгог затвора и годину дана губитка часних права и губитак службе код Градске штедионице.

Овај човек — кажу — помилован је пре 1 децембра 1935 године и враћен у службу исте штедионице. Овоме, господо, не треба коментара.

Један активни Министар, истина без портфеља, рекао је на збору у Вишеграду 18 октобра 1930 године између осталог дословно и ово: „Нећу да напомињем, шта сте доживели за ових седам година; јер је то време било једна казна, коју овако добар народ, као што сте ви, није заслужио.“ Дакле, један активни Министар усуђује се да један акт државника и вође народног назива јавно на збору пред више стотина људи, казном за народ, усуђује се, господо, да назива казном за народ акт који се је учинио по нужди. Кад овако говори један активан министар, није чудо што се по брдима Среза тузланског годину и по дана разлеже песма: „Кукурузи класају, Турци

Спаху гласају...” Ето, браћо, тако су присташе Југословенске Радикалне Заједнице схватиле овај режим као господство Мехмеда Спахе над целом Босном.

Можда за све ово не зна или неће да зна г. Министар унутрашњих дела. Може бити да је ово ситно и безначајно за њега као великог државника и политичког човека, а може бити и у духу и у прилог његовог аутономизма.

И поред свега напред изложеног и великог броја сличних догађаја, који се не могу сви овде изређати, г. Министар унутрашњих дела имао је куражи, имао је одважности да у свом говору од 1 јануара 1937 године на радиу између осталог каже и ово: „Напетост у целокупном јавном животу коју је наша Влада наследила, слегла је се. Затегнутост између странака нестала је услед колосалног замаха Југословенске радикалне заједнице и срозавања других странака на минимум.“ Да ли је, господо, тај колосални замах Југословенске радикалне заједнице у томе, што се код нас нападају мирни и поштени грађани, ови наши честити људи који порез плаћају и служе војску, и који ће умети и бити спремни кад затреба и да бране своју отаџбину. Је ли у томе, господо и браћо, тај јаки замах Југословенске радикалне заједнице?! (Одобравање на левици.)

Кад сам споменуо аутономизам г. Министра унутрашњих дела, ја то нисам учинио напамет. Овде у Народној скупштини споменуто је и изнoшено, како је држана нека скупштина Словенске људске странке, или једног дела Југословенске радикалне заједнице у Љубљани и како су тамо били доносили неки закључци о аутономији Словеније. Међутим, и „Прекомурске новине“, које издаје жупник Клек, донеле су чланак: „Зашто смо за др. Корошца“, у коме се између осталог каже: „Ми смо за др. Корошца, јер је његова политика од оснивања Југославије до данас стална, док су сви други политичари и словенски и хрватски мењали своју политику. Др. Корошец је од почетка тражио аутономију за Словенију и од тога није отступао.“ Ово доноси „Југословенски Лист“ од 22 децембра 1935 године страна 3. Ово, господо, ни где није демантовано, ни исправљено.

Овим је јасно оцртана политичка теза Министра унутрашњих дела. Његови присни пријатељи и сарадници отворено се залажу за аутономије, јер је за њих и њихов духовни вођ, а по некој злој коби, и Министар унутрашњих дела и један од триумвирата ове Богом чуване Краљевине Југославије. У том аутономизму г. Министра унутрашњих дела садржано је сво решење ребуса овог триумвирата Краљевине Југославије и његовог режима. У том аутономизму је одговор на питање, зашто је све ово овако и зашто се све ово и овако ради у Краљевини Југославији. (Одобравање на левици.)

Сви ови догађаји, господо и браћо, малобројни су у склопу многобројних сличних, али жалосних и тешких догађаја, који се одигравају посведневно на територији босанског дела Дринске бановине, а који карактеришу психозу која се ствара на територији босанског дела Дринске бановине, и прете да се протегну и на остале делове бивше Босне и Херцеговине. Ови тешки и жалосни догађаји и примери указују, да се и на територији бивше Босне и Херцеговине међу присталицама Југословенске радикалне заједнице ствара једна се-

паратистичка и вјерска психоза слична оној у хрватским крајевима. Ови тешки и жалосни догађаји и примери указују на то, да се смишљено хоће да отвори још једно питање, питање безбедности и равноправности Срба у Босни и Херцеговини, које питање никада није постојало, и које ми Срби у Босни и Херцеговини не желимо нити ми хоћемо да се отвара и такво једно питање. (Одобравање на левици.)

Зато, господо, у име свих угрожених и потиштених у крајевима Босне и Херцеговине, ја се обраћам вама, господо, са левнице, да се зауставите и застанете у својој партизанској засуканости и занесености. (Смех. — Гласови: Ваљда не са левнице него са деснице). Јесте са левнице, да се зауставите и застанете у својој партијској засуканости и занесености, јер то од вас тражи Отаџбина, њена срећа и њена будућност. То од вас тражи мир и поредак њен. Ја апелујем на све познате факторе са оном познатом: *Caveant consules ne quid res publica detrimenti capiat.* — Нека пазе конзули, позвани фактори, да се не би десила у држави каква несрећа, неприлика или штета.

Иако је овде не много, али свакако доста говорено о хрватском питању, нека ми буде дозвољено да и ја коју реч кажем о томе, јер то жели и мој народ.

Једни говорници признавали су да постоји то питање, и тражили су и предлагали његово решење. Други су правдали постојање његово и указивали на узроке и његову генезу. Трећи су га а limine одбацивали и порицали његову озбиљност. Четврти су ишли неком средњом линијом итд. Ја сматрам, да се не може казати да нешто не постоји када се о томе говори, па све кад оно не би ни постојало објективно. И кад би тако било, да не постоји у суштини, али се о овом питању мисли, говори и претреса и тада би се могло рећи да оно ипак постоји у мислима, у атмосфери. И кад би све и било тако, кад би оно и постојало у мислима, у атмосфери, ми знамо да се често пута и мисли претварају и постају опишљива стварност, ни у том случају не може се одрицати његово постојање. Друга је ствар правдање његовог постојања, а друга је ствар само његово постојање. Ово се двоје мора делити, ако нећемо да заговоримо очи пред мучном и тешком стварношћу.

У пуном уважењу свих изнесених мишљења и изражених тежња и жеља за његовим уклањањем, или решењем, ја желим да ово питање осветлим са перспективе недавне прошлости, која је нама свима позната. Господо, од времена доселења наших предака на Балкан и Панонију, нема случаја да су икада Срби, Хрвати и Словенци једни против других ратовали као народ против народа, иако су били настањени један до другог, али има, обрнуто, случајева, да су једни друге помагали у народној борби, на пример борба Људевита Посавског и учествовање Краља Твртка у Косовској битци. У 19 столећу имамо појаву илиризма са Људевитом Гајем, Рачким, Штросмајером, затим Ријечку резолуцију, и стварање српскохрватске коалиције у Хрватској у почетку 20 века. Затим ослободилачке борбе Срба, Хрвата и Словенаца заједно са српском војском — све су то важни догађаји и датуми, који потврђују, да је осећај југословенства нашег народа био час латентан, час да се изражавао у народним покретима и манифестацијама.

Али да се вратимо на време пре 12 и 9 година, на 1925 годину, када је пок. Стјепан Радић као легитимни претставник Хрватског дела нашег народа на уста свог синовца пок. Павла Радића дао познату изјаву у Народној скупштини да признаје Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца као отаџбину и земљу Хрвата, да признаје Видовдански Устав и јединство државе и народа. Тај исти легитимни претставник хрватског дела нашег народа и после трагичног догађаја од 28 јуна 1928 изговорио је оне значајне и велике речи: „Сад остаје Краљ и народ да воде и одлучују у овој држави.“ И у том тешком искушењу овај велики син и вођа хрватског дела нашег народа имао је снаге да се узвиси над трагичне догађаје и да остане веран осећању и уверењу о јединству народном и цјелини државној предајући судбину народа и државе у руке Краља и народа.

Судбина је хтела, да овог великог народног трибуна и вођу замени човек, који у односима према Србима никад није могао да се узвиси до високог и искреног осећања јединства народног, и да чврсто и верно држи заставу на линији коју му је указао покојни Стјепан Радић у оним историјским речима. И тако, господо, данас имамо Влатка Мачека и сепаратистичко — франковачку психозу у хрватском делу нашег народа. Шта хоће др. Мачек, то је он рекао 28 јуна 1936 године у своме говору на годишњој скупштини Господарске слоге у Загребу. Он је тада на крају свога говора рекао ово: „Зато на свршетку скупштине поздрављајући вас, молим вас да однесете поздраве моје, поздраве из једног краја народа у други читавом хрватском народу, свима онима који би данас радо били овде а који овде нису могли бити. Поздравите их у моје име и реците им: сада свиће зора, биће скоро и сунце, биће скоро и слободна Хрватска и њезина садржина“. Кад се зна, господо, да је др. Пернар као један од главних сарадника и стубова Мачекових 17 јануара 1937, дакле сутрадан по састанку г. др. Стојадновића и г. др. Мачека у Брежицама, на скупштини у Великом Рајићу рекао, да ће Хрвати створити своју слободну и самосталну Хрватску. Кад се то зна, онда је јасно шта хоће др. Мачек са хрватским покретом.

Ту, господо, не може и не сме бити даљег заваривања и оклевања. Овоме злу треба тражити лека док није дошла катастрофа читавог народног и државног организма. Ту не може бити треће, или здрава унитарна држава са централистичким или децентралистичким уређењем, са широким самоуправама по бановинама. То или оно друго, нежељено подвајање на Србију и Хрватску. Трећега нема. Федерација је само инјекција за продужење живота и етапа до Пернарове згоде и прилике.

Господо, ја рекох своју реч по овоме питању, и хоћу да вам скренем пажњу на здрав инстинкт нашег народа, који исто тако мисли и осећа и то исто тражи. Јер другог лека нема, док српске и хрватске сељаке воде самозване и наметнуте вође, који су далеко од праве душе народне, а приближују му се у јагњећој кожи а са вучијим срцем.

Дозволите ми, господо, да кажем неколико речи о Конкордату између Свете Столице и наше државе. (Приговори на десници.) Чујте ме шта ћу рећи, па онда приговарајте. О Конкордату чији се законски предлог налази пред нарочитим одбором ове Народне скупштине.

Овом приликом немам намеру да улазим у мериторну и исцрпну расправу овог питања, него само хоћу да учиним неколико напомена у вези са написом који је по овом питању изашао у „Самоуправи“, главном органу Југословенске радикалне заједнице, а под насловом „Око Конкордата“.

Иако, господо, немам намеру да улазим у мериторно расправљање овога питања, сматрам за потребно, обзиром на деликатност и велику међуверску важност овога питања у нашој земљи, да изјавим, да по своме васпитању и религиозном и политичком убеђењу гајим пуно поштовање према свима религијским убеђењима, и одајем пуно поштовање улози и мисији свих законом признатих вера у нашој земљи. Јесте ли задовољни? Стога молим другове и са једне и са друге стране овога Дома, да само овако схвате све што будем рекао по овоме важном и деликатном питању у вези помнутаг написа у „Самоуправи“. Ја хоћу, господо, да укажем само на тенденцију овога чланка, на тенденцију која не служи на част његовом писцу и аутору.

Тенденциозно је донесен у чланку онај део говора г. др. Драгомира Јанковића у Народној скупштини у коме полемиче са г. др. Јањићем и његовим тврђењем, да је Конкордат једино дело Владе г. др. Милана Стојадиновића.

Господо, г. др. Јањић је заиста тврдио у своме говору у Скупштини 9 марта 1936 године као главни говорник у начелној буџетској дебати, да је Конкордат дело Владе г. др. Милана Стојадиновића. На то је, господо, г. др. Јанковић као опозициони говорник сасвим разумљиво казао, репликујући на његове тврдње, да је Конкордат у ствари дело онога коме ми сви и цела земља много дугујемо. Конкордат је у ствари дело Краља Александра. Овај говор г. др. Јанковића у чланку се нарочито истиче, и тенденциозно се подвлачи, да су ове речи баш г. др. Јанковића.

Тенденција овога написа је била то, да се одговорност за све оно што се Конкордатом утврђује пребаци на неодговорног првог Уставног фактора. (Протести на левици.) Међутим, господо, и у полууставним парламентарним земљама за све овакве акте одговорна је само влада и нико више. (Бурно пљескање на левици.) Тим пре, кад је од смрти Великог Краља до потписа Конкордата у Риму протекло пуних 9 и по месеци и изменило се три владе. Али ја додајем, господо, да народ зна, ко је одговоран за ово по законима ове земље. Тенденција је у главном органу партије посве провидна и јасна, иако је промашила свој циљ, ја ипак протествујем против ове намерне тенденциозности. Баш, господо, да је г. др. Јанковић и казао оно што хоће овим написом да прикаже, то још не доказује да је г. др. Јанковић компетентно одговорио. То је обична полемика између два народна посланика из две противничке групе.

У свему овоме једино је тачна ствар само то, да је Велики Краљ имао жељу и чинио напоре да успостави добре и обострано корисне односе између државе и законом признатих конфесија, а детаљи су ствар одговорне владе.

Господо, да кажем сада неколико речи и о општинским изборима. Господин Министар унутрашњих дела у своме говору на радиу од 1 јануара ове године, говорећи о општинским избо-

рима, казао је дословно ово: „Издали смо распис и захтевали од власти и писмено и усмено, да се апсолутно респектује закон и да полиција и жандармерија не улазе у партијско-политичку арену, већ да се старају само за ред код изборног чина, и да народу при извршењу његових изборних дужности излазе свуда у сусрет“. Ко господо, зна, како су провођени општински избори, кад чује и кад прочита ову изјаву г. Министра унутрашњих дела, помислиће, да је г. Министар или сувише наиван, или сувише mudar, окретан и препреден. Ми не можемо бити толико наивни, па да верујемо у његову наивност. Напротив, више имамо разлога, да верујемо у оно друго.

Ми му потпуно верујемо, да је упућивао онакве писмене расписе, као што каже, али да је онако и усмено говорио, то не само да му не верујемо, него напротив знамо, да је радио сасвим противно преко Банова и Министара, који су своје кабинете били потпуно пренели у возове и у аутомобиле за време читаве изборне кампање. Поред тога што су Банови за време читаве изборне кампање стално били на терену, и увек у врло љубазном додиру са народом, интересујући се за његове потребе и његове жеље, — то су исто чинили и сва г. г. Министри, сваки у својој бановини. Па и читав управни апарат до последњег полицијског чиновника са нашим премијером на челу био је стављен у пуно мобилно стање: сваки је вршио агитацију на свој начин, у границама и изван граница своје надлежности. И сам г. др. Милан Стојадиновић са тогом премијера и Министра спољних послова Владе Краљевине Југославије, улази као ритер у изборну кампању са партијским коплем у рукама. Он ритерски и витешки узвикује на збору у Скопљу: „Наша држава ужива на страни велики углед, јер има добро организовану војску и, чујте, и јаку радикалну заједницу“. Ми би му на то одговорили: „Не дај Боже, да је и оно прво тако јако и добро одговорно, као ово друго!“ (Пљескање на левици).

На збору у Београду, на дан општинских избора у Моравској бановини, он је отприлике казао ово: „Данас на општинским изборима у Моравској бановини доказаће се, да је српски народ са нама, и да смо ми легитимни претставници српског народа и као такви предистинирани за преговоре у име српског народа са преставницима хрватског народа“.

Он је овде у положају премијера Владе и партијског ритера узео позу новозаветног изборног пророка. Ми му признајемо да је говорио са убеђењем, али свестан да његов Министар унутрашњих дела има чаробан штапић, на чији се замах море раступњује и вода почиње да тече из стивене, дрвене греде саме падају у Словенији по путевима на дан избора на оним странама, са које долазе бирачи опозиционари. Шофери сами предају властита своја права на возњу и то они шофери који треба да возе опозиционе гласаче, а учитељи сами добровољно селе се по неколико стотина километара на нова места по ружним и тешким путевима са ситном децом итд. (Одобравање на левици).

Срески начелници ишли су лично по три пута сами у поједина села за које се знало да неће да гласају за кандидате Јерезе. Разуме се да се ту

молило, претило па и светило према упорним и отпорним. Поред притиска власти на бираче, одржаван је и верски терор маса који је задржан и после избора. За потврду ове моје тврдње нека послужи овај пример, а за његову тачност јамчим својом чашћу, образом и чим хоћете. У Општини дриначкој вршен је верски притисак на Муслимане, да не гласају за листу неопредељеног кандидата који је Србин. Пошто је власт увидела да не може успети међу Србима, препустила је кортежима Јерезе да врше верски притисак на Муслимане, у чему се нарочито одликовао један аустријски бивши шуцкор, који је провео читав дан општинских избора у Дриначкој општини на гласачком месту у Каменици и јавно нудио хиљадарке. И поред свега није успело, а ево зашто. Носилац неопредељене листе био је Стево Млађеновић, који је у великом делу Муслимана поштован као широкогруд без и мало верске нетрпељивости. То су му признавали нарочито његови суседи Муслимани, јер још у времену када није ни помишљао на своје кандидовање, сваке године давао је већи прилог него и један Муслиман за издржавање сеоског Имама у томе селу. То чини, господо, један сељак. По томе видите не само његову толеранцију него и националну и верску узвишеност кад је сваке године давао толики прилог за издржавање верског духовника својих суграђана. Осим тога, за време од пет година његовог претседниковања нема ни једног јединог случаја његовог сукоба ни са једним општинаром. Ето видите, господо, како Јереза хоће свим силама да руши добре односе међу народом разних вера, које је народ сам засновао и одржавао. Шта више удешено је у суседној општини, да на десет дана пред изборе проклања једна џамија и да на ту верску свечаност дође нарочито из Београда и Министар г. др. Спахо, и после свршеног верског обреда одржи на том истом месту политички збор, и да један говорник на томе збору укаже на суседну општину Дриначу, да у њој има отпадника који они неће касније примити у своје друштво.

И заиста ту верску претњу су извршили у први петак после избора. Присташе Југословенске радикалне заједнице тога дана потјерали су једног муслимана да га премлате само зато, што је радио и гласао за против-кандидата ЈРЗ. Има и сведока, јер је то било у подне, који су чули кад је харангер ове потјере викао: „Убите га, нека само још једанпут дође у џамију, ја ћу га на прагу џамије убити!“ Ствар је предата суду. Немојте мислити, да то ја само политички говорим. Одмах сутра дан после ових избора избацили су децу овога човека из сеоског мејтефа.

Овај пример најбоље илуструје како ова Влада и ЈРЗ ради на смиривању и измирењу народа код нас у Босни. Кад су за ове клевете оптужени суду, потписници тужбе почели су онда изјављивати, да никога нису овластили да их потпише на тужбу.

Ја сам, господо народни посланици, у своме политичком деловању имао част да припадам странци, која је дуги низ година била на власти или сама или са другим странкама. И она је себе увек сматрала само средством у служби државе, а не циљем, са изузетком појединаца, који су отступали од основног гледања странке на службу држави и народу. Ја са поносом истичем, да је било Министара, иако су били изразити представ-

ници партије на власти, да су се ипак у своме раду руководили само интересима државе и народа, па тек после тога интересима партије. Дозволите ми, да вам кажем како сам био предусретан од стране једног од тих партијских људи на власти. Кад год сам се обраћао за људе, који нису припадали нашој странци, никад нисам хтео да обманујем, увек сам рекао да није припадник наше странке, на шта ми је дотични Министар рекао: „Не питам те којој партији припада, него кажи, је ли исправан човек и грађанин“. (Одобравање на левици). Једном приликом био сам присутан једном дијалогу између тога г. Министра и пок. Стјепана Радића, који је био Министар у тој влади. Пок. Радић тражио је смену једног високог чиновника — Хрвата који није био члан те странке, што је и Министру било познато. И кад је пок. Стјепан Радић рекао, да ће правити питање у влади ради те ствари, овај му је одговорио: „Можеш, али док сам ја на овоме положају, нећу на то пристати, јер је он исправан и као човек и као чиновник.“

Ето, како су државници и министри гледали на своју улогу као министри ове државе. А како гледа Влада г. др. Милана Стојадиновића и њени Министри? Свој положај у Влади они гледају једино кроз призму ЈРЗ; њима је партија све и изнад свега, њима је партијски интерес идентичан са државним интересом. Част изузетцима и то с тим три до четири члана Владе, што лојално признајем, који гледају да не подлегну партијским оковима и отимају се. (Узвизи: Који су то?) Не смем да кажем ради њих, а не ради себе, да не би хвалећи људе учинио им лошу услугу. А докле иде то партизанство ја ћу да вам изнесем само неколико примера.

31 јула 1935 године побио је град праћен страховитом олујом у дервентској општини у срезу који ја имам част претстављати, целу летину. Летина је потучена у 252 дома, тако да људи нису имали ни залогаја хлеба, нити ичега од усева. Остало је 2000 душа гладно и без икаквих средстава. Чим сам ја за ово сазнао одмах сам трећег дана по катастрофи отишао на лице места и уверио се о тој страшној непогоди и о томе да је била неопходно потребна хитна помоћ, коју је требало указати, јер су људи остали без залогаја хлеба. Обратио сам се тада телеграмом г. Министру социјалне политике и г. Претседнику Народне скупштине са претставком и замолио новчану помоћ, која је била хитно потребна. Чекао сам преко 15 дана али никаква помоћ није била дата од стране г. Министра, те сам ја лично отишао у Београд да видим хоће ли се та помоћ указати. У Министарству ми је речено, да се сећају некаквог мог телеграма, али да по њему није никаква помоћ дозначена. Ја сам онда затражио да ме г. Министар прими, али ме он није хтео примити, јер је тобоже имао преча и хитнија посла на другој страни. Истина г. шеф Кабинета се смиловао и обећао ми је да ће о тој ствари реферисати г. Министру и да ће ме известити. Ја сам се вратио кући и чекао још око 20 дана, али никакав извештај није дошао. Зато сам поново дошао у Београд и покушао да дођем до г. Министра, али сам био исте среће као и први пут. Нисам био примљен. Позитивно знам да г. Министар није хтео ништа учинити по мојој телеграфској претставци само зато; што ја не припадам владајућој странци. И, господо, само зато је ускраћена помоћ своме

народу, који није ништа крив зато што ја нисам члан режимске странке. Господо, са признањем истичем, да је г. Претседник Народне скупштине дао 2.000 динара као хитну помоћ овоме народу, на чему му топло и овом приликом благодарим у име оне гладне и нејаке деце, на коју се г. Министар за социјалну политику није хтео смилovati.

Господо народни посланици, 20 становника села Чапора, испуњавајући све законске услове на беглучку земљу, која се налази уз њихову јадну земљу, коју су дотле обрађивали, предали су захтев на темељу Беглучког закона од 12. VIII. 1933 год. Прво решење по њиховом захтеву донето је у њихову корист. Али су ипак земљовласници успели, да се решење поништи, и тако је одређен поновни претрес на лицу места. Иако Наредба од 10 и 23. јуна 1921 године о провађању Беглучке уредбе у чл. 24 став 5 поред осталог каже ово: „Она комисијска установљења, која буду нужна за решење извјесног спора, вршиће се на трошак странке, која је спор изнела пред окружног аграрног делегата”, — али, иако то тако закон каже, Бан Дринске бановине наређује једним својим нарочито хитним актом да се Н. Н. геометар Катастарске управе у Н. на дан 21 овог месеца упути у општину Мркоље и тамо придружи као вештак аграрној комисији, која има да реши аграрни спор Цвијетина Перића и друг. против Ахмета Сетића и др. и да му се за ово путовање признаје право на накнаду путнога трошка и дневницу по Уредби из средстава државних, иако закон изрчито каже, да се комисијски увиђај има извршити на рачун странке, чији се спор расправља. Овде је изаслат нарочито чиновник из банке управе, да води поново претрес, на рачун банке управе, сасвим противно законском пропису.

И тај чиновник банке управе, користећи се законским овлашћењем слободног судијског уверења, противно стварно чињеничном стању, донео је пресуду на штету сељака, а у корист земљовласника, за чим се је сигурно ишло, када је нађено нарочито лице из банке управе, и одређено да води понован претрес као срески аграрни делегат само за један конкретан случај, док за велики број сличних спорова и пре и после тога врши дужност сталан чиновник при Среском начелству. Али, земљовласник је члан ЈРЗ док то сељак није.

Иако је позната ствар и званично утврђена, да су срезови власнички, сребрнички, зворнички и кладањски Дринске бановине најоскуднији са бројем школа у нашој држави, и да је у њима неписменост већа него и у једном другом срезу, г. Министар просвете само из партизанских разлога није из овогодишњег кредита за помоћи за градње нових школских зграда хтео одобрити ни најмању помоћ за неколико школа, које се подижу у овим срезовима.

У Сребрничком срезу има три школске зграде, које се подижу већ пуних 7 година и још нису довршене. Потребно је било дати помоћ од 10 до 20.000 динара и биле би још у току прошлога лета готове. Ускраћена је дакле помоћ, и није се пружила могућност да се доврше зграде само за то, што посланици ових срезова не припадају режимској странци.

На соларама у Креки и Симин Хану код Тузле запослено је више стотина физичких радника, од којих је 75% Муслимана, а 15% Хрвата и 10% Срба. Овај бројни однос у примању на рад код

ових солара брижљиво се и упорно чува и брани. Ја сам се у неколико пута обраћао управама ових солара и молио, да се приме у рад два, пет или највише осам Срба, али сам увек одбијен са изговором да нема места. На моје питање на моју примедбу и протест, да се упадљиво минималан број запослења даје Србима, увек ми је одговорено, да се проценат Муслимана радника не може и не сме снижавати, јер то тако тражи Министар г. др. Спахо.

Под окупаторском аустријском управом била је једна шумска дирекција за читаву Босну и Херцеговину. Од пре неколико година Босна је подељена на две шумске дирекције и колико је познато, сви шумски послови свршавани су успешно и на време.

Иако без икакве потребе, сада је територија сарајевске шумске дирекције подељена у двије и тако сада створена и трећа шумска дирекција у Тузли, среском месту изборнога среза г. др. Спахе.

Да би се задовољили партизански интереси само једнога Министра основана је дакле ова трећа дирекција и додељена су јој шумска подручја, која су много ближе сарајевској шумској дирекцији. Поред тога, лични издаци за оснивање ове треће потпуно непотребне шумске дирекције, несумњиво, износиће годишње и који милион динара.

Потпуно по прописима Закона о удружењима, зборовима и договорима, као народни посланик сазвао сам политичку конференцију за 16 децембар 1935 године у Зворнику и претходно поднео пријаву среском начелнику. У пријави сам навео, да ћу на конференцији говорити ја о политичким и привредним приликама у земљи.

Срески начелник по претходном савету са банском управом донео је решење од 14 децембра 1935 године, ево га овде оригинал, којим забрањује пријављену конференцију иако у затвореном простору. Забрану је мотивисао тиме, да политичка организација сељачког националног покрета није по закону дозвољена. Међутим, у тој својој пријави, коју сам поднео, ни једном једином речју нисам споменуо ни сељачки, ни национални покрет, а он је тиме мотивисао.

Када сам другом приликом пријавио среском начелству у Бјељини да желим одржати политичку конференцију у затвореном простору и тражио одобрење конференције, добио сам телефонски обавештење, да ми се конференција не може дозволити, јер сам у пријави изјавио жељу, да држим конференцију, кад је у Бјељини пијачни дан.

Међутим, то исто среско начелство одобрило је двојници активних Министара да држе политички збор под ведрим небом баш на пијачни дан, три месеца после мог случаја.

Ако ово није партизанство, ја не знам шта је, а драги друже Мирко Урошевићу, ја мислим, да у овој земљи имају сви грађани једнака грађанска права по закону, као и Министри.

Упућују се, господо, често многе замерке и оштре критике за рачун шестојануарског режима и критикује тобоже диктаторски режим оправдано и неоправдано.

И заиста, шестојануарски режим, као и сви други, имао је и могао је имати — сасвим природно — својих лоших и добрих страна. Али шестојануарски режим никад није једну своју установу и уређење називао другим именом него оним

што та установа и уређење у ствари значи и претставља, што она у ствари и јесте.

Кад се је нашло, да је потребно Министарство при Претседништву Министарског савета, оно се је и поставило, али претходно озаконоило једним нарочитим законом, који је донесен путем и начином, како се је тада чинило и могло учинити. Међутим, ми сада имамо три таква министарства при другим министарствима, а зову се министарства без портфеља.

Једно од ова три министарства без портфеља, у ствари је Министарство при Министарству унутрашњих послова, друго Министарство при Министарству саобраћаја, а треће биће ваљда оно из диктаторског режима Министарство при Претседништву Министарског савета, али само сада без икаквог закона, уредбе или амандмана.

И тако сваки триумвир у влади триумвирата има свог Министра.

Ови Министри у ствари су још Министри за пропаганду идеологије и политичко-партиских послова сваког појединог триумвира.

Према томе, отпала би стварна потреба озакоњења амандмана Претседника Финансиског одбора г. др. Јањића о устројству Министарства вера и пропаганде. Осим ако ово ново Министарство пропаганде не би било неко врховно министарство пропаганде коме би ова три министарства при министарствима: Претседништву Министарског савета, Министарству унутрашњих послова и саобраћаја, била подређена у својој пропагандској мисији идеологије сваког триумвирата.

На завршетку, господо, дозволите ми да се осврнем на изјаву Министра г. Војислава Ђорђевића, коју је дао одговарајући на неке приговоре нашег друга г. Мулалића.

Министар без портфеља г. Воја Ђорђевић рекао је у свом одговору, да је Влада г. др. Милана Стојадиновића скинула са сељачких леђа ништа мање него преко 3 милијарде динара дугова. (Др. Војислав Дошен: Он се шалио! — Мирко Урошевић: Он је хтео да каже обрнуто!) Ја мислим, да је г. Министар сувише слободно рекао и сувише куражно рекао, кад је то тврдио, а ево г. др. Дошен вели и да се шалио. Кад би то било, ја бих то волео, па не би било потребе да исправљањем ту тврдњу г. Министра.

Међутим, господо, да анализирамо ову тврдњу Министра г. Ђорђевића. (Мирко Урошевић: Он је уолште гроста!) Треба да знамо, да је анкета Министра пољопривреде г. Деметровића утврдила 1933 године, да земљораднички дугови износе нешто преко 6 милијарди динара.

Потпретседник **Фрањо Маркић**: Господине посланиче, два сата је прошло како говорите. Ја препуштам Вашој савести да оцените, да ли сте прешли одређено време. Ја Вас молим да завршите. (Узваци на левици: Нека говори! Није говорио две године.)

Милан Петковић (наставља): Одмах ћу да свршим. Ако је та цифра тачна, да дугови земљораднички износе нешто преко 6 милијарди динара, по анкети Министра Деметровића, а ја верујем да је приближно тачна, а тачно је и то, да по овој Уредби у ствари земљораднички дугови снижавају се само за 20%, онда значи, да је овом Уредбом највише могло бити скинуто са леђа сељачких дугова нешто око једне милијарде. И то би било доста,

али, господо, велика је разлика једна и преко три милијарди динара.

Ја бих са овога места поставио једно питање г. Министру као управнику Савеза српских земљорадничких задруга, као данашњем задругару, као протагонисти задругарства, као чувару задругарства, (Гласови на левици: Сад се опет Ви шалите!) не, не шалим се, него говорим озбиљно, — зашто су овом Уредбом о ликвидацији земљорадничких дугова стављени у исти ред дугови из властитих средстава задругарских са дуговима, које поједини земљорадници дугују банкама, које су наплаћивале камате од 15—30%, а у задругама је наплаћивана камата највише до 8%? Зашто је овом Уредбом озакоњено, да се и дугови из властитих средстава земљорадничких задруга смањују за 50% исто као и дугови код банака, које су наплаћивале велике камате? На то питање нека г. Министар Ђорђевић одговори, нека буде љубазан, а ја ћу му бити много захвалан.

Господо и браћо, сматрајући да овај буџет нема моралне и политичке подршке, изјављујем, да ми моја савест налаже, да гласам против овог предлога буџета у начелу. (Живо одобравање и плескање на левици).

Потпретседник **Фрањо Маркић**: Реч има народни посланик г. Милан Мравље.

Milan Mravlje: Gospodo narodni poslanici, dovolite mi, da pre početka moga govora učinim jednu malu konstataciju, a to je da kad govori jedan narodni poslanik Slovenac, nikad nema u Ministarskoj klupi Ministra Slovenca ni jednog ni drugog. (Smeh i pljeskanje na levisi i uzvici: Čujmo!)

Gospodo narodni poslanici, ova današnja Narodna skupština, koja zasedava u ovoj velebnoj zgradi, birana je na jednom jugoslovenskom programu potpune ravnopravnosti i jednakosti svih Srba, Hrvata i Slovenaca; birana je na programu narodnog jedinstva, onoga jedinstva, kome su težili svi delovi jugoslovenskog naroda i za koje su radili, živeli i žrtvovali se najveći naši umovi.

Ova jugoslovenska ideja jedinstva i ravnopravnosti stvorila je našu državu, za nju su ginuli srpski junaci i jugoslovenski dobrovoljci u rovovima. (Uzvici na levisi: Tako je!) Za nju su bili vešani i streljani najbolji naši ljudi u svima krajevima gde god žive Srbi, Hrvati i Slovenci. (Odobranje i pljeskanje na levisi).

Za tu ideju, za slobodu našega naroda, za nezavisnost naše države dao je svoj dragoceni život i naš viteški Kralj Aleksandar. (Složni uzvici: Slava Mu!)

Gospodo narodni poslanici, u slovenačkog seljaka živa je jugoslovenska misao. Slovensko seljaštvo u svakoj prilici manifestovalo je ovu ideju. Slovenački selak i slovenački seljački pokret težio je od početka naše države jednom velikom zemaljskom seljačkom pokretu, u kome bi složno radili i stvarali srpski, hrvatski i slovenački seljaci.

Kad bi došlo do ovakvog jedinstvenog pokreta, onda, gospodo narodni poslanici, mi ne bi imali u našoj državi ni hrvatsko, ni srpsko, ni slovenačko pitanje. Jer seljaštvo ne poznaje ni hegemonije, ni iskorišćavanja, ni ugnjetavanja. Seljaci bi uredili jugoslovenski dom kao seljačku kuću, gde vlada potpuna jednakost i ravnopravnost.

Slovenački seljak i seljački pokret uvek je očekivao, da će sprovesti jedinstveni seljački pokret najjača i najbolje organizovana seljačka stranka u

našoj državi, a to je bivša hrvatska seljačka stranka i njen vođa Stjepan Radić.

Stjepan Radić došao je u Beograd, ušao je u Narodnu skupštinu, priznao je Vidovdanski Ustav i hteo je u saradnji i u konstruktivnom radu sprovesti sporazum između Srba i Hrvata. Posle stvorenog sporazuma ništa ne bi smetalo organizovanju jedinstvenog seljačkog pokreta po čitavoj državi.

A, gospodo narodni poslanici, zašto nije došlo do toga? Zašto se nije htelo prihvatiti ruke i saradnje, koju je pružio Stjepan Radić? Gospodo, ova saradnja i jugoslovenske ideje nisu išle nekome u račun.

Saradnja Stjepana Radića i njegova jugoslovenska seljačka ideja nije išla u račun međunarodnom klerikalizmu. (Uzvici na leviци: Dole s njim!)

Kad je Stjepan Radić 1925 godine stupio u vladu sa Narodnom radikalnom strankom, dakle najveća hrvatska stranka sa najvećom srpskom strankom, očekivalo se, da će prići i sam g. dr. Korošec kao predstavnik tadašnje relativno najveće slovenačke partije.

G. dr. Korošec već je bio nominirao svoje ljude, a kada je lista vlade morala da se unese u Ukaz, g. Korošec je opozvao svoju nominaciju, i sastavljena je vlada „RR“ bez njega. Kad bi g. dr. Korošcu stalo bilo istinski do sporazuma, kad bi on doista bio raspoložen za sporazum, on bi onda trebao da stupi u vladu i pomogne smirenju unutarnjih prilika i konsolidaciji države. Ali, njemu nije stalo do toga, jer on je čitav svoj politički život naslanjao na nespozazum između Srba i Hrvata. (Na leviци odobravanje i pljeskanje). U trenutku kad bi došlo do sporazuma, slava g. dr. Korošca otišla bi opet preko Kupe, i on bi možda morao u manastir. (Na leviци pljeskanje) Gospodo narodni poslanici, klerikalizam je protivnik narodnog sporazuma. Klerikalizam je protivnik jugoslovenske ideje.

Šta je zapravo klerikalizam? Klerikalizam je katolička crkvena hijerarhija, pretvorena u političku partiju. Crkvena hijerarhija je srž klerikalne partije. Svi ostali partijski organizmi stoje pod direktnim ili indirektnim vodstvom crkvene hijerarhije, premda formalno stoje kadkad pod laičkom režijom.

Politička partija na taj način postaje eksponent crkve.

Time je klerikalna partija uvukla crkvu u političku borbu i čini je odgovornom za sva nedela koje donosi sobom politička borba.

A šta je sve, gospodo, klerikalizam, kao politička partija, sposoban da učini, vi ste, gospodo narodni poslanici, mnogo toga čuli u ovome Visokom Domu i još ćete čuti, sve dok se ne uništi ova hidra opasna po narod i državu, a najviše opasna po samu crkvu. (Na leviци pljeskanje).

Politički klerikalizam je svuda gde god se pojavljivao, nanosio najveću i nenadoknadivu štetu crkvi. Veliki je broj dobrih katoličkih sveštenika koji ne odobravaju klerikalizam i koji ne prestaju da upozoravaju na katastrofalne posledice klerikalne politike i njenoga rada.

Baš ovi ispravni i pošteni katolički sveštenici najviše su progonjeni od strane političkog klerikalizma.

Gospodo, svima je poznato koliku je štetu naneo klerikalizam u Meksiku katoličkoj crkvi i šta radi sada u Španiji, gde je provocirao gradanski rat kakav svet ne pamti.

Svima je poznato kako je klerikalizam u krvi ugušio radnički pokret u Austriji.

Klerikalizam je svuda socijalno reakcioniran i antidemokratski nosilac kapitalističkih i fašističkih ideja.

Da vidimo sada šta klerikalizam radi u Jugoslaviji i kakvu politiku vodi.

Kazao sam već: da je uložio sve napore da ne dode do sporazuma između Srba i Hrvata i s tim u vezi uspešno je radio da se država ne konsoliduje i da se jugoslovenska ideja ne raširi.

G. Dr. Korošec nikada nije hteo da saraduje sa Stjepanom Radićem i Hrvatckom seljačkom strankom.

Kada je g. dr. Korošec bio u vladi i Ministar unutrašnjih dela 1928 godine, došlo je u parlamentu do ubistva Pavla Radića i Basaričeka, a Stjepan Radić je tada bio smrtno ranjen.

Dok je g. dr. Korošec bio Pretsednik Vlade, političke prilike u našoj državi postale su neizdržljive, a sama država dovedena je bila u opasnost. (Na leviци odobravanje).

I morao je doći 6 januar da spase državu. G. dr. Korošec ušao je i u tu diktatorsku vladu i ostao u njoj puna 32 meseca, i svi politički zakoni koji se sada najjače napadaju kao reakcionarni, stvoreni su u to doba i od ove vlade, a svi emigranti, koji se sada vraćaju, tobož kada su se prilike stišale, za vreme učestvovanja u vladi g. dr. Korošca morali su pobeći iz Jugoslavije. (Na leviци uzvici: Tako je!)

Ove činjenice treba podvući naročito zbog sadašnjeg držanja klerikalaca i klerikalne štampe koja napada sada onaj režim u kome je aktivno učestvovao g. dr. Korošec, kao režim diktature, nasilja i tiranije. Slovenački klerikalci mrze pravoslavne Srbe. To ja ne govorim napamet, nego ću vam ovde dati dokaze iz novina i iz samog glasila g. dr. Korošca. Ovde je, gospodo, buket cveća koji miriše po ovoj Vladi. (Govornik citira pisanje „Slovenca“ od 1 jula 1914 godine, od 4 jula 1914 godine, zatim izjavu dr. Ivana Šušterčiča u deklaraciji u deželnom zboru kranjskom od 15 januara 1909 godine).

Gospodo, da li ima kakve razlike između dr. Šušterčiča i majske deklaracije i između ovoga članka od 1 jula 1914 godine? Apsolutno nema nikakve razlike. Razlika je samo u tome što je jedan morao pobeći u inostranstvo, a drugi je otišao u Vladu gde sedi još i danas.

E, gospodo, ja sam kazao da klerikalizam mrzi pravoslavne Srbe. Gospodo, ima u Ljubljani jedna mala novinarska agencija Rafaelove družbe koja s vremena na vreme daje izveštaje svojim vanjskim ljudima u Vestfalskoj i Americi, gde žive Slovinci. Istim povodom ova agencija daje jedan izveštaj tim svojim poverenicima u inostranstvo po pitanju Konkordata. Molim da dobro pamтите šta u inostranstvo pušta i piše ova Rafaelova družba, a ona je jedan deo katoličke akcije. (Govornik citira pisanje te novinarske agencije).

Dakle, kao i svuda ova Vlada radi i ovde. Konkordat će biti primljen. Tako misli ova katolička agencija i tako širi glasove o našem unutrašnjem položaju. (Dr. Voislav Janjić: To nije tačno!) To je tačno.

Slovenski klerikalizam mrzi i hrvatstvo, ono hrvatstvo koje se ne podvrgava njegovoj volji i komandi. Naročito mrzi klerikalizam H. S. S. jer mu ova sprečava, da se ne može raširiti na sve katoličke Hrvate.

Jer klerikalizam ne voli Hrvate, zato mrze i Hrvati dr. Korošca, koji je sam kazao u Zagrebu krajem prošle godine, da ga Hrvati katkad manje, katkad više mrze.

Slovenački klerikalizam je za centralističko uređenje naše države, ako mu centralizam osigurava vlast. Inače klerikalizam je za autonomiju i federaciju.

Klerikalizam je uslovno za jugoslovensku politiku, to su Jugosloveni na otkaz.

Gospodo, ja ću navesti nekoliko primera za ovu moju tvrdnju iz klerikalnog pašaluka Slovenije. Ako je bila klerikalna partija — sada privremeno Banovinska organizacija JRZ za Dravsku banovinu — iskreno jugoslovenski raspoložena, ja vas pitam šta je onda smetaju nacionalne organizacije Soko, Narodna odbrana, Vatrogasna zajednica i druge nacionalne organizacije.

Zašto ih progoni, zašto ih uništava? Šta su mu smetali sreski putevni odbori, koji su bili u rukama savesnih i sposobnih seljačkih ljudi? Ban dr. Marko Natlačen raspustio je svih 24 sreskih putevnih odbora bez ikakvog zakonitog razloga.

Zašto je razrešio njihovih dužnosti stotitnu predsednika opština i članova opštinskih odbora? Šta su mu smetali ovi savesni seljački ljudi? Ja vas pitam šta mu je smetalo 1.000 nacionalnih učitelja, sve sokolski radnici, da ih je kaznio i premestio na sve strane naše države. Poznata je smrt Marte Mrak, koja se je morala ubiti. (Pokazuje posmrtnu listu Marte Mrak).

Šta su mu smetali nacionalni veterinari koji su bili premešteni zbog toga, jer su bili pristalice jugoslovenske ideje i sokolski radnici? Šta su mu smetali sreski načelnici, koje je premestio iz Slovenije zbog toga jer su vršili savesno svoju službu? Da, gospodo, mi dobro znamo zašto je sve ovo trebalo. Klerikalizam je bio u Sloveniji na izdisaju. Katolički sveštenici su se vraćali svojoj pravoj službi. Političke strasti u narodu smirile su se. Nacionalne organizacije čvrsto su se raširile. Na selu je počeo sve jače nicati zdrav seljački pokret, a i crkva uživala je veće poštovanje.

I gospodo, još par godina nacionalne i narodne politike i klerikalizma bi za uvek nestalo.

Gospodo, još nešto da pomenem. Protiv Sokola i Sokolskih organizacija, osnovali su klerikalci vežbačko društvo »Orao«. U tome odboru je bio i sadašnji predsednik Ljubljanske opštine g. dr. Djura Adlešić. (Pokazuje brošuru »Mladost«). To je organ »Orla«.

Gospodo narodni poslanici, dr. Korošec ušao je u sadašnju Vladu pod jednim uslovom da se država podeli u interesne sfere. Dr. Korošec dobio je u apsolutnu eksploataciju Sloveniju. Ovu eksploataciju upotrebio je klerikalizam, da se opet oporavi, da se ponovo organizira, da uništi sve što potseća na nacionalni pokret i jugoslovensku ideju. (Odobranje i pljeskanje na levici). Zato i jedino zato su proganjane nacionalne organizacije i nacionalni ljudi. A, gospodo, kod Srba nažalost nade se uvek ljudi koji pomažu i dopuštaju ovakvu katastrofalnu politiku. (Graja na levici). U prošloj godini u Sloveniji vladao je nezapamćen teror i bezakonje. Zabranjene su bile opozicione novine. Nacionalne novine konfiskovane su po naredbi Bana. A taj Ban govorio je godine 1914 ovako. »Slovenac« od 19 jula 1918 godine piše o jednom velikom manifestacionom zboru koji je održan u Ljubljani a na kome su bili određeni govornici. I pošto su se oni izredali, iz publike je uz oduševljenje

istupio g. Marko Natlačen popeo se na kandelaber — zato se on i zove »kandelaberski govornik« i govorio Slovincima. (Govornik citira jedan deo govora).

Taj Ban zabranio je političke zborove narodnim poslanicima koji nisu u JRZ. Tako su zabranjeni politički zborovi i konferencije našem drugu Stanku Lenarčiču te narodnom poslaniku sa Mačekove liste g. dr. Dobovišku. Zabranjeni nisu jedino politički zborovi nego i svi sastanci saveza agrarnih interesata dakle, jednoj staleškoj organizaciji.

Gospodo da vidite dalje. Pre par dana došao je u našu zemlju starešina Slovenskog Sokolstva dr. St. Bukovsky i on je posetio iz kurtoazije zagrebačkog i ljubljanskog Bana. Razume se da ga je Ban g. Natlačen ljubazno primio. Posle audijencije data je ovakva notica u novine:

»Starosta slovenskega sokolstva pri banu. Češki listi poročajo, da sta starosta slovenskega sokolstva dr. St. Bukovsky in tajnik Koeppel za časa svojega bivanja v Ljubljani posetila tudi bana dr. Natlačen. ki ju je izredno ljubezljivo sprejel. Ob tej priliki je starosta dr. Bukovsky povabil bana, da bi se udeležil leta 1938 vseslovenskega sokolskega zleta v Pragi. Ban dr. Natlačen se je zahvalil za časteče ga povabilo in izjavil da se bo rad odzval temu vabilu, v kolikor mu bosta to dopuščala čas in delo.«

Gospodo, ova notica u kojoj on kaže da je hteo ako mu dopusti vreme da poseti Slovansko Sokolstvo, tu noticu sam Ban Natlačen naredio je, da se konfiskuje da se ne bi kompromitovao kod svojih partijskih ljudi, da se ne bi kompromitovao zbog sokolstva kod klerikalaca.

Gospodo, da navedem još neke stvari koje su vrlo lepe. (Govornik citira pisanje »Slovenca« od 4, 7, 9, 18 i 27 jula 1914 godine. — Glas iz većine: Ne dr. Korošca nego dr. Šušterčiča!) To je jedno te isto. (Glas iz većine: To je glasilo Šušterčiča!) Kazao sam ja da nema razlike, to je jedno te isto. Svi su bili zajedno. (Glas iz većine: Šušterčič je bio najveći protivnik dr. Korošca!) Da, da protivnik!!!

Da predem, gospodo, na opštinske izbore. Ja ću biti ovde kratak pošto su moji drugovi već kazali o tome svoje mišljenje, ali ću ipak nešto izneti.

Gospodo narodni poslanici, svi se još sećate da je g. Ministar policije prilikom lanjske budžetske rasprave u Senatu obećao tajne i slobodne opštinske izbore i Vlada je imala ovlašćenje za izmenu izbornog zakona uredbom i niko nije posumnjao da će Vlada svoje obećanje istinski izvesti.

Vlada je htela na opštinskim izborima dobiti većinu, a time i legitimaciju za pregovore i sporazum sa dr. VI. Mačekom.

Ali, gospodo, tajnim glasanjem ovaj cilj Vlada ne bi mogla nikada postići i zato je sprovela opštinske izbore javnim glasanjem i najvećim terorom. Šta kaže dr. Maček o tim izborima. On kaže u svom cirkularu od 26-XI-1936 između ostalog i to: „Da su izbori koje je sproveo g. Stojadinović u Bosni, u krajevima Hrvatske, Dalmaciji, Sloveniji, bili mnogo gori nego što ih je 5 maja sprovodio g. Boško Jevtić.“ Dalje kaže g. dr. Maček u jednom drugom cirkularu ovako povodom amnestije: Ali su zato amnestirani svi oni, koji su prigodom poslednjih opštinskih izbora pravili zloupotrebe u korist režima, te izgleda, da je upravo radi njih i donesena ova famozna amnestija.“

Eto takvi su bili opštinski izbori, koje je provodila JRZ.

Pre izbora Banska uprava razrešila je predsednike opština i članove opštinskih odbora gde god je stigla.

Jakov Mavec bio je član opštinskog odbora u opštini Tomišelj. Nekom stolaru prodao je četiri daske za mrtvački sanduk nekoj umrloj opštinskoj siroti. Mavec bio je razrešen kao opštinski liferant.

Franc Trupej je bio predsednik opštine Sevnica. Za otpremu kovanog novca od Poreske uprave do opštinske blagajne kupio je sanduk za dinara 72. Trupej je bio razrešen kao opštinski liferant itd. itd. Stotine sličnih slučajeva.

„Slovenec“ od 14 oktobra lanjske godine piše ovako o političkim protivnicima: „Svrache gnezdo, ki so ga pri nas znesli skupaj Orjunci, Sokoli, Pofovci, Bojevnik, Hodrovci, Ljoticcevi, Socijalisti, Komunisti in Mačkovci, se imenuje „Slovenska ljudska fronta“ ki je protislovenska, protiljudska, in ustanovljena le za uspešnejše prerivanje koritov.“

Ministar dr. Krek obilazio je sreska načelstva i tražio od državnih službenika da glasaju za JRZ. Šta ovo znači, to svi dobro znamo. Onima, koji ne bi glasali za JRZ, g. dr. Krek zapretio je na zboru u Grosuplju 4 oktobra prošle godine.

U jednom intervjuju g. dr. Korošec kazao je, da će sprovesti izbore onda, kad budu mogli ostati sreski načelnici mirno u svojim kancelarijama, te žandarmi u svojim kasarnama.

Gospodo narodni poslanici, nikad sreski načelnici i žandarmi u Sloveniji nisu sprovadali opštinske izbore osim poslednjih, koje je sproveo g. dr. Korošec.

Naročito su se istakli sreski načelnici u Litiji, Ptuj, Brežicama, Gornjem Gradu, Dol. Lendavi i drugi. Da ne govorim o zloupotrebi crkve u političke svrhe. Župnik u Lučama rekao je, da su svi opozicionari u savezu sa vragom, a na strani JRZ je sam Kristus Kralj. (Smeh).

Sistematski se organizovalo točenje rakiie na biralištima. Čitavu godinu dana nije se popilo toliko rakiie kao u noći i na sam dan izbora.

I pored svega toga, gospodo, rezultat izbora bio je za klerikalce katastrofalan. Službeni podaci u Dravskoj banovini bili su netačni. Uprkos nasilja JRZ je 25 oktobra dobila jedva 46% glasova od ukupnog broja birača, dakle daleko ispod polovine birača, ma da je prema stvarnoj i tačnoj statistici za liste JRZ glasalo svega 54.580 birača ili 35%, a za opoziciju pak 33.662 ili 22% u Dravskoj banovini.

Kazao sam već u početku moga govora, da sve radi dravski ban g. dr. Natlačen Marko. Kazao sam već kako progoni i sistematski uništava sve nacionalne organizacije redom, pa i ostale organizacije, koje služe narodnoj privredi i kulturi, a koje ne služe klerikalizmu.

Vatrogasni savez bio je jedna idealna altruistička organizacija, koja nije bila zaražena partizanstvom sve dotle, dok su je vodili zaslužni nacionalni ljudi.

Ova organizacija broji u slovenačkoj preko 30.000 članova. Najlepša sloga vladala je po svim vatrogasnim društvima. U tom zajedničkom radu postizavala su vatrogasna društva zavidljive uspehe. Svuda su podignuti vatrogasni domovi, odakle su se širile socijalne i humanitarne akcije. Zbog tih uspeha, takvog rada i velikog značaja u svim granama nacionalnog života naroda posvetila je i država toj organizaciji naročitu pažnju, pa je posebnim zakonom uredila odnose, prava i dužnosti vatrogasnog saveza.

U taj miran, požrtvovan i složan rad udario je klerikalizam i počeo protiv zakona raspuštati odbore vatrogasnih jedinica, progoniti i kazniti njezine pojedine članove i ubijati volju za rad. Klerikalizmu i njegovom eksponentu dr. Marku Natlačenju smeta ova uzorna organizacija, koja je prožeta nacionalnim duhom.

Namesto razrešenih odbora naimenovani su novi odbori, gazi se zakon na celoj liniji i postavljaju se u odbore ljudi koji nikad nisu bili članovi vatrogasnih organizacija. Primaju se i upisuju novi članovi i daje odmah izborna prava, premda po zakonu novi član treba da čeka 6 meseci dok dobije sva prava redovnog člana.

U sva vatrogasna društva, u sve čete, unešen je partijski razdor, stranačka mržnja i štetna politična borba. Ogromna moralna šteta nanescena je vatrogasnoj ideji, čije će se posledice pokazati tek na našem selu u slučaju nesreće i požara. Disciplina neće biti i kad izbije požar, naipre će se pitati kojoj partiji pripada nesrećnik, kome je vatra ugrozila, pa tek onda da se vidi da li treba gasiti požar ili ne.

Druga žrtva Bana dr. Natlačenja i razornog klerikalizma bila je Kmetijska družba. Kmetijska družba stara je 160 godina. Ona je bila stručna i staleška organizacija slovenačkog seljaka. Savesno i pošteno je obavljala svoj posao u svim granama seljačke privrede. U Kmetijskoj družbi organizovana su bila u predašnje vreme pojedina odeljenja za vinogradarstvo, voćarstvo i vrtarstvo, čeljarstvo i konjogojstvo itd. U toku vremena ovi otseci postali su samostalna društva. Stručni rad preuzele su poljoprivredne škole, sreski poljoprivredni referenti i poljoprivredni kursevi na osnovnim školama itd.

Centralnoj Kmetijskoj družbi ostali su skoro isključivo privredni zadatci, nabavljajući i prodajni poslovi poljoprivrednih artikala i seljačkih proizvoda. Zbog tih i takvih poslova Kmetijska družba nije mogla a nije ni smela postojati u pravnom pogledu kao društvo, nego se morala pretvoriti u zadrudni oblik. Ova reforma izvršena je godine 1932. Nekolicina nezadovoljnih članova iz partijskih razloga žalila se protiv tog postupka Banskoj upravi. Žalba je bila kao neumesna odbijena. Isto tako odbijena je i žalba, koja je bila podnesena Ministarstvu unutrašnjih dela. Dakle, i sa te strane je postala stvar pravomoćna. I zadruga Kmetijske družbe radila je na sveopštu korist seljaštva.

Posle 4 godine, gospodo narodni poslanici, ban dr. Marko Natlačen ponovo je pokrenuo pitanje starog oblika Kmetijske družbe kao društva. Dekretom policijske oblasti u Ljubljani od 28 I 1937 Br. Pov. 1/201/I poništene su glavne skupštine društva Kmetijske družbe od 8 juna 1932 i 29 decembra 1932 godine i vaspоставljeno posle 4 godine staro društvo Kmetijska družba. Sada postoji dakle zadruga Kmetijske družbe sa blizu 12.000 članova, kao i društvo Kmetijska družba sa istim brojem i istim članovima kao zadruga, te i jednim istim predsednikom. (Glasovi na lelici: To je sloboda!)

Ja vas pitam, gospodo, zašto je bio potreban ovaj akt g. Banu dr. Marku Natlačenju. Isto tako kao i kod Vatrogasnog saveza, trebalo je i ovde srušiti Kmetijsku družbu kao nacionalnu i privrednu tvrdavu, koja stoji u službi svojih članova i slovenačkog seljačkog naroda. Ko će nadoknaditi ogromnu štetu, koju je naneo dr. Marko Natlačen slovenačkom se-

ljaku i našoj seljačkoj privredi? Ko će moći da vrati našem seljaku poverenje u državnu upravu i poverenje u Centralnu vladu, koja mu otima njegova prava. Ko će povratiti našem seljaku veru u pravednost centralne vlade, za koju nose glavnu odgovornost Srbi, a koje klerikalci po jednom paklenom planu žele da omrznu u Slovenačkoj.

Gospodo narodni poslanici, pa ovo je baš glavni cilj klerikalne politike, koja pod maskom JRZ ubija u našem čoveku ljubav prema Srbima, ubija poverenje u pravednost centralne vlade, ubija veru u našu jedinstvenu nedeljivu Jugoslaviju.

Ovim radom stvara se mržnja prema svemu što dolazi iz Beograda i to u najmnogobrojnijim seljačkim staležima, u malom seljaku.

Gospodo narodni poslanici, da li treba tražiti drugih razloga, kad su žandarmi ugušili radničke štrajkove u Kranju, Mariboru, Vižmariu i t. d. kad su se oni borili za svoj komadić crnog hleba.

Policijska vlast stala je na stranu tuđinskih kapitalista i u odbrani njihovih interesa protiv našeg siromašnog naroda. Umesto hleba i zaposlenja. Korošćeva policijska vlast spremila je našem seljačkom radniku kundak i pendrek.

Klerikalna politika Ministra policije g. dr. Korošca stvara nezadovoljstvo naroda, povećava i potstrekava plemenske sporove te priprema i teške verske borbe. Kako bi dobio neko opravdanje za progon nacionalnih ljudi, rušenje nacionalnih organizacija i stvaranje nezadovoljstva radnog naroda, g. dr. Korošec žigoše sve redom kao komuniste. Komunisti su Sokoli. Narodna odbrana i t. d. Najopravdanije radničke štrajkove označava za komunističke zavere. Gospodo, sokoli su za njih komunisti. Evo jedan klerikalni pristaša, školski nadzornik Venceslav Skobe iz Novog mesta obišao je službeno škole. I kad je došao u Žuženberk u jednu gostionicu, tamo su za jednim stolom bili Sokoli, a on im je kazao: »Svi sokoli su komunisti«. Ovo je školski nadzornik Venceslav Skobe. Na ovo izazivanje jedan je Soko primetio da oni ne mogu biti komuniste, kad je njihov starešina sam Kralj. Na ovo je školski nadzornik nešto rekao što ja ovde ne mogu na kažem.

I, gospodo, pored tog intenzivnog policijskog rada potpuno je zanemarena naša privreda. Zaposlenost našeg radnika i sitnog seljaka sve je manja i siromaštvo u mnogobrojnim seljačkim familijama svaki dan je veća. Ovaj naš najvažniji problem kao da ne postoji za našu vladu.

Katastrofalne posledice nepravilnog rešenja pitanja o razduženju seljaka već se opažaju. Jedan veliki deo kreditnih zadruga prešao je u likvidaciju. O tome sam opširno govorio kad sam podneo hitan zakonski predlog o izmeni uredbe o likvidaciji seljačkih dugova. Ulagачi izgubiće preko 50% od svojih štedioničkih uloga, a uskoro će početi teška borba dužnika sa Poreskom upravom. Pa, gospodo, kad je g. Ministar Voja Đorđević kazao da je skinito oko 3 milijarde dinara, onda ko će to platiti? Mi imamo samo u Dravskoj banovini preko 150.000 ulagača, koji su uložili u kreditne zavode oko 2 milijarde i 400 miliona dinara.

Ovom Uredbom upropašćene su naše kreditne zadruge, a s njima hiljade i hiljade najčestitijih najvrednijih seljaka štediša, koji stvaraju narodni kapital.

Napori pedesetogodišnjeg rada slovenačkog malog čoveka upropašćeni su.

Posledice klerikalizma, gospodo narodni poslanici, svuda se opažaju. Nezadovoljstvo seljačkog naroda nije bilo nikad tako veliko kao što je sada. Jugoslovenska misao potisnuta je iz čitavog javnog života.

Nacionalni ljudi bespravni su. Najveći pokvarenjaci, ako su pristalice klerikalnog režima, zauzimaju vodeća mesta u partiji i političkom životu. Narod je demoralisan. Samoubistva, ubistva, pijanstva, opasno su se povećala. To su uspesi klerikalne politike.

Gospodo narodni poslanici, da vidimo šta su uradili i šta pretstavljaju slovenački nacionalisti. Najveći deo slovenačke duhovne i materijalne kulture stvorili su napredni i nacionalni Slovenci od Prešerna do Cankarja. Oni su prvi počeli sa organizovanjem zadrugarstva, te njihova zadrugna centrala pretstavlja najsolidniju zadrugnu organizaciju.

Gospodo, svima je poznata nacionalna školska organizacija Čiril i Metodova družba, koja je uspešno vodila borbu na našim granicama protiv nasilne germanizacije i talijanizacije. Čiril i Metodova družba i danas je jedina organizacija, koja podržava privatne škole u ugroženim krajevima.

Organizaciju Vatrogasnog saveza sa stotinu vatrogasnih domova stvorili su nacionalni i napredni Slovenci. Sada bi hteo g. ban dr. Marko Natlačen uz pomoć ministra g. dr. Rogića, da nam nasilno oduzme sva naša vatrogasna društva i domove te uništi 30-godišnje napore nacionalnih Slovenaca.

Najpožrtvovaniji Slovenci, najčistije idealiste, najvatreniji nacionalisti, organizovali su u Sloveniji Soko, ovu tvrđavu Jugoslovenske misli i narodne odbrane. Na tu nacionalnu tvrđavu jurišali su ne samo Nemci i Italijani, nego u prvom redu klerikalci. Ovi poslednji rade još i danas, baš kao za vreme Austrije. Ali nju nisu sružili ni Nemci, ni Mađari, na je neće srušiti ni oni. (Burno pljeskanje na levlci).

Slavna je prošlost našeg Sokolstva, još slavnija će biti njegova budućnost, jer je naš Starosta sam Kralj. Njegovo Veličanstvo Petar II. (Složni burni poklici: Živeo Kralj!) Soko će umeti da odbije najnoviji napad dr. Korošca.

Zveza kmetskih fantov in doklet jedina kulturna organizacija Slovenačke seljačke omladine broji preko 200 društava. Skoro svaka seoska opština ima svoju omladinu i to najsvesniju i najnapredniju organizovanu u društvu kmetskih fantov in doklet. Ova sjajna omladina nalazi se u stalnoj borbi sa klerikalizmom. Njezina borba je uspešna i pobedonosna. Zveza kulturnih društav isto tako je centrala od preko 300 prosvetnih društava. I to intenzivno radećih društava u svim granama kulturnog života našeg naroda. Jadransku stražu, Crveni krst kao i tolika druga nacionalna društva sve su to nacionalni Slovenci stvorili u Dravskoj banovini. I tako redom, gospodo, sve što prestavlja našu nacionalnu kulturu, u prvim redovima bili su napredni i nacionalni Slovenci, a njih je uvek progono klerikalizam i još danas ne prestaje da ih progoni.

Zbog toga, gospodo narodni poslanici, ja optužujem gospodina Ministra prosvete, što nije vršio nacionalnu dužnost, jer je progono i dozvolio da se progone nacionalni učitelji u Sloveniji.

Ja optužujem Ministra pravde iz istih razloga. Premestio je 56 najsvesnijih i najboljih sudija i to samo zato, što su istovremeno odlični nacionalni radnici.

Ja optužujem Ministra poljoprivrede g. Svetozara Stankovića, što je premestio sve nacionalne veterinare, što je uništio njihove familije i upropastio njihovu decu. Ja optužujem celokupnu Vladu, što je pomogla politiku klerikalizma, koga predstavlja g. dr. Korošec, g. dr. Miho Krek i ban dr. Marko Natlačen, a koji u Slovenačkoj direktno ruše idejne, moralne i nacionalne temelje velike Jugoslavije. (Burno odobravanje i pljeskanje na levici).

Iz tih razloga ja ne mogu imati poverenja u ovu Vladu, pa ću zato glasati u načelu protiv budžeta. (Burno odobravanje i pljeskanje na levici).

Потпредседник Војко Чвркић: Пошто је народни посланик г. Мравље говорио врло брзо и нарочито врло брзо читао своје цитате, те га стенографи нису били у могућности да потпуно прате, ја молим народног посланика г. Мрављеа да своје цитате стави на расположење стенографима, како стенографске белешке не би биле непотпуне и како се с те стране не би могли чинити приговори и замерке Претседништву.

Има реч г. Миливоје Исаковић, народни посланик.

Миливоје Исаковић: Господо народни посланици, у дебати, која се овде води, узимам реч да на један лојалан начин, изнесем своја схватања о свему што је у вези са овом дебатом, те да тиме образложим свој став који ћу заузети приликом решавања државног буџета, који је сада пред нама.

Господо, ми смо и као држава и као народ, у територијалном погледу, углавном, постигли све што смо желели и наша је дужност сада да то очувамо и унапредимо. Из оваквога гледања на саму ствар произлази да је наш основни интерес стриктно поштовање уговора о миру. Конзеквентно овоме наши пријатељи и природни савезници су сви они чији је основни интерес да се уговори о миру у потпуности поштују и сачувају. Они чији је основни интерес у измени прописа уговора о миру, не морају бити наши непријатељи, али је сигурно да нису ни наши пријатељи. Услуге са њихове стране, концесије и слично, ма колико нам биле драгоцене, нису довољне, да би смо ради тога жртвовали оне своје пријатеље, чији се основни интерес поклапа са нашим. Допуштам, да наши привредни интереси нису баш увек од наших пријатеља и савезника били задовољавани као што би требало, али то није и не може бити разлог да се ми окрећемо на левокруг.

Гајећи лепе односе са свима, развијајући их и побољшавајући их, останимо верни опробаном пријатељству, јер и наш народ каже: „Држи се нових путева и старих пријатеља”.

Принципијелно, пакт са Бугарском је једна пријатна божићна новост. Народ га симпатично прима и због саме ствари а и због тога, што је он био у основама оних великих, политичких концепција, које је обележио и започео у дело да проводи наш неумрли Велики Краљ. Али народ хоће да зна; да ли је овај Пакт заиста у духу тих концепција и да ли ће он бити потка једног искреног братства, или само тренутни аранжман Владе, са циљем: да им користи у унутрашњој политици? Нека би Бог дао да буде оно прво, јер би у том случају био обезбеђен и триумф принципа: Бал-

кан—Балканцима, и триумф словенске солидарности.

Али, словенска солидарност без 150 милиона Словена, без Руса — сан, а са њима, са Русима, снага коју ће поштовати цео свет. Скоро ће већ две деценије, како са словенском браћом са Севера немамо никаквих дипломатских односа, па ипак у души нашега народа осећање захвалности и љубави исто је онакво као и некад у доба најтешње сарадње. Баш је народ свестан, упркос свега онога што је . . . да су дани велике, препорођене и моћне Словенске Матушке на видику и радосно очекујући тај тренутак, он искрено жели од својих надлежних, да то очекују и да са своје стране учине све што би нам дало права да у томе тренутку наша љубав и наша захвалност буду правилно и братски оцењени.

А сада допустите да се позабавим нашим унутрашњим невољама. Једна од ових је незадовољство Хрвата уопштено у појам познат под именом Хрватског питања. Шта овај појам у суштини конкретно садржи нико ауторитативно до данас није јасно казао. Ако је такозвано Хрватско питање низ умесних, оправданих захтева, које логика и етика диктују, онда решење овога питања не претставља никакве тешкоће. Али ако је такозвано Хрватско питање низ захтева једне психозе, од које су и логика и етика далеко, а које је резултат паклене делатности наших заједничких душмана и наше заједничке неувиђаности, онда је оно у овом случају Гордијев чвор. У сваком случају, не дај Боже, и у овом најгорем не треба малакати, не треба очајавати. Баш у томе случају треба сачувати ту присебност, сву логику разума, сву етику братства, сва осећања љубави, правичности, свестрано разумевање индивидуалних интереса и поштовање ових, али и пуну свест о неприкосновености јединства државе и онога што њу као такву персонифицира, па ће се ипак све правилно и добро решити.

Сви ми заједно имајмо стално на уму ону народну: Ко неће брата за брата, он ће туђина за господара!

Ја не бих својој дужности до краја одговорио ако не бих надлежне упозорио на то: да сву своју пажњу обратите на то да при решавању такозваног Хрватског питања, не распламте друго, исто тако опасно: Српско, или слично.

Кад ово подвлачим, ја пред очима имам незадовољства која постоје и са ове стране.

Тешко је бити задовољан, тешко је савлађивати се, кад се светиње некажњене руже и вређају, кад се националне институције, које све жртвују, спутавају, ометају, сумњиче и вређају. Болно је кад се нашим добровољцима претпостављају бивше аустро-мађарске спахије; па, што смо их онда кретали са њихових кршева, кад и на њиховом новом огњишту више вреде пропали фонови? (Одобравање на левици.) Незгодно је, господо, да су ту скоро, ликвидирани чак и спорови са племићима бивше Аустро-Угарске, а маса инвалида и инвалидских породица још ни до данас не може да дође до инвалидског решења, нити може без великих мука код финансијских дирекција да их ликвидира.

За нас је потпуно несхватљив факт да један пензионисани жандарм бивше Аустрије, или финансијски уредније прима пензију, него један слепи

ратни инвалид своју инвалиду. Ми дижемо свој глас и против овог законодавства, које је и словом и духом далеко од народа, позајмљено од туђина, у опречи са народним схватањима. У духу схватања нашега народа нису закони по којима је могуће да се деликвент, ухваћен на делу, пушта на слободу до суђења, до кога понекад не дође ни за годину дана. Још мање се наш народ одушевљава законским прописима, по којима су тзв. Кадићева, Нашичка афера могле бити ликвидирани онако како су ликвидирани.

Нашем народу нису вољи ни они законски прописи, по којима је дозвољено људима некажњено натући лисице на руке, затварати их, оптуживати, а суд их после ослобађа као невинне и некриве. Преовлађује уверење да нас картели до миле воље деру. Шта је учињено да се картели сузбију у границе допуштенога? Колико ја знам, апсолутно ништа.

Наша тзв. „домаћа индустрија“ са капиталом, који добрим делом није наш по обичајима свих светских капитала, уз звучне националистичке пароле, експлоатише нас до изнемоглости, као да нација постоји због ње, а не она због нације.

Друга једна индустрија са „братским“ капиталом у име некога братства доведе читав обућарски и опанчарски ред до просјачког штапа. Попут напредног света и код нас су створене извесне институције, које треба да допринесу интересима широких народних маса. Међутим, све се то извиоперило и ове институције, по ономе што се зна, служе интересима врло уског круга људи. Наше институције за извоз стоке, место да највећи део добити пруже произвођачима, пружају то једном малом броју посредника. Друге опет дућанишу и спроводе безобзирну класну борбу противу читавог једног staleжа, противу трговаца, које су довели до пропасти.

Место да се овој злокобној борби противу једне заслужне класе стане на пут, оно се дефицит тих институција попуњава милионима субвенција из државне касе, а водећи људи тих институција живе у изобиљу и доказују да је то успех и пут, који треба да препороди нацију.

Ту скоро са поносом је говорено о Уредби о ликвидацији земљорадничких дугова. Чак и данас пре подне ми смо чули са овога места да се исто тако поносно говори о тој истој уредби. Камо лепе среће када би она била таква да се њоме можемо поносити! Нажалост ова уредба изазвала је опште незадовољство. Њом су подједнако незадовољни и дужници и повериоци.

Уредба није проблем решила а најмање га је решила сретно. Земљорадник је и даље остао дужник у износима које он не може да плати. Овако решивши овај проблем држава је и сељаку и поверицу наметла више жртава, него што је на себе примила. То је једна јеванђелска истина и тако ми имамо ситуацију да сељак није раздужен, а да су трговац и занатлије остављени сами себи.

Једини је резултат тај, да је оборена вредност акција Привилеговане аграрне банке готово за 2/3 вредности, које су мале штедише при оснивању уплаћивале.

Трагикомедија обвезница ратне штете задешила је и акције Аграрне банке. У животу нема ничег новог. Све се понавља, а у овом случају, можда су чак и личности исте.

Овогодишњи државни буџет повишен је за 625 милиона. То је позамашна сума, па ипак, ево, ја који припадам левици искрено да вам кажем, гласао бих за то повећање кад би се њиме попуниле суме, које би се избрисале из буџета укидањем трошарина и такса на вино и ракију, смањивањем цена соли, петролеја и дувана, брисањем сума од казни по Закону о радњама и Закона о таксама.

Исто тако дајем своју поштenu реч, да бих за ово повећање гласао и кад бих знао да би његов највећи део имао да иде на оправке путева, или на набавку хране и семена оскуднима, или на набавку серума за сузбијање сточних зараза, или за отварање нових школа и упослење интелектуалаца и радног света, или за болнице и слично. Ја бих исто тако гласао за ово повећање и кад би се из ове суме чиновницима и службеницима вратиле принадлежности, које су им одузете, јер данас поштени државни чиновници и службеници немају ни колико им је за живот потребно да могу опстати. Још нешто, ја бих без икакве резерве гласао за ово повећање од 625 милиона и у том случају кад би целокупна ова сума била намењена нашој војсци и морнарици. Ја бих најзад, без икакве резерве гласао за ово повећање кад бисмо имали довољно гаранције да ће се укинути цензура, а ту смо два пута разочарани да ћемо у најкраћем времену добити закон о слободној штампи, тајно гласање, праву и пуну слободу збора и договора, сталност и независност чиновника и службеника, и гаранцију, да се више неће вршити избори онако као што су то сада вршени општински избори, а када су гласачка места, у којима су избори вршени, била цернирана кордонима жандарма.

Господо, да се лепо разумемо. Кад би смо имали оне гаранције које могу да се пруже; кад би смо могли веровати у те гаранције, да ћемо место квази слободе добити демократију; да ћемо место квази законитости, добити пуну слободу и пуну законитост, ја бих без предомишљања и без једне речи гласао за овај буџет и ово повећање, али пошто тога нема, гласаћу против. (Пљескање и одобравање на левици. — Александар Дачић приговара и живо се објашњава са говорником).

Потпретседник Војко Чвркић: Господо народни посланици, има реч народни посланик г. др. Лука Шошки.

Dr. Luka Šoški: Gospodo, ma koliko se činilo, da su pojedini govornici u debati o budžetu i Finansijskom zakonu iscrpeli sva pitanja, uvijek se i pored toga nade još po koji momenat, za koji se čini da nije možda dostatno obraden, ako je u opšte bio tangiran. Tako sam i ja, gospodo, kopkajući naišao na jedan momenat za koji mi se čini, da ga je vredno spomenuti. Pri tome ću se držati vremena koje mi je odredno Poslovníkom. Uzeću u glavnom u vid samo tri tačke zbog kojih neću moći da glasam za predloženi budžet odnosno za povjerenje ovoj Vladi. Prvo ne mogu da prihvatim sam budžet i Finansijski zakon kao takav, dok Vladi ne mogu da glasam povjerenje u glavnom radi neuređenja činovničkih prinadležnosti, i vođenja politike u pogledu hrvatskog pitanja.

Kada sam polazio na ovu debatu u ovu Skupštinu, pitali su me napredniji gospodari, ljudi kojima je više do ekonomskoga uređenja zemlje nego do politike i inata: »Hoćete li jedanput početi pretresati ekonomska pitanja i ekonomsku politiku«. To, na

žalost, gospodo, moram i ja da pitam vas od većine, jer ni u predlogu budžeta Ministarstva poljoprivrede ni u §§ 47 i 48 predloga Finansijskog zakona o tome nema ni slova.

Poslje ovoga uvoda da predem na prvu tačku: budžet.

Što se tiče, gospodo, budžeta i Finansiskog zakona kao takvog, ja sam pomiren sa mišlju da će on biti primljen ovakav kakav je predložen, odnosno sa izmenama Finansiskog odbora. Ipak, jer ja nisam bio član Finansiskog odbora i nisam imao prilike da tamo dadem svoje opaske, eventualne primjedbe i zamjerke, to ću učiniti ovdje, pred plenunom, dakako u najkraćim crtama, jer je budžet sa strane opozicije mislim prilično prorešetan. Gospodo narodni poslanici, budžetski izdaci. . . . (Glasovi kod poslanika na levisi: Gospodine Pretsedniče, mogli bismo prekinuti sednicu! Šteta je i za gospodina govornika da ga ne čuju svi poslanici! Da prekinemo sednicu za sutra!)

Потпретседник Војко Чвркић: Господо народни посланици, буџетска дебата исцрпљује и сувише времена. Ми морамо да завршимо овај буџет на време зато што он иде пред Сенат, а налазимо се и пред празницима ускршњим. Ја бих вас молио да саслушате господина говорника.

Dr. Luka Šoški (nastavlja): Ja mislim da bismo imali dosta vremena. Ja mislim da bih mogao govoriti sutra.

Потпретседник Војко Чвркић: Молим вас, господине посланиче, изволите продужити свој говор!

Dr. Luka Šoški (nastavlja): Ja bih vas molio, gospodine Pretsedniče, ako je moguće da prekinem govor. (Odobranje na levisi).

Потпретседник Војко Чвркић: Молим Вас, господине посланиче, продужите свој говор. (Приговори на левици и узвици: Да се прекине седница, па да чујемо сутра господина Шошки!) Молим вас, господо народни посланици, немојте да ометате дебату. Изволите саслушати господина говорника, а вас, господине посланиче, позивам да продужите свој говор.

Dr. Luka Šoški (nastavlja): Gospodo poslanici, budžetski izdaci povećavaju se, ovamo od 1934 godine, strahovito iz godine u godinu. Ja ću vam izneti pregled budžetskih izdataka sve ovamo od 1929/30 godine. Počinjem sa tom godinom naročito kao početkom toliko napadanog autoritativnog režima. Za tu, dakle, budžetsku god., bili su izdaci 7,945.647.510 dinara. Za sledeću, 1930/31 godinu popeli su se za 588,914.043 dinara. Ali od te godine padaju kroz naredne četiri godine: 1931/32 padaju za 12,202.261, 1932/33 prema predašnjoj za 947,238.627, za 1933/34 prema ovoj za 585.223.755, i za 1934/35 prema predašnjoj za daljnjih 75,542.570 dinara, što znači, da su u toj godini naprama onoj, gdje su bili najveći, t.j. 1930/31 pali za 1,620.207.213 dinara. Ali onda, od 1935 počinju da se naglo i jako dižu, bez ikakvog postepenog prelaza. Za godinu 1935/36 skaču odmah za 3,335.448.006 dinara prema 1934/35, 1936/37 skaču za daljnjih 75,710.852 dinara i sada za 1937/38, prema predloženom proračunu, za daljnjih 625,486.802 dinara prema sadanjem, a prema onom za 1934/35 za 4,034.645.660 dinara.

To je horendna brojka i iznosi oko 2/3 cijelog budžeta za 1934/35 godinu. To je prema proračunu. Ali k tim svotama moraju se pribrojati i drugi izno-

si: Iznosi iz Finansijskog zakona, od kojih samo svota iz § 66 iznosi 96,967.489 dinara, zatim onih 200.000 dinara za automobil za Pretsednika Finansijskog odbora, pa onih 5,634.000 dinara, odnosno jer je to uključeno i za unatrag, 11,268.000 dinara povećanih izdataka na narode poslanike, što sve čini iznos od 11,057.435.489 dinara, dakle povišica prema lani ne za 625,486.802 dinara, nego za 733,922.291 dinara, t.j. za 108,435.489 dinara više, nego je u budžetu iskazano. Ovdje uz to ne dolaze ni izdatci prema amandmanima u Finansijskom zakonu, za koje ja lično ne znam koliki su, ali po računu onih, koji znaju, stvarno iznose svi izdaci preko 20 milijardi.

Ja dopuštam, gospodo, da su svi ti izdaci možda i potrebni, ali ne dopuštam da su neophodno nužni. Ima nužnijih izdataka, kao što su n.pr. činovničke pripadnosti, koje nažalost prema predlogu budžeta ostaju po starom. A što je glavno: Odakle to sve podmiriti? Za redovni budžet, da tako kažemo, fungira i onolika brojka prihoda, kolika je brojka izdataka, t.j. 10,949.000.000 dinara. Lijepo! No da vidimo, od kojih sve vrsta prihoda misli to Gospodin Ministar da namakne i da li je to moguće. Evo nekoliko primera: 1) Porez na zemljarinu povećava se prema prošloj godinu od 450 na 460 miliona, t.j. za 10,000.000 dinara; 2) Porez na kućarinu za 10,000.000 dinara; 3) Porez na tečevinu za 30,000.000 dinara; 4) Službenički porez za 12,000.000 dinara; 5) Porez na poslovni promet za 100,000.000 dinara; 6) Vanredni doprinos uz službenički porez za 3,000.000 dinara; 7) Dugovani porez sa prirezom za 15,000.000 dinara; 8) Na t. zv. trošarini (šećer, kava, vino, pivo itd.) za 30,000.000 dinara; 9) Na taksenim markama i pristojbama za 60,000.000 dinara; 10) Na carinama i slično za 167,750.000 dinara; 11) Na monopolu soli za 2,742.000 dinara; 12) na monopolu petroleuma za 2,000.000 dinara; 13) na monopolu žigica za 5,858.000 dinara.

Zaustavimo se kod nekih od ovih prihoda.

Već kod poreza na zemljarinu nameće se pitanje: Otkuda veći porez na zemljište u iznosu za 10.000.000 dinara, ako ostaje zemljarina, kolika je sada, kako bi to prema § 18 t. 2, predloga Finansijskog zakona izgledalo? Pošto zemlja ne raste niti će je biti više, nego lani, mora da se poveća porez! Tečevina i poslovni promet povećavaju se za 130,000.000 dinara. Pitam gospodo: Zar je to povišenje uz ovakve prilike kadar podnijeti trgovac, obrtnik i ostale slobodne profesije? Ove poreze, obzirom na platežnu snagu ovih profesija, treba još sniziti, a ne povećati!

Na soli, petroleju, žigicama, ovima najnužnijim artiklima za svakoga, pa i za seljaka, predvien je prihod za 10,600.000.— dinara više od lani. Ni ovdje se ne može vjerovati, da će se ovi artikli više trošiti, nego lani, pa da će radi toga biti veći prihod, jer su široki slojevi potrošnju istih već stegli na minimum, kojega jamačno neće povećati. Kako dakle doći do 10,600.000.— nego povećanjem cijena tima artiklima? Ali onda će se još manje trošiti i biće manji dohodak od njih! Kako da to ne vidite?

Zanimljiva je stavka, koja se misli ubrati na dužnim porezima. Opšti neposredni porezi, kamo spadaju uz napred navedene pod 1), 2), 3) i 6) još i porez na rente, društveni porez i porez na neženje (ti porezi nisu povišeni), iznose po proračunu 1.514.000.000.—. K tomu su priračunati kamati od 20,000.000.— ukupno dakle 1.534.000.000.— dinara. Uz ovu svotu tekućih poreza, za koju se računa da će se ubrati, misli gospodin Ministar da će se još ubrati na dužnim porezima 100,000.000.— dinara, t.j.

za 15 miliona više nego lani, kada se računalo da će se s ovoga naslova ubrati 85 milijona dinara. Ja ne znam, — jer nemam u to uvida, koliko je uopšte dugovine na porezima, — koliko se od toga otpisuje (radi toga, jer je propalo pa više nije moguće utjerati), te koliko je dvojbena, ali, poznavajući prilike, sumnjam, da će se ubrati i redovni, a kamo li uz to i zaostali porez. Na predlog Ministra finansija propisao je Ministarski savjet 1935 godine Uredbu o vanrednom otpisu srazmernog dijela poreskog duga do kraja 1932 godine za one, koji do kraja februara 1936 dragovoljno plate preostali dio, t.j. ono, na koliko im je porez bio smanjen. Bilo bi interesantno znati, koliko se lica — procentualno — tome odazvalo i koliko je procentualno na taj način uplaćeno tih zaostalih poreza! Držim: vrlo malo, jer znam, da dužnici nisu plaćali ni privatne dugovine, gdje im je bilo — prije Uredbe o likvidaciji seljačkih dugova — pušteno čak na polovicu. Zato s pravom sumnjam i u to, da će dragovoljno biti u novoj budžetskoj godini ubrano 100,000.000 zaostalih poreza. Razumije se, da ja ne mogu biti za dizanje navedenih vrsta poreza, a pošto to ovaj budžet čini i pošto je on, kako se to samo iz ovo malo primjera vidi, nerealan, glasovaću protiv njega.

Prelazim na nešto interesantniju tačku, a to je uređenje činovničkih prinadležnosti.

Pod činovnicima ovdje razumijevam, gospodo, sve one, koje država isplaćuje, dakle u najširem smislu te riječi. Tu dakako spadaju i penzioneri.

Povećanje izdataka u svakom razumnom gospodarstvu ne može se vršiti bez povećanja prihoda, ako se neće da zade u dug. I povećanje budžetskih izdataka traži povećanje prihoda. Snižanjem zemljarine u 1935 godini, koje je bilo potrebno i dobro, mada to sniženje pojedinac nije toliko osjetio, koliko je državni budžet osjetio gubitak usljed toga, — nastalo je neravnovesje u budžetu, koje je trebalo izravnati. Trebalo je, ukratko, namaknuti na drugoj strani ono, što je na jednoj izgubljeno. Ali odakle namaći? Od jasnog činovnika, koji ne smije da se buni i da protestuje. I izišle su, u septembru i oktobru 1935 godine, dvije Uredbe o redukciji činovničkih prinadležnosti, kojima su, po riječima samoga Ministra finansija u sjednici Senata od 23 marta 1936 godine, te prinadležnosti snižene na minimum, da više ne mogu biti. Ipak se bojim, da on na to u danom momentu ne zaboravi, kad mu opet dajete takovo ovlaštenje u § 58 predloga Finansijskog zakona, mada je on istom zgodom i sam izjavio, da će te prinadležnosti trebati povišiti, čim to dozvole gospodarske i proračunske prilike u našoj državi.

Najbolnije je činovnike dirnulo ukidanje doadata na žene. Kao da ženu ne treba izdržavati! Ta baš trošak uzdržavanja žene i jest najveći razlog što se ljudi ne žene! Nikakvim porezom na neženje, uz uskraćivanje pripomoći za oženjene, ne mogu se natjerati neženje na ženidbu, jer je taj porez uvijek daleko manji od uzdržavanja žene. Da je gospodinu Letici bilo onda inkognito prisustvovati onim neslužbenim sastancima i razgovorima činovnika tim povodom, imao bi prilike čuti mnogu gorku na svoju adresu, među kojima nije najveća ona, da će mu odvesti sve žene, pa neka ih on hrani i oblači!

Pa da je bar to sniženje zahvatilo sve jednako pravedno, tj. proporcionalno, ni po jada! Ali, ono je zahvatilo najjače najveću sirotinju, one s najnižim prinadležnostima. Prema podacima jednoga nadležstva, koje imam pri ruci, kreću se ta sniženja

od 3.5% do 18.8% neto. Onaj, kojemu je sniženo za 3.5%, imao je prije tih uredaba prinadležnosti u iznosu od 5.560.— dinara bruto, a nakon Uredbe 5.370.— dinara, dakle sniženo mu je za 190.— dinara. Onaj pak, kojemu je sniženo 18.8%, imao je prije sniženja u svemu 1.950.— dinara bruto, a nakon sniženja 1.585.— dinara; sniženo mu je dakle za 365.— dinara mjesečno. K tomu se obično pridružuju i druge nesreće, kojima dakako Ministar nije kriv, ali na koje bi trebao da misli. Onaj, kojega je zadesilo sniženje za 3.5%, oženjen je, no bez djece, dok je onaj sa 18.8% sniženja imao i dvoje djece u dobi od 4 i 6 godina. Živa su mu i sada, hvala bogu. Mnogi imaju i druge redovite izdatke na djeću. Tako jedan, kojega je zadesila redukcija prinadležnosti sa 10%, imao je prinadležnosti prije redukcije bruto 3.470.— dinara, a poslije redukcije 3.130.— dinara, dakle sniženo mu je za 340.— dinara. No, uz to ima 4 djece u dobi od 8 do 21 godine, za koju ga stoje: upisnina i takse u školama 2.675.— dinara, knjige 1250.— dinara ili ukupno 3.925.— dinara. A kad se uzmu u obzir i neredovni, ili možda kod nekoga, na nesreću, i redovni izdaci, kao što su izdaci na liječenje i ljekove u bolesti, onda ovo smanjenje znači za mnogoga i mnogoga katastrofu, propast moralnu i materijalnu. Pitam ja vas, gospodo, može li ovakav čovjek, tj. uz ovakove prilike, inače bezprikoran u svojim osjećajima, ne možda tek vanjskim ponašanjem, nego, velim, i u osjećajima, biti oduševljen za državu, u kojoj je, neskrivljeno i nezasluzeno, doživio duševni i fizički, moralni i materijalni slom? U svom očajanju, on će radi popa zamrziti i crkvu, radi režima i državu!

A jeste li, gospodo, i vi i Vlada, kada pomislili na budući činovnički proletarijat, na našu omladinu? Dolaze tužbe na pojave i širenje komunizma. U novinama od prekjučer mogli ste čitati vijest od 21 februara iz Vašingtona o jednoj demonstraciji pred Belom kućom, gdje američka omladina traži donošenje zakona o pomaganju siromašnih omladinaca. A iz govora g. Rašovića održanog jučer znate da i Crna Gora ima komunista među omladinom, ali taj komunizam nije idejni, već posljedica gladnog želudca. Ako dakle vi, gospodo, pustite našu siromašnu omladinu bez hljeba, bez mogućnosti školovanja, bez mogućnosti življenja, onda vi danas-sutra nećete nikakvom silom moći spriječiti ono pred čim inače toliko strepíte. To valja u klici ugušivati, no to se ne čini nasilnim sredstvima, nego davanjem mogućnosti za život i uvadanjem u život ekonomske i socijalne pravde.

Ima, gospodo, slučajeva, gde je još trebalo povišiti prinadležnosti, a ne smanjivati. Tako suplenti gimnazija primaju samo oko 250 dinara mesečno više nego služitelji gimnazija, koji povrh prinadležnosti imaju još i besplatan stan u naravi i osim osnovne škole nemaju nikakvih drugih škola. Suplenti bi trebali da primaju na ruke bar 1500 din. mjesečno. Sekretar gimnazije, koji mora da ima barem maturu, prima neto gotovo istu sumu kao i služitelj, pa bi i njegove prinadležnosti trebalo povišiti bar za 200 dinara mjesečno. Kad ovo govorim ne pleđiram da se prinadležnosti služiteljima skinu, nego da se onima drugima povise. Jer, gospodo, potrebe činovnika sa maturom, odnosno fakultetom, nisu iste kao onih služitelja i zvaničnika, koji osim osnovne škole, eventualno i kojeg razreda gimnazije, nemaju drugih škola. Potrebe prvih iziskuju u svemu daleko

veće izdatke. Pored toga oni su, dok su došli do svoga zvanja, školujući se, utrošili i mnogo napora i mnogo vremena i mnogo novaca, a mnogi su narušili i svoje zdravlje, pa je posve opravdano i pravedno da bude i veća razlika u plaćama između jednih i drugih nego je danas, pogotovo ako se uzme u obzir još i veća odgovornost koju oni imaju naprama odgovornosti služitelja i zvaničnika.

I još nešto. Ne samo da su tima sniženjima pogodeni pojedinci, nego je njima pogodena u svojim interesima i sama država, samo što nažalost odlučujući neće ili ne mogu to da vide. I za samu državu ovo je sniženje veći gubitak nego li dobitak. Ima jedna njemačka poslovice koja kaže: »Jeder Sparer findet seinen Verzehrer«. Nikada, gospodo, prije nije bilo u redovima intelektualnih radnika toliko kriminala koliko ga susrećemo u ovima godinama ekonomske krize. Gdje ste prije čitali ili čuli, da je advokat ili javni bilježnik pridržao povjereni mu novac od stranke, da ga za sebe upotrebi? Gdje ste prije čitali, da je sudija — molim vas, i sudija! — »na pozajmicu« uzeo novac iz sirotinjske kase? Više se na korupciju i tu nedavno pada sa ministarske strane riječ da će ova Vlada nemilice odasvuda goniti korupciju. A kako ćete vi, gospodo, — a budimo ljudi pa recimo i s kojim pravom — goniti korupciju kada na nju, na ovakav način, nagonite svoga službenika? To bi bio neuspjeh pokušaj dresiranja ljudi. Stavite vi pred gladnoga jelo, pa mu zabranite da ne jede! Nema te dresure koja je jača od prirodnog zakona za samoodržanjem!

Prilika čini tata, veli također njemačka poslovice. Nedajte vi čovjeku priliku da griješi, da, upravo, ne turajte ga, ne nagonite ga na to, i on neće griješiti. Dajte mu materijalnu mogućnost življenja, obezbijedite ga, i tek onda možete tražiti od njega moralnu jakost i tek onda možete ga s pravom kazniti, ako pogriješi, a ne onda, kada je pogriješio u nuždi i očaju.

Kada je, gospodo, govor o vojsci, kada je govor o budžetu vojnom, onda mi svi, bez razlike votiramo taj budžet bez debate. Zašto? Naglašava se sa svake strane: zato, jer je vojska odbrana države, dakle i naša, pa za nju mora biti iz oka, iz boka. Kod vojske mora se namaći i za stvarne i za lične potrebe pa bilo odkud. A ja vam, gospodo, kažem: i činovnički kadar je vojska, za čije se potrebe mora naći sredstava. Samo materijalno obezbijeden činovnik može da savjesno vrši svoju službu; samo materijalno obezbedeni činovnik kadar je da odbije uplive sa strane i da ostane na visini svoga ploožaja. Inače se, kako sam rekao, to od njega ne može tražiti. Zato apeliram i na Ministra finansija, i na Finansijski odbor, i na Skupštinu, da se činovnicima uspostave beriva, koja su imali prije rečenih uredaba, tim više, što su odonda i životne prilike poskupile, kao i da se popravi nerazmjernost prikladnosti gdje isti postoji, a o kojem sam prije govorio. Na vas, drugovi, apeliram u tom pravcu naročito i zato, da time pokažete, da razumete i tude potrebe a ne samo svoje povišavanjem poslaničkih dnevnica. Ja ovom zgodom izjavljujem, da sam ja protiv ovoga povišenja, ako ne vratite činovnicima prijašnje prikladnosti!

Prelazim, gospodo, na zadnju tačku svoga današnjega govora, a na najranjaviju ranu na našem narodnom tijelu, na hrvatsko pitanje. Kadagod, gospodo, čujem riječ »Hrvatsko pitanje«, uvijek mi dodu napamet pjesnikove riječi:

»Oj slovinska zemljo lijepa,
što sagrieši nebu gori,
da te taki udes ciepa
i jadom te vječnem mori!«

Da, što smo sagriešili, gospodo, da uz druge nevolje još i danas mučimo i ovu?!

O tome što se pod Hrvatskim pitanjem ima razumjeti, šta mu je sadržaj, i, napokon, kako ga riješiti, postojala su i postoje evo i danas i u samoj Narodnoj skupštini različita mišljenja. Doduše, nosilac i reprezentant toga pitanja, dr. Maček, slabo haje za naša mišljenja. — svih nas u ovoj Skupštini, toga si budite svijesni. — jer stoji na stanovištu, da mi ne značimo ništa, jer smo izabrani kao »Jevtičevci«, što samo po sebi za njega znači: nasilno i protiv volji naroda, i koji prema tome nemamo pravo ni o čemu govoriti, a kamoli odlučivati. Za njega je sve što ova Skupština radi »Negotium nullum«, pravno ne važi. Zato on, silan kako se osjeća, s ovom Skupštinom neće uopće da ima posla. Ipak ta razna mišljenja postoje baš kao što postoji nešto, što se naziva hrvatskim pitanjem, i ta mišljenja treba da uzima u obzir svaki, koji hoće da to pitanje rešava, pa i gospodin dr. Maček.

Da li je hrvatsko pitanje pravno ili tek faktično, izgleda da je u ovom momentu sporedno. Ono je tu, ispriječilo se je pred nas i ukočilo normalan život u ovoj državi. I opet je, mislim, svejedno da li je tako moralo da bude ili je nastalo tek nespretnošću ove ili one vlade, ili više njih ili i svih zajedno. — ono je tu i ima svoje neblagotvorno dejstvo. A kad smo sa tim saznanjem na čisto, složićemo se i u tom da to pitanje treba ukloniti i likvidirati, da nastane normalan tok, normalan život same države.

Nemam pretenzija, gospodo, da ikome dajem lekcije ili sugestije, kako bi se hrvatsko pitanje imalo da rešava. Moja je zadaća ovaj čas ta da ukažem na činjenice kako sam ih ja zapazio pa da ponajpre konstatujem, da se to pitanje sa strane pozvanih dosada uopšte nije rešavalo, a kamoli riješilo, kao i to, da je način, koji je imao biti kao uvod, kao priprema za to riješenje, bio pogrešan.

Da se razumijemo: Ja ovdje pod »pozvanima, da to pitanje riješe«, smatram vlastodršce, Vladu, danas Stojadinovićevu, sutra Davidovićevu, ili koja već dođe. Tako to, čini se, razumijeva i Maček. Beogradski dio opozicije mu je samo svijesni ili nesvijesni licitant, koji mu nabija cijenu, i ništa više. Uostalom, oni i sami, — naime Udružena opozicija, — priznaju, da među njima nije došlo do sporazuma i zvanično saopćenje pristašama ovih u Beogradu već dulje vremena glasi: Im Westen nichts neues«, a onih u Zagrebu opet svojima »Im Osten nichts neues«.

Ostaje dakle da se razmotri rešavanje toga pitanja samo sa strane sadanje Vlade, odnosno dr. Stojadinovića kao danas legitimiranog — i po riječima Žarka Tomaševića — naročito nakon uspješno provedenih općinskih izbora — pretstavnika »Srpskoga dijela naroda«, ili kako Maček i neki hoće, »Srpskoga naroda«, i dr. Mačka kao legitimnog pretstavnika »Hrvatskoga naroda«.

Dr. Stojadinović je na čelu Vlade od 24 juna 1935 godine. Prvi sastanak sa dr. Mačkom, koliko se zna, bio je 16 januara 1937. Pripreme dakle za taj veliki događaj trajale su preko poldrugu godinu dana. A rezultat? Opet poruka sa obje strane i na obje strane: »Nichts neues«!

Tri nedelje iza toga po prilici dolazi Većeslav Vilder u Beograd, najprije opoziciji, a onda Vladi, i

opet »Nicht neues«. Odasvud i uvijek samo očajni: »Nicht neues, nichts neues, nicht neues«:...

Takav rezultat, gospodo, i mora biti, ako pregovarači nemaju jedan u drugoga povjerenja. A povjerenja ne može biti tamo, gdje nema iskrenosti, gdje svatko gleda na svoj šičar.

Kada je dr. Stojadinović preuzeo Vladu, imao je računa, da ga Maček pusti na miru. Da mu, kako se veli, ude u volju, on je dopustio, da se u štampi pređašnja vlada, u kojoj je i on sam bio kao Ministar finansija i za čija djela i on mora da nosi odgovornost, dopustio je, velim, da se ta vlada grdi na pasja kola. Odmah je dao Mačkovim Hrvatima »najšire slobode«: slobode, koje inače uskraćuju opći zakoni svima građanima. A obećao je da će neke široke slobode i uzakoniti. Tako je nastala između njih blažena idila: niti je g. Stojadinovićeva Vlada smatrala Mačkove sebu opozicijom, niti su Mačkovi ikada napadali Vladu. Bože sačuvaj! Vatra sa obje strane skoncentrisana je na nas, skupštinsku, pravu opoziciju vladi. A zna se, da se svako obara na onoga, za koga drži da mu smeta. Iz tog izlazi obratan zaključak: gdje se ne napada, znači da se ne smeta.

Ali ni takvo stanje ne može da ostane vječito. Obećanih darova, obećanoga uzakonjenja nema i nema. Zato nastaje nestrpljenje, čini se na Mačkovoju strani: „Šta je, Vlatko, o po Bogu brate?“ I onda dolazi do glasovitog sastanka najvećih veličina današnje Jugoslavije, koju bi narodni pjevač opjevao po prilici ovako: „Bože mili, čuda golemoga! Sastala se dva mila brajana, jedno jeste Stojadin Milanče, a drugo je Vlatko Mačkoviću; sastaju se, u lice se ljube, za junačko pitaju se zdravlje, pod bijele hvataju se ruke, i odlaze u kuću lugarsku, u lijepoj zemlji Sloveniji, na zemljištu ni mojem ni tvomem, da ne reknu: »Milan popustio«, da ne reknu: »Vlatko popustio«, pa tek bude treće: Neutralno. Nosili se pet debelih sati, al' ni jednog pjena ne popala, niti Vlatka, niti Stojadina, ni bijela, kamo li krvava. Bratski su se oni i rastali, baš ko Marko i Ljutica Bogdan, jedan drugim sreću zaželeli: »Zbogom ostaj, Mačkoviću Vlado!« »Sretno pošto, deli Stojadine, već te moje oči ne vidjele!«

I ne vidješe se više do danas.

Izgleda, da do sporazuma nije došlo zato, jer se čini da svaka strana gleda da drugu nadmudri, i to više ova onu, nego ona ovu. Dr. Maček je prilično jasan, i mora se priznati, konzekventan. On je odmah od početka stavio ovaj zahtjev: Raspust ove Skupštine, oktroyisanje izbornog reda i provedenje slobodnih izbora za konstituantu tajnim i općim pravom glasa, pa neka se onda o uređenju države sporazumijevaju tako izabrani narodni zastupnici. On dakle ne traži sada federaciju ili bilo kakovo preuređenje države, nego traži mogućnost i način da dođe do nove Ustavotvorne skupštine, koja bi onda dalje radila. Ukratko: On traži stanje kakvo je bilo prije 1 decembra 1918 godine.

Ako je dr. Maček i 16 januara 1937 godine ostao kod toga stanovišta, onda se može samo nagadati, šta je ova, druga strana, odgovorila. Bojeći se neizvjesnosti od slobodno, na temelju općeg i tajnog glasovanja, bez ikakvih pripomoćnih sistema, d'Hontovog i sličnih, provedenih izbora, ona je ovaj zahtjev morala odbiti.

Bilo kako bilo: sastanak u Brežicama ostao je bez rezultata, ali ne i bez nada, nada na obje strane. S Mačkove strane se nadaju u uspjeh sa prijeljnom, dok se s ove strane uzdaju u staroga saveznika pred-

dratne Srbije: u vrijeme. Do neke konflagracije, misle, neće doći, a ako i dođe vjeruju, da će „lako“ sa Hrvatima, koje će onda za uvijek proći volja stavljati neke uvjete i kakova hrvatska pitanja; inače će se oni, ti Hrvati, čekajući a ne dočekavši od Mačeka ono obećavano, izmoriti i doći k sebi, pa opet početi prema Beogradu voditi realnu politiku. Samo bi se gospoda mogla i da prevare.

Izgleda da Vlada g. dr. Stojadinovića ne zateže s donošenjem političkih zakona bez razloga. Ona izgleda čini to zato da u slučaju potrebe može uskratiti Hrvatima svoju blagonaklonost i reći: „Što smo davali, bilo je iz naše blagohotnosti, a ne što bi po Zakonu morali. Po Zakonima koji su na snazi, a koje mi moramo da poštujemo, — onda bi ih poštovali! — vi nemate prava ni na izvješavanje hrvatskih zastava, ni na udruživanja, ni na posvete svojih stranačkih barjaka, ni na osnivanje svojih organizacija; vi čak po zakonu niste ni stranka i mi vam možemo svaki čas odreći čak i pravo za sudjelovanje kod izbora. Ali ako je g. dr. Stojadinović mudar nije ni dr. Maček lud. On je prihvatio ono što je u danom momentu dobio: Prvo: dragocjeno priznanje, da je njegov, što ovdje znači hrvatski stav prema ovoj Skupštini i ovoj državi opravdan, a što je od neizmjerne moralne vrijednosti za njega. Nadalje je dobio slobodu u naučanju mase: „Los von Beograd“; slobodno pripremanje u tome cilju vježbanjem u oružju, slobodno obračunavanje sa svima onima, koji uz njih ne pristaju; ingerenciju, direktnu ili indirektnu, na postavljanje, premještanje, smjenjivanje sa položaja. (Dr. Vojislav Došen: Neka smeni dr. Stojadinovića!) On mu ne smeta. Gospodo, ovako se radi od prvoga dana dolaska na vlast g. dr. Stojadinovića. Sloboda izvješavanja hrvatskoga barjaka za Mačkove mase znači ujedno slobodu da svakoga, ko za to inače nema smisla, prisile, da ga i on izvješava; sloboda izvješavanja hrvatske zastave za njih znači zabranu izvješavanja jugoslovenske; sloboda glasanja znači slobodu samo za njih, a odricanje iste slobode za druge. Oni ne poštuju slobodu ni uvjerenje onih što nisu glasali za Mačka: javno i slobodno ih žigošu, izvrgavaju ruglu na svakom koraku i na svaki način, nazivaju ih izdajicama Hrvata, nazivaju ih Jevtićevcima, što znači izdajicama Hrvatske; bojkotiraju ih, maltretiraju i čine im sve moguće psine, da im naškode. Za njih su sluge Beograda ne samo četnici nego i Sokoli, pa i sami činovnici. Svako, ko nije uz njih, neprijatelj je „naroda“. Njihov je zahtjev: „Kud sav narod“, to jest većina kojega kraja i mesta, — „tamo moraš i ti!“ Dozvolite, gospodo, je li to sloboda? Sloboda znači: slobodno djelanje i ponašanje pojedinaca u granicama zakona prema njegovom nahodenju, kako on hoće, a ne kako drugi hoće!

Je li to sloboda, kad jedan seljak dotjera svoje živinče na sajam a ne smije ga prodati kako je zgodno za njega, već ga mora prodati kako su mu oni ustanovili cijenu. I, razumije se, ne može ga prodati, jer kupac nije htio da plati koliko je on tražio i koliko su oni ustanovili cijenu, i onda on to svoje živinče tjera kući, kamo mu dolazi ovrha. Odakle će on da smogne novac, kad ne smije da ga proda ispod one cijene koja je po njima određena? Kao da on inače i sam ne bi htio dobiti više da može! — Samouprava u općinama znači za njih da smiju sami doći u općinsku zgradu i jednostavno izbaciti nepoćudnog službenika i postaviti koga oni hoće. I u mome srezu se dogodio takav jedan slučaj.

Mačkova parola: „Moji penezi u mojem džepu“ za njegove mase znači: Ne plaćaj poreza, a ako ti dode ovrhovoditelj, ubij ga. Takav se slučaj dogodio u mome srezu u selu Cugovcu. A parola: „Moja puška o mom ramenu“ za njih znači: Slobodno otmicanje oružja od drugih i naoružavanje sebe — slučajevi u samom Zagrebu, pa meni poznati u susjednim mi srezovima kutinskom i čazmanskom, gdje su „voljom naroda“ izabrani, u kutinskom Mijo Stuparić, a u čazmanskom Andrija Gibanjek, obadva na Mačekovoj listi i obadva valjda budući stvaraoci Ustava. Gibanjek, za koga Ministar pravde u sjednici od 24 oktobra 1936 godine traži odobrenje za produženje krivičnog postupka zbog djela iz § 154 u vezi sa § 34 k. z., iz djela § 165 k. z., te djela iz § 127, 129 i 130 k. z., — sve djela sa kriterijima delikata, zbog kojih je već bila donesena opća amnestija decembra 1935 godine.

Gospodo, da ovdje načinim jednu napomenu obzirom na ovo traženje Ministra pravde za gonjenje narodnih poslanika. Nemojte misliti da ovo što ja iznosim znači, da ja smatram eo ipso to traženje opravdanim. Ja ne verujem odmah i u opstojnost onoga zbog čega se proti narodnom poslaniku postupak vodi, a kamo li u krivnju dotičnog poslanika. Svi vi znate da je na primjer u prošlom zasjedanju bila tražena dozvola za gonjenje samoga tadašnjeg Ministra pravde g. dr. Miškulina, pa valjda neće niko od vas misliti, da je on doista što god i kriv i da bi bio kadar što god počiniti što bi potpadalo pod udar Krivičnog zakona! Isto je tako jamačno neko htio »napakovati« sadanjem Ministru g. dr. Kaluderčiću neku krivicu iz §§ 369 i 371 k. z., za koje je krivice takođe traženo odobrenje za gonjenje, isto u skupštinskoj sjednici od 24 oktobra 1936 godine. Ali, gospodo, teško je, — poznavajući prilike, — vjerovati, da je netko htio napakovati neku krivicu »narodnim zastupnicima« stranke g. Mačka, i to jednostavno zato, jer se u ovim prilikama, kada se znade da Vlada paktira sa dr. Mačkom, jer se, velim, u takvim prilikama ne bi niko usudio, a naročito u čazmanskom srezu. (Jedan glas: Onda treba zatvoriti i Stojadinovića!) — O tome ćemo možda svojevremeno takođe govoriti. Jer još, mislim, važi Zakon o odgovornosti ministara, koji odgovaraju još za pet godina od kad sidu sa vlasti. (Jedan glas: Nema toga više!) Pogledaćemo kao što rekoh, naročito, gospodo, u čazmanskom srezu, koji prema službenoj statistici Bjelovarskog okružnog suda u posljednje godine daje više delikvenata, nego svih ostalih sedam srezova, koji spadaju pod Okružni sud u Bjelovaru. Uostalom, ja sam, gospodo, ovoga puta član Imunitetnog odbora, pa ću vidjeti u svakom konkretnom slučaju, šta je na stvari, da li je koji slučaj opravdan ili neopravdan. (Glas: Ali neće ih izručiti.) Vjerovatno da neće d-ra Kaluderčića, d-ra Miškulina sve kad bi i bili krivi. Toliko za razjašnjenje, da ne mislite da činjenica traženja dozvola za progon za mene znači odmah i priznanje postojanja takvoga djela i priznanje krivnje osumnjičenoga. To se može dogoditi svakom živom od nas. Stvar je nas ovdje da to temeljito pretresemo, i stvar je suda, ako ga izručimo, da mu on sudi.

Ali da se vratim na stvar. Izgleda, rekao sam, da Vlada sebi, dajući neke »slobode« Hrvatima Mačkovcima nedonošenjem opštih političkih sloboda, ostavlja prema njima nevezane ruke. Ali ona zaboravlja da bi se ona, ako pokuša da im dato već

oduzme, jednoga dana mogla naći i sama svezanih ruku. Gospoda se igraju s vatrom, u kojoj bi mogla i sama da izgore. Kerestinec kod Zagreba nije jedini Kerestinec u Hrvatskoj, a kad je po pojedincima, baš iz same JRZ, bilo javljano Ministru unutrašnjih poslova pravo stanje u pojedinim srezovima, ovaj je odgovorio: »Vi, gospodine, preterujete«. (Glas: Sigurno). Sigurno? Hoćete da Vam pokažem poslanika?

Treba da se zna da Matija Gubec nije danas jedini mučenik za hrvatske seljačke pravice, nego da je to i Karlo Brkljačić, da su to i žalosni Kerestinački junaci, koji su došli na sudenje sa Mačkovom značkom u zapučku, ovijenom hrvatskom trobojkom, i kojima je branitelj dr. Šol javno u sudnici isporučio pozdrave »vode«, treba da se zna da su mučenici i robijaši, koji su osuđeni zbog političkih atentata po Državnom sudu za zaštitu države kao što je bio slučaj sa nekim Javorom, koji je bio prevežen iz mitrovačke kaznionice radi pogreba u Zagrebu i prilikom čega su bile silne manifestacije. Treba znati da se za svakoga od njih služe mise, na kojima prisustvuju mase, predvođene mjesnim vodama. Osnivaju se samo njihova vatrogasna društva, u koja nemaju pravo nepouzdanosti. Poznata je stvar sa likvidiranjem Hrvatskog sokola i njihovom držanju od onda do danas prema Sokolu Kraljevine Jugoslavije. To možda nije poznato dr. Stojadinoviću, jer se on tek nedavno upisao u Soko. Možda, gospodo, nije ni vama poznato najnovije osnivanje, da kako uz blagoslov vlasti g. dr. Stojadinovića, osnivanje njihovog posebnog Sokola pod imenom »Hrvatski junak«.

U svome govoru, gospodo, od juče, spomenuo je g. Tomašević neodrživ položaj 700.000 Srba u Savskoj i Primorskoj banovini. Ispravnije bi bilo, gospodo, da je on rekao: ne samo Srba nego svih onih koji na petomajskim izborima nisu glasali za Mačkovu listu. Šta više: Mačkovci gore tretiraju takve Hrvate nego li Srbe. Za ove naime im je razumljivo i razumljivije njihovo držanje, no Hrvati su, vele, izravno izdajice i njima to nikako ne mogu oprostiti.

Za pravo raspoloženje masa Mačkovih karakteristična je ova činjenica: Nikad niste čuli ili čitali da je na tom njihovom zboru klicano Jugoslaviji, državi, već uvijek i samo dr. Mačku, dr. Pernaru i slobodnoj Hrvatskoj. Imaju, gospodo, i nose se značke ne samo Mačkove nego i Paveličeve. I ne samo to, gospodo, nego na mnogim mestima bilo je klicanja: »Dole Jugoslavija!« I tu su prisustvovali organi vlasti, ali nikome posle nije pala ni vlas s glave. Zašto, gospodo? I sva snaga, gospodo, Mačkova i sva opasnost po integritet državni je u tome što je doista tu jedan jedinstven front iako je taj front zadojen tim i takvim osjećanjem, taj jedinstveni val, kako oni kažu, ta jedinstvena bujica ako se jedanput prelije, krivac tome biće 24 juna 1935 inaugurisana i zlo provodana politika Vlade g. dr. Milana Stojadinovića. (Dušan Antonijević: Neće nikada! Visoki su nasipi Jugoslavije!)

I radi toga i radi tako rdavo vodene politike, koja je zemlju dovde dovela ja ne mogu glasati povjerenje ovoj Vladi. (Odobranje i pljeskanje na levice. — Dušan Antonijević: Molim za reč o povredi Poslovnika).

Потпретседник Војко Чвркић: Има реч народни посланик г. Душан Антонијевић о повреди Пословника.

Душан Антонијевић: Господо народни посланици, од како је почела начелна буџетска дебата констатујем да се систематски спроводи једно стање које је противно Закону о пословном реду у Народној скупштини. Господо, већина говорника чита своје говоре, међутим, Пословник забрањује читање говора у Народној скупштини.

Господо, ја сматрам за своју дужност да узмем реч не зато што ја сматрам да треба неке тиме да напакостим или да ту има какве личне мржње по среди, него због тога што ауторитет овога Дома, ауторитет Народне скупштине не дозвољава једну такву ситуацију. Ја молим Претседништво Народне скупштине да ово прими на знање и да стриктно примењује Пословник, јер, господо, Народна скупштина није зато да се у њој читају говори као апостоли, већ да се говори. И, господо, кад је законодавац у чл. 45 Закона о пословном реду јасно и прецизно предвидео да је читање беседа у Народној скупштини забрањено, онда свакако да је законодавац имао врло велико оправдање за доношење једне такве одредбе. (Чује се: То је било за време 6 јануара). Ви се, господо, стално позивате на 6 јануар, а кад се позивате на њега, онда се и држите закона који су потекли из шестојануарског режима.

Ја још једанпут, господо, протестујем против оваког начина говора, јер то деградује Народну скупштину. Ко хоће да говори, нека говори, али нека говори у границама онога закона који регулише све односе у Народној скупштини. Јер, господо, изгледа овако да ми своје говоре спремамо по читав месец дана или по недељу дана, израдиммо их на машини и дођемо у Народну скупштину и ту се прочитају. То, господо, законодавац не одобрава, јер Народна скупштина није за читање говора, већ је зато да народни посланик покаже овде у Скупштини пре свега да је говорник. Јер, молим вас, врло је тешка импресија која се добија на галерији, кад се један говор чита од стране говорника читав сат, сат и по или два сата.

Потпретседник Војко Чвркић: Господине посланиче, Ви сте се јавили да говорите о повреди Пословника, и ја мислим, да сте већ све изнели у чему сматрате да постоји повреда Пословника.

Молим да и Ви не вређате Пословник, јер време предвиђено за говор по томе питању прошло је.

Душан Антонијевић (наставља): Дозволите ми да злоупотребим још пола минута, а то је да умолим Претседништво Народне скупштине да се стриктно држи Пословника и да прибави пуну санкцију Пословнику у погледу посланичких говора.

Потпретседник Војко Чвркић: Господо народни посланици, заиста по Пословнику — чл. 45 није допуштено да се читају беседе, али је допуштено да се посланици служе забелешкама и извесним цитатима. Народна скупштина досад је толерирала и оне говорнике који су своје говоре читали, јер је Претседништво сматрало да је за њега меродавно оно, што Народна скупштина прима. Како је Народна скупштина досад увек примала и саслушавала и оне говорнике, који су своје говоре читали, то је за Претседништво било потпуно меродавно.

Али, господо народни посланици, ја са овога места могу изјавити и то да су исто тако и господа народни посланици, говорници, дужни да воде рачуна о тој толерантности Претседништва и да ту толерантност не злоупотребе већ да воде рачуна и о пропису параграфа 45 Пословника, јер убудуће Претседништво не може ни у ком случају допустити да постане правило читање говора, као што се досада показало у овој дебати, већ ако би било читања, то мора бити по ретком изузетку.

Пошто је време већ поодмакло, ја ову седницу закључујем.

Како је сутра четвртак, дан предвиђен за интерпелације а како Претседништво нема ни једну интерпелацију, која би се могла ставити на дневни ред, то са вашим пристанком заказујем идућу седницу за сутра у 8 часова пре подне са дневним редом: Наставак претреса у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за 1937/38 годину.

Седница је закључена у 21,45 часова.

П Р И Л О З И

ИНТЕРПЕЛАЦИЈА

Александра М. Лазаревића, народног посланика, на Министра унутрашњих послова о раду начелника Среза опленачког Станимира Марковића, који злоупотребљава власт и чини повреде закона, и тражи да јој се призна првенство.

ГОСПОДИНЕ МИНИСТРЕ,

Према чл. 118 Закона о унутрашњој управи изрично је забрањено службеницима ресора Министарства унутрашњих послова свако испољавање партијске припадности и партиско деловање и истицање ма у коме облику. Тако је тим законским прописом забрањено употребљавање власти и полагања у партиске сврхе, као и утицање на пот-

чињене државне и самоуправне службенике, и на грађане уопште; даље забрањено је активно партиско испољавање ма у ком облику; затим забрањено је из партиских разлога пристрасно поступање у службеном раду и односима како према потчињеним државним и самоуправним службеницима, тако и према грађанима уопште; и напослетку овим законским прописом забрањено је службени-

цима Министарства унутрашњих послова помагање акције — јавно или тајно — било ма које политичке странке било појединаца, како у служби тако и ван ове.

Међутим у Тополи постоји један човек, који се зове Станимир Марковић, родом из Трнаве, Среза опленачког, по занимању је срески начелник, али он са овим звањем има само толико везе у колико исто треба да се злоупотреби, иначе праву дужност среског начелника чини ми се да баш никако и не врши.

Овај Станимир Марковић, чим је примио дужност среског начелника, прва му је дужност била да се упише за активног члана странке југословенске радикалне заједнице и да у својству среског начелника позове неколико, од њега зависних људи, на партиску конференцију, па да се на тој „партиској конференцији“ изабере за претседника среске организације ЈРЗ.

Као највећи партиски функционер у срезу, свом снагом је радио да спроведе и месне организације у целом срезу, па је у ту сврху ангажовао цео полициски апарат у срезу и од канцеларије Среског начелства створио је своју политичку-адвокатску канцеларију, у којој прима само своје „политичке пријатеље“ и њима чини све, без обзира да ли су те услуге могуће или немогуће по самом закону.

Овакав рад среског начелника Марковића одобравали су и његови претпостављени, јер је Станимир Марковић као претседник Среске организације узимао активног учешћа и претседавао партиским конференцијама, на којима су присуствовали в. д. Бана г. Светислав Рајић, Министар г. Драгиша Цветковић и народни посланик г. Милан Бацак, о чему је и штампа у своје време писала.

Када се ове две функције — функција среског начелника и функција претседника Среске организације ЈРЗ — своје, онда је свакоме без разлике јасно да је личност Станимира Марковића способна да врши највећа и најординарнија гажења закона и злоупотребу положаја среског начелника, а поготову када је уобразио да са овога положаја може себи утрти терен за будућу кандидатуру за народног посланика.

Станимир Марковић је објавио целом срезу да је он дипломирани правник, са положеним судиско адвокатским испитом и да он зна да пише тужбе и жалбе, како кривичне тако и грађанске, тестаменте, уговоре и уопште све што спада у послове једнога адвоката, па је позивао народ да због тих послова не иде код адвоката, већ да к њему долазе. И заиста, у политичко-адвокатској канцеларији Марковића Станимира, адвоката и среског начелника, на државној машини и хартији, државни чиновници писали су, а и данас пишу све што им њихов шеф диктира или нареди да сами пишу. Срески суд у Тополи данас има више тужби написаних у овој државно-политичкој-адвокатској канцеларији г. Марковића, него од свих тополских адвоката; па не само да Марковић ово ради у Среском начелству, већ он слободно иде и у сам Суд; па тамо као и сваки други адвокат приводи судији своје клијенте те им пише тестаменте и врши разне друге адвокатске интервенције, — али за сав овај његов рад, каже да странкама ништа не наплаћује, већ да од њих унапред затражи сасвим једну малу ситницу, а то је да се пре сваког свршеног посла његов клијент мора уписати у странку

ЈРЗ., као и да му обећа да ће њега — среског начелника Марковића — на идућим изборима гласати за народног посланика, а г. Марковић се не либи да отворено и јавно свакоме каже како има јаку жељу да буде народни посланик и да је он због тога и дошао у Срез опленачки, одакле је иначе и родом, да као срески начелник у своје срезу припреми себи терен за будућу кандидатуру.

У последње време Станимир Марковић уверава народ да је отклонио и сметњу из § 12 Закона о избору за народне посланике на тај начин, што каже да је он некако „удесио“ са његовим „одличним“ пријатељем г. Драгишом Цветковићем да га овај постави за неког вишег чиновника Министарства социјалне политике, у коме би му звању имало да прође она потребна година дана вај полицијске службе, а да би он за то време и даље остао у Тополи да врши своју дужност.

И заиста примечено је да од пре месец дана Марковић не потписује званична акта Среског начелства, али да и даље седи у истој канцеларији у којој је и раније седио, прима публику и наређује чиновницима да раде онако како им он каже.

Интересантно би било знати како је то могло бити удешено да Станимир Марковић буде премештен у Београд у Министарство за социјалну политику, а да у исто време и даље остане на раду у Тополи при својој државној политичко-адвокатској канцеларији. Ја лично верујем да г. Марковић има од свога Министра и одличног пријатеља неограничено одсуство од дужности, само да би га омогућио да и даље продужи свој рад, али исто тако верујем да ће овај рад г. Марковића врло велико штете нанети његовом заменику и осталим чиновницима Среског начелства, кад се зна какве је све злоупотребе Марковић чинио у срезу док је он лично за њих носио одговорност.

Поред горе наведених неправилности, Марковић је у својству среског начелника, злоупотребљавајући свој положај у партиске сврхе, неправилно и неједнако примењивао законе према појединим грађанима. Тако је људима, који су му преходно давали изјаве да прилазе партији ЈРЗ., дозвољавао све, а људима, који му такве изјаве ма из којих разлога нису хтели дати, чинио је разне непријатности; хапсио их без икаквог разлога и кажњавао их великим новчаним казнама. Као пример навешћу неколико угледних трговаца и занатлија из Тополе: Животу и Јована Манојловића, Александра Живковића, Ђорђа Иваковића и друге, које је са неколико хиљада динара новчане казне оглобио за разне радње или нерадње које иначе „његовим пријатељима“ дозвољава, без обзира да ли су та чињена или нечињена у сукобу са позитивним законима.

Даље, овај изузетно привилегисани положај Марковић је злоупотребљавао у корист партије ЈРЗ, и према свима чиновницима среза опленачког, без обзира што су све то били исправни и честити чиновници. Од чиновника је изрично тражио да се уписују у партију ЈРЗ, и да служе тој партији, а ако неко од њих није могао на то да пристане, он је одмах летео из службе, или у најбољем случају био је најурен из Тополе. Тако је многе служитеље и званичнике отпуштао из службе, као што је био случај са Адамом Павлићевићем, Миланком Милановићем, Јованком Ковачевић, Евгенијем Лискојем и другим, а чиновнике других партија просто јурио из Тополе. Тако је управника

болнице у Тополи др. Ђорића Љубишу преместио за Горњи Милановац, а жену му др. Ђорић Радмилу преместио за Пожаревац, те на овај начин без духовног суда раздвојио жену од мужа и то само зато што др. Ђурић није хтео да мења партије као кошуље. Поред многих других премештаја из партиских разлога преместио је једног учитеља из Јунковца — Миленка Вићентијевића, који по својим политичким уверењима није био ни мој партијски пријатељ, само зато, што ни он, као ни многи други није хтео да служи Марковићу Станимиру, и његовој партији. Колико је овај Вићентијевић био цењен од својих сељака, најбољи је доказ тај што је он и поред толиког застрашивања Марковићевог свечано испраћен из Јунковца, тако да је том приликом демонстративно око 400 његових бивших ђака и поштовалаца, у паради, са заставом на челу, прошло поред саме зграде Среског начелства негодујући против оваквог партизанског рада среског начелника Станимира Марковића.

Сва ова партиска отпуштања и премештања врши сам Марковић Станимир, који се јавно хвали да има карт бланш од целе Краљевске владе за те послове, и за кога он каже да ће бити отпуштен или премештен, то се увек и обистинило за врло кратко време. Тако је на пример уочи прошлих избора за општинске одборе објавио свима чиновницима у срезу опленачком, да ће сваки од њих бити отпуштен из државне службе или у најбољем случају премештен ако не буде гласао за Јерезину листу, а кад му је један од тих чиновника рекао да неће уопште ни једног кандидата гласати, јер њега као државног чиновника избор општинске управе на интересује, Марковић је одмах телефонском тражио да се овај чиновник отпусти и овај чиновник сутрадан није био отпуштен, али је био премештен за источну Србију. Овај премештај био је довољан да заплаши остале чиновнике којима се није ишло из Тополе, и због оваквог терора Марковића Станимира сви чиновници морали су гласати Јерезиног кандидата, јер су уверени да је

Станимир Марковић Министар свих ресора за срез опленачки.

Из свега овога што сам изложио види се да је Марковић Станимир на најбруталнији начин газио закон, злоупотребљавао положај среског начелника и свакодневно долазио у сукоб са законом о унутрашњој управи, законом о адвокатима и самим кривичним законом, — па Вас молим, Господине Министре, да ми на основу § 72 Закона о пословном реду у Народној скупштини дате одговор на ова питања:

1) Да ли сте вољни да о свему што сам у овој интерпелацији навео поведете поступак за истраживање материјалне истине.

2) Да ли сте расположени да према овом Вашем партиском пријатељу и једномишљенику, примените правилно закон, или ћете Вашим неодговарањем на ову моју интерпелацију одобрити сва његова досадања безакоња и злоупотребе и створити му могућност да и даље несметано продужи свој партиско-државнички посао.

На случај да заиста постоји тврдња Марковића, а наиме: да није више чиновник Министарства унутрашњих послова, већ чиновник Министарства социјалне политике, онда бих Вас замолио да ми одговорите на ова питања:

1) Шта мислите предузети да у будуће Марковић не вршља по Среском начелству и свима осталим државним и општинским надлештвима у Тополи и Срезу опленачком; као и шта мислите предузети према садањем в. д. среског начелника у Тополи, који и данас још дозвољава Марковићу да седи у истој канцеларији и да издаје исте наредбе које је и раније издавао, само сада без потписа и без одговорности.

За ову интерпелацију тражим првенство — § 73 З. о. п. р. у Н. с.

20 фебруара 1937 год.
Београд

Александар М. Лазаревић, с. р.
народни посланик